

Magyar Helsinki Bizottság

Az Európai Unió támogatásával

Az ügyvédhez és a költségmentességhez való jog a büntetőeljárásokban

KÁDÁR ANDRÁS KRISTÓF – NOVOSZÁDEK NÓRA

2018

© Magyar Helsinki Bizottság, 2018. március
© Kádár András Kristóf, Novoszádek Nóra

ISBN: 978-615-5215-35-3 (pdf)

Jelen kiadvány az Európai Unió anyagi támogatásával készült. Tartalmáért a kizárólagos felelősséget a Magyar Helsinki Bizottság viseli, az semmilyen vonatkozásban nem tekinthető úgy, mint amely az Európai Unió álláspontját tükrözi.

Tartalom

Összefoglaló	5
A. Bevezető	12
I. „A büntetőeljárás jogok erősítése: az ügyvédhez és a költségmentességhez való jog hatékony implementációja a Stockholmi Program szerint” projekt.....	13
II. A Stockholmi Program szerinti irányelvek implementációja Magyarországon	13
III. Nemzetközi és hazai vizsgálatok az ügyvédhez és a költségmentességhez való joggal összefüggésben.....	14
IV. Az irányelvvel és az ajánlással érintett szereplők	16
B. A 2013/48/EU irányelv és a költségmentességhez való jogról szóló ajánlás hatálya	18
I. A büntetőeljárás Magyarországon	19
II. A szabálysértési eljárás Magyarországon	21
C. Az ügyvédi segítség igénybevételéhez és a költségmentességhez való jog a magyar jogban	22
I. Az ügyvédi segítség igénybevételéhez és a költségmentességhez való jog a büntetőeljárásban	23
1. A védőhöz való jog jogosultjai	23
2. A gyanúsított tájékoztatása a védőhöz való jogról	24
3. Védő meghatalmazása, kapcsolatfelvétel a terhelttel.....	25
4. Védőkirendelés kötelező védelem és személyes költségmentesség esetén.....	26
5. A védő értesítése és jelenléte az eljárási cselekményeken a nyomozati szakban	33
6. A védő helyettesítése és meg nem jelenésének következményei	35
7. Konzultáció, titkosság, kapcsolattartás	36
8. A meghatalmazás megvonása és a kirendelés megszűnése.....	37
9. A védelemhez való jog korlátozásának következményei, jogorvoslati lehetőségek.....	38
II. Az ügyvédi segítség igénybevételéhez és a költségmentességhez való jog a szabálysértési eljárásban	39
D. Harmadik személy tájékoztatása szabadságelvonáskor és kommunikáció a szabadságelvonás ideje alatt – jogszabályi rendelkezések	41
I. Harmadik személy tájékoztatása szabadságelvonáskor és kommunikáció a szabadságelvonás ideje alatt a büntetőeljárásban	42
1. Harmadik személy tájékoztatása a szabadságelvonáskor.....	42
2. Harmadik személyekkel való kommunikáció a szabadságelvonás ideje alatt.....	43
3. Jog a konzuli hatóságokkal való kommunikációhoz	44
4. Jogorvoslatok a fenti jogok megsértése esetén	45
II. Harmadik személy tájékoztatása szabadságelvonáskor és kommunikáció a szabadságelvonás ideje alatt a szabálysértési eljárásban	45

E. Az ügyvédi segítség igénybevételéhez és a költségmentességhez való jog a gyakorlatban	47
I. A 2013/48/EU irányelv érvényesülése a gyakorlatban	51
3. cikk – Ügyvédi segítség igénybevételéhez való jog	51
4. cikk – Titkosság.....	62
5. cikk – Valamely harmadik személynek a szabadságelvonáskor történő tájékoztatásához való jog.....	64
12. cikk – Jogorvoslat	64
II. A költségmentességhez való jogról szóló ajánlás érvényesülése a gyakorlatban	65
Statisztikai adatok; a kirendelés okának rögzítése	65
2. szakasz – A költségmentesség igénybevétele	68
2. szakasz – A megalapozottság vizsgálata.....	70
3. szakasz – A költségmentességi rendszerek keretében nyújtott jogi segítség minősége	73
3. szakasz – A hivatalból kirendelt ügyvédek kijelölése.....	75
F. Ajánlások	84
I. Ajánlások a 2013/48/EU irányelv implementációja kapcsán	85
II. Ajánlások a költségmentességhez való jogról szóló ajánlás implementációja kapcsán.....	87
Melléklet	90

Összefoglaló

Jelen országjelentés „A büntetőeljárási jogok erősítése: az ügyvédhez és a költségmentességhez való jog hatékony implementációja a Stockholmi Program szerint” című, JUST/2015/JACC/AG/PROC/8630 számú, a Bolgár Helsinki Bizottság által koordinált, az Európai Unió támogatásával megvalósuló projekt keretében íródott, amely projektben a Magyar Helsinki Bizottság partnerként vett részt.

A projekt célja a büntetőeljárás során és az európai elfogatóparancshoz kapcsolódó eljárásokban ügyvédi segítség igénybevételéhez való jogról, valamint valamely harmadik félnek a szabadságelvonáskor történő tájékoztatásához való jogról és a szabadságelvonás ideje alatt harmadik felekkel és a konzuli hatóságokkal való kommunikációhoz való jogról szóló 2013/48/EU irányelv (a továbbiakban: 2013/48/EU irányelv) és az Európai Bizottság 2013/C 378/03 számú, a büntetőeljárás során a gyanúsítottak vagy vádlottak költségmentességhez való jogáról szóló ajánlása (a továbbiakban: a költségmentességhez való jogról szóló ajánlás vagy ajánlás) érvényesülésének vizsgálata volt öt európai uniós tagállamban (Bulgáriában, Lengyelországban, Litvániában, Magyarországon és Szlovéniában). A projekt keretein belül Magyarországon lefolytatandó kutatás részét képezte a jogszabályi környezet vizsgálata, a kapcsolódó statisztikai adatok áttekintése, 150 lezárt büntetőügy iratainak elemzése, valamint interjúk készítése az érintett szakemberekkel, jogalkalmazókkal. Az országjelentés e kutatás eredményeit foglalja össze.

AZ ÜGYVÉDI SEGÍTSÉG IGÉNYBEVÉTELÉHEZ ÉS A KÖLTSÉGMENLESSÉGHEZ VALÓ JOG ÉRVÉNYESÜLÉSE

A) Büntetőeljárások

A büntetőeljárás terheltjeit megilleti a védelemhez való jog. A terhelt személyesen is védekezhet, és a védelmét az eljárás bármely szakaszában védő is elláthatja; a védelem ellátására a védőn kívül másnak nincs joga.

A védő részvétele a büntetőeljárásban **meghatározott esetekben** (pl. ha a bűncselekményre a törvény ötévi vagy ennél súlyosabb szabadságvesztést rendel, ha a terheltet fogva tartják, fiatalok, vagy a magyar nyelvet, illetőleg az eljárás nyelvét nem ismeri, stb.) **kötelező**; a bírósági szakban, a vádemelés után ezeknek az eseteknek a köre tágabb, mint a nyomozati szakban. Az ún. „kötelező védelem” feltételeinek fennállását az eljáró hatóság állapítja meg, és ezekben az esetekben a terhelt nem dönthet úgy, hogy védő nélkül kíván részt venni az eljárásban. (A magyar rendszerben ez felel meg az ajánlás szerinti „megalapozottság vizsgálatának”.) A kötelező védelem esetein túl az eljáró hatóságok mérlegelhetik, hogy a tisztességes tárgyaláshoz való jog érvényesülése, vagyis a terhelt érdekében szükség van-e védő kirendelésére.

Ha a gyanúsított jövedelmi és vagyoni viszonyai folytán a büntetőeljárás során felmerülő ún. bűnügyi költséget előreláthatóan nem tudja megfizetni, ún. **személyes költségmentességet** engedélyezhetnek részére, és kérelmére védőt rendelnek ki számára. (A magyar rendszerben ez felel meg az ajánlás szerinti „anyagi helyzet vizsgálatának”.) A személyes költségmentességet a szabályok a jövedelmi és a vagyoni helyzethez kötik, de bizonyos helyzetekben (pl. ha a terhelt hajléktalan) ezek vizsgálata nélkül is engedélyezik. A személyes költségmentesség tárgyában hozott határozat ellen a terhelt – az ajánlás 2. szakasz 15. bekezdésével összhangban – jogorvoslattal élhet. A szabályozás olyan szempontból megfelel az ajánlás 2. szakasz 6. és 8. bekezdésének, hogy a személyes költségmentesség engedélyezésére irányuló eljárásban „objektív tényezőkre” tekintettel állapítják meg a kérvényező gazdasági helyzetét, „minden releváns körülményre” tekintettel. Ugyanakkor felmerül, hogy nem túlzottan szigorú-e a feltételrendszer, és a valóban minden arra rászoruló számára biztosított-e a személyes költségmentesség, és az ajánlás 2. szakasz 10. bekezdésével ellentétben a terhelteknek „minden kétséget kizáróan” bizonyítaniuk kell, hogy „nem állnak rendelkezésükre a védelem és az eljárás költségei fedezésére a megfelelő anyagi erőforrások”.

A kutatási eredmények szerint **ritkán rendelnek ki személyes költségmentesség engedélyezése miatt védőt**, és hiányosságok mutatkoztak a terheltek személyes költségmentességről való tájékoztatása kapcsán is. A kutatás megerősíteni látszik a Magyar Helsinki Bizottság azon tapasztalatait, hogy ha fennáll valamilyen kötelező védelmi ok, akkor valószínűbb, hogy annak fennállására tekintettel rendelnek ki a terhelt számára védőt, akkor is, ha egyébként rászoruló, és vizsgálható lenne, hogy megfelel-e a személyes költségmentesség feltételeinek. Ez azért is aggályos, mert a terhelt szempontjából fontos különbség a két kirendelési forma között, hogy személyes költségmentesség engedélyezése esetén a kirendelt védő díját és költségét a terheltnak akkor sem kell megtérítenie, ha őt a bíróság bűnösnek mondja ki, míg egyéb kötelező védelmi ok miatti kirendelés esetén a terheltnak ezt a költséget viselnie kell. A kirendelési rendszer értékelését általában nehezíti, hogy a kirendelések jogalap szerinti megoszlására vonatkozóan nem érhetőek el statisztikai adatok.

A magyar szabályozás nagyrészt megfelel a 2013/48/EU irányelv 3. cikk (2) bekezdésében foglaltaknak abból a szempontból, hogy **mely időpillanattól kezdve biztosítja az ügyvédi segítség igénybevételéhez való jogot** a terheltek számára: a védelemhez, védőhöz való jog a vele szemben elsőként foganatosított büntetőeljárási cselekmény időpontjától illeti meg a terhelteket. Emellett akit azért állít elő a rendőr, mert szándékos bűncselekmény elkövetésén tetten érték, azt az elfogás, illetve az előállítás kezdetétől megilleti a védelemhez való jog, és a gyanúsított számára az első kihallgatása előtt biztosítani kell, hogy védőt hatalmazhasson meg – hiányosság azonban, hogy a védelemhez való jog továbbra sem biztosított az előállítás kezdetétől azok számára, akiket azért állítanak elő, mert (a tettenérés esetét leszámítva) bűncselekmény elkövetésével gyanúsíthatóak.

A **gyanúsítottat** a gyanúsítás közlése után **figyelmeztetni kell** arra, hogy védőt választhat, illetőleg védő kirendelését kérheti. Ha az eljárásban védő részvétele kötelező, a gyanúsított figyelmét arra is fel kell hívni, hogy ha három napon belül nem hatalmaz meg védőt, az eljáró hatóság rendel ki védőt számára – ha ezen a ponton a gyanúsított kijelenti, hogy nem kíván védőt megbízni, az eljáró hatóság nyomban védőt rendel ki. A büntetőeljárásról szóló 1998. évi XIX. törvény (Be.) azt a 2013/48/EU irányelv 9. cikk (1) bekezdés a) pontjával és (3) bekezdésével ellentétben viszont nem írja elő, hogy a gyanúsítottak tájékoztatást kell kapnia az ügyvédi segítség igénybevételéhez való jog tartalmáról és az arról való lemondás lehetséges következményeiről, illetve arról a lehetőségről, hogy a lemondást a későbbiekben a büntetőeljárás során bármikor visszavonhatja. (De a terhelt természetesen bármikor dönthet úgy az eljárás során, hogy védőt hatalmaz meg, és bármikor megvonhatja a meghatalmazást a védőjétől.) A gyanúsított első kihallgatása kezdetén, illetve, ha az eljárás során a védelem kötelezővé vált, a gyanúsított legközelebbi folytatódó kihallgatása kezdetén a gyanúsítottak **a védő meghatalmazására, illetőleg kirendelésére vonatkozó nyilatkozatát** a 2013/48/EU irányelv 9. cikk (2) bekezdésének megfelelően **jegyzőkönyvbe kell foglalni**. A gyanúsítottat tájékoztatni kell továbbá a személyes költségmentesség lehetőségéről is, de a gyanúsítottak nem kapnak tájékoztatást automatikusan például arról, hogy melyek a „panaszlehetőségek azon esetekre, amikor a költségmentesség biztosítását megtagadják vagy a hivatalból kirendelt ügyvéd végez nem megfelelő munkát”, így a költségmentességhez való jogról szóló ajánlás 2. szakasz 5. bekezdése csak korlátozottan érvényesül.

Meghatalmazott védőjét a terhelt szabadon választhatja ki. A megyei, illetve fővárosi ügyvédi kamarák ügyvédi kamarai nyilvántartást **vezetnek**, és az ügyvédek névsora honlapjaikon elérhető, így megvalósul a 2013/48/EU irányelv 3. cikk (4) bekezdésében foglalt azon követelmény, mely szerint a tagállamok „törekednek arra, hogy a gyanúsítottak és a vádlottak részére általános tájékoztatást nyújtsanak annak érdekében, hogy azok könnyebben találjanak ügyvédet”.

Védő kirendelése esetén **az eljáró hatóság** (a nyomozati szakban a nyomozó hatóság, vagyis leggyakrabban a rendőrség) **dönti el, hogy kit rendel ki védőként**, vagyis kit választ ki a kamarák által a kirendelt védőként kirendelhető ügyvédekről vezetett jegyzékből. Ebbe a terhelteknek – a költségmentességhez

való jogról szóló ajánlás 3. szakasz 24. bekezdésével ellentétes módon – semmilyen beleszólásuk nincs. (Ugyanakkor a terhelt – indokoltan – kérheti más védő kirendelését, és a kirendelt védő szintén kérheti a felmentését a kirendelés alól, szintén „indokolt esetben”). A kirendelés jelenlegi rendszerét régóta érik erőteljes kritikák a büntetőeljárás különböző szereplői részéről, és a Magyar Helsinki Bizottság számos kutatása is azt bizonyítja, hogy a diszkrecionális kirendelési rendszer veszélyezteti a hatékony védelemhez való jog érvényesülését: a rendszer nem átlátható szempontok alapján működik, visszaélésekre ad lehetőséget, és az adatkérések azt mutatják, hogy a jelenlegi megoldás eredményeképp számos rendőrkapitányságon a kirendelések nagy részét ugyanazon egy-két ügyvéd, illetve ügyvédi iroda kapja. A kritikákra reagálva a 2018. július 1-jén hatályba lépő új büntetőeljárási törvény jelentős változást vezet be: a kirendelés alapján védőként eljáró ügyvéd kijelölését az illetékes területi ügyvédi kamara feladatává teszi.

A kirendelt védőként kirendelhető ügyvédek jegyzékébe való felvételnek a kamarai tagságon kívül más törvényi feltétele nincs, vagyis nem érvényesül a költségmentességhez való jogról szóló ajánlás 3. szakasz 19. bekezdésében foglalt azon követelmény, hogy a tagállamokban „létre kell hozni és működtetni kell a hivatalból kirendelt ügyvédekre vonatkozó akkreditációs rendszert”. Emellett **nem működik** Magyarországon az ajánlás 3. szakasz 17. bekezdése által megkívánt, **„a hivatalból kirendelt ügyvédek minőségi munkáját biztosító rendszer”** sem. A minőségbiztosítás hiánya azért is jelent problémát, mert számos empirikus vizsgálat mutatott ki hiányosságokat a kirendelt védők munkája tekintetében a meghatalmazott védőkhöz viszonyítva, pl. a kirendelt védők a nyomozati szak során tapasztalható jelenléte és aktivitásuk tekintetében. Jelen kutatás megerősítette, hogy ez a különbség továbbra is fennáll, és a **kirendelt védő által képviselt rászoruló terheltek** sok esetben még mindig **kevésbé hatékony védelemben részesülhetnek**, mint azok, akik megengedhetik maguknak, hogy védőt hatalmazzanak meg. A hatóság általi kirendelés mellett ennek oka az is, hogy a piaci árakhoz képest a kirendelt védői díj továbbra is alacsony, és a védők bizonyos, a védelem ellátásával járó tevékenységekért nem részesülnek semmilyen díjazásban.

A **védő** a nyomozati szakban – a 2013/48/EU irányelv 3. cikk (3) bekezdés b) pontjának megfelelően – a védence **gyanúsítottként való kihallgatásán kívül jelen lehet az eljárási cselekmények egy korlátozott körén** a nyomozati szakban – e kör **megfelel a 2013/48/EU irányelv 3. cikk (3) bekezdés c) pontjában foglaltaknak**. A védő így jelen lehet az általa, illetve a gyanúsított által indítványozott tanú kihallgatáson, valamint az ilyen tanú részvételével megtartott szembesítésen is; ezekről az eljárási cselekményekről kötelező a védőt értesíteni. A kihallgatáson jelen levő védő a gyanúsítotthoz és a tanúhoz kérdéseket intézhet. Mind a gyanúsított, mind a védő jelen lehet továbbá a szakértő meghallgatásánál, a szemlénél, a bizonyítási kísérletnél és a felismerésre bemutatásnál, továbbá indítványt terjeszthet elő, észrevételt tehet, valamint a szakértőhöz kérdéseket intézhet. A védő és a gyanúsított e nyomozási cselekményről való értesítése azonban kivételesen mellőzhető, ha ezt „a nyomozási cselekmény sürgőssége indokolja”, emellett az értesítést mellőzni kell, ha az eljárásban részt vevő személy védelme más módon nem biztosítható. 2016 októbere óta a gyanúsítottat és védőjét az értesítés mellőzéséről utólag tájékoztatni kell, és ha utóbbiak azt indítványozzák, az értesítés mellőzését utólag határozatba kell foglalni, ami megnyitja az utat a jogorvoslat előtt. Erre a módosításra a jogalkotói indokolás szerint épp a 2013/48/EU irányelv 8. cikk (2) bekezdésének átvittetése érdekében volt szükség. (Az ugyanakkor továbbra is ellentétes az irányelvvel, hogy az értesítés mellőzését csak utólag kell határozatba foglalni.) A kutatási tapasztalatok alapján az értesítés mellőzésének lehetőségével a hatóságok egyébiránt nem élnek.

Fontos kiemelni, hogy a védelem kötelező jellege a nyomozati szakban nem jelenti azt, hogy a védő jelenléte kötelező az egyes nyomozati cselekményeken, vagyis **a nyomozó hatóság abban az esetben is kihallgatja a terheltet kötelező védelem esetében is, ha a védő** – a gyanúsított kihallgatásáról való értesítése ellenére – bármilyen okból **nem jelenik meg**. (A bírósági szakban ellenben nem tartható tárgyalás a védő távollétében, ha a védelem kötelező. Ha ilyen esetben a meghatalmazott védő a tárgyaláson nem jelenik meg, a bíróság helyettes védőt jelöl ki, a meg nem jelent kirendelt védő helyett pedig más védőt rendel ki, akiknek időt lehet biztosítani ahhoz, hogy a védelemre felkészüljenek.)

A **védőt** – a „késedelmet nem tűrő” eljárási cselekményeken kívül – **kellő időben**, legkevesebb 24 órával korábban értesíteni kell azokról az eljárási cselekményekről, amelyeken jelen lehet. Ám mivel a fogva lévő gyanúsítottat 24 órán belül ki kell hallgatni, az előállított, majd őrizetbe vett terheltek esetében fogalmilag nincs arra lehetőség, hogy védőjüket az első gyanúsított kihallgatásukról legkevesebb 24 órával korábban értesítsék. A kutatási eredmények szintén alátámasztják, hogy a védő értesítésének időszerűsége az előállított, őrizetbe vett terheltek első gyanúsított kihallgatása esetében merül fel leginkább problémaként. A korábbi kutatási tapasztalatok szerint a kései értesítés mellett sok esetben gondot jelentett továbbá, hogy a védők az értesítést nem olyan időszakban és módon kapták meg, amely reálisan lehetővé tette volna számukra a megjelenést az első gyanúsított kihallgatáson. Szabály hiányában változó a gyakorlat a tekintetben, hogy bevárja-e a védőt a rendőr, ha a védő jelzi, hogy a gyanúsított kihallgatás tervezett kezdeténél később tudna csak megjeleni.

A kutatási eredmények azt mutatják tehát, hogy **a nyomozati szakban az értesítéshez és a jelenléthez kapcsolódó egyes szabályok, illetve a szabályok hiánya oda vezethetnek, hogy a gyakorlatban nem érvényesül teljeskörűen a 2013/48/EU irányelv 3. cikk (1) bekezdésének azon követelménye**, hogy a gyanúsítottak és a vádlottak ügyvédi segítséget vehessenek igénybe „abban az időpontban és olyan módon, hogy az érintett személy a gyakorlatban hatékonyan érvényesíthesse a védelemhez való jogát”. Ezek **leronthatják továbbá az ügyvédi segítség igénybevételéhez való jog gyakorlásának „ténylegességét”**, amelyet a 2013/48/EU irányelv 3. cikk (4) bekezdése a szabadságelvonnással érintett gyanúsítottak vagy vádlottak kapcsán megkíván.

Összhangban a 2013/48/EU irányelv 3. cikk (3) bekezdés b) pontjában foglaltakkal, a védő értesítésével, illetve a megjelenésével vagy távolmaradásával kapcsolatos tényeket a kihallgatásról készült jegyzőkönyvben fel kell tüntetni. Ugyanakkor a kutatási tapasztalatok szerint ez sokszor nem történik meg megfelelően.

A terhelt az eljárás bármely szakaszában jogosult arra, hogy megfelelő időt és lehetőséget kapjon a védekezésre való felkészülésre, és a Be. **a fogva levő gyanúsítottak** esetében kifejezetten kimondja, hogy **a kihallgatás előtt a védővel értekezhetnek**, illetve hogy jogosultak arra, hogy védőjükkel a kapcsolatot felvegyék. Az előzetes letartóztatottak védőjükkel szóban, írásban, telefonon **ellenőrzés nélkül** érintkezhetnek. Ha a védő nem jelenik meg személyesen az első gyanúsított kihallgatáson, akkor viszont arra nincs mód, hogy azt megelőzően a védő telefonon értekezzen a fogva tartott terhelttel – ez ellentétes a 2013/48/EU irányelv 3. cikk (3) bekezdés a) pontjával, illetve preambuluma (23) bekezdésével is. A titkosságot veszélyeztetheti, hogy nem minden rendőri szerv épületében áll rendelkezésre olyan helyiség, ahol teljes mértékben érvényesülhetnek mind a titkossággal, mind pedig a biztonsággal, illetve az őrzés-biztonsággal kapcsolatos szempontok; és amióta bevezették a mobiltelefonokat a büntetés-végrehajtási intézetekben, az előzetes letartóztatottaknak sokszor a védőjükkel való konzultációt is a zárkatársaik előtt kell bonyolítaniuk. Az ügyvédek nehézségeket jeleztek a büntetés-végrehajtási intézetben fogva tartott terheltekkel való kapcsolatfelvétel vonatkozásában is.

Ami a jogorvoslatokat illeti, a Be. **általános panaszjogot** biztosít a terheltek számára a nyomozati szakban, így a terheltek és a védők panasszal élhetnek a védő értesítésének elmaradása és elkésztése miatt is. Ugyanakkor a jogorvoslati jognak a 2013/48/EU irányelv 12. cikk (1) bekezdésében megkövetelt „hatékonyságát” lerontja, hogy a Be. nem rögzíti, hogy ilyen esetekben mi a „sikeres” panasz következménye. (Egyébiránt az ügyvédek is azon az állásponton voltak, hogy a panaszok általában nem hatékonyak.) A terhelt eljárási jogai, így **a védőhöz, az ügyvédi segítség igénybevételéhez való jog** lényeges **korlátozása** a 2013/48/EU irányelv 12. cikk (2) bekezdésében foglaltakkal összhangban **a vallomás bizonyítékként való kizárásához vezethet** (de pl. a védő tevékenységének nem megfelelő színvonala nem). E körben mérföldkövet jelentett a 8/2013. (III. 1.) AB határozat, amely kimondta: alkotmányos követelmény, hogy a terhelt érdekében kirendelt védőt a terhelti kihallgatás helyéről és időpontjáról igazolható módon, olyan időben értesítsék, hogy a kirendelt védőnek lehetősége legyen az eljárási törvényben foglalt

jogait gyakorolni, valamint a terhelti kihallgatáson részt venni, és ilyen értesítés elmaradása esetén a terhelt vallomása bizonyítékként nem értékelhető.

B) Szabálysértési eljárások

A 2013/48/EU irányelv és a költségmentességhez való jogról szóló ajánlás hatálya bizonyos esetekben a szabálysértési eljárásokra is kiterjed, és a szabálysértési eljárás alá vont személyeket is megilleti a védelemhez való jog. Erről a jogáról a szabálysértési őrizetbe kerülő személyt írásban tájékoztatni kell.

Az eljárás alá vont személy érdekében a szabálysértési eljárás során **törvényes képviselője vagy az általa vagy törvényes képviselője által írásban meghatalmazott nagykorú személy** járhat el; a meghatalmazás bármikor megvonható. Az eljárás alá vont személy képviselője **jogosult** többek között **az eljárási cselekményeknél jelen lenni**; az eljárás bármely szakaszában észrevételt, indítványt tehet, illetve kérdést tehet fel; az általa képviselt személlyel **ellenőrzés nélkül kapcsolatot tarthat**. Kötelező képviselőt a jogszabály kizárólag egy speciális eljárás, a bíróság elé állítás kapcsán ír elő: ebben az eljárásban a rendőrség ügyvédet rendel ki, ha az eljárás alá vont személynek nincs meghatalmazott ügyvédje. Az eljárás alá vont személy – indokoltan, egy alkalommal – más ügyvéd kirendelését kérheti.

A büntetőeljárásokhoz hasonlóan nem értékelhető bizonyítékként az olyan bizonyítási eszközökből származó tény, amelyet az eljárás alá vont személy eljárási jogainak, így a védelemhez, képviselőhöz való jogának lényeges korlátozásával szereztek meg.

HARMADIK SZEMÉLY TÁJÉKOZTATÁSA SZABADSÁGELVONÁSKOR ÉS KOMMUNIKÁCIÓ A SZABADSÁGELVONÁS IDEJE ALATT

A) Büntetőeljárások

A terhelt őrizetbe vételének elrendeléséről és a fogva tartás helyéről **24 órán belül értesíteni kell a terhelt által megjelölt hozzátartozót**, ennek hiányában a terhelt által megjelölt más személy is értesíthető. Kérdéses azonban, hogy a 24 órás időkeret (amelyet az új büntetőeljárási törvény nyolc órára csökkent majd), megfelel-e a 2013/48/EU irányelv 5. cikk (1) bekezdése szerinti „indokolatlan késedelem” nélküli értesítés követelményének. (Hozzá kell tenni, hogy az interjúk szerint a rendelkezésre álló 24 órás időkeretet a hatóságok nem használják ki.) Az értesítési kötelezettség a rendőrséget terheli, a hozzátartozó értesítésének időpontjáról és módjáról, illetve az értesítés elmaradásának okáról feljegyzés készül.

A **fogva lévő terhelt jogosult arra, hogy hozzátartozójával vagy** – az ügyész, illetve bíróság „engedélye” alapján – **más személlyel** szóban, személyesen felügyelet mellett, telefonon és írásban ellenőrzés mellett **érintkezzen**. A hozzátartozóval való érintkezés kizárólag a büntetőeljárás eredményessége érdekében korlátozható vagy tiltható meg, összhangban a 2013/48/EU irányelv 6. cikk (2) bekezdésében foglaltakkal. Arra vonatkozóan, hogy a kapcsolattartás a 2013/48/EU irányelv 6. cikk (1) bekezdésének megfelelően „indokolatlan késedelem” nélkül biztosított legyen, garanciális rendelkezést a jogszabályok nem tartalmaznak.

A 2013/48/EU irányelv 7. cikkében foglaltakkal összhangban a nem magyar állampolgárságú, őrizetbe vett vagy előzetes letartóztatásba kerülő terhelt rendőrségi fogdára, illetve büntetés-végrehajtási intézetbe történő befogadásáról késedelem nélkül értesíteni kell az állampolgársága szerint illetékes diplomáciai

vagy konzuli képviseletet. Ha a külföldi terhelt többes állampolgár, az általa megjelölt külképviseletet kell értesíteni. A külföldi állampolgár kérelmére a **gyanúsítottkénti kihallgatásán jelen lehet államának konzuli tisztviselője**. A konzuli tisztviselő **meg is hatalmazhat védőt a külföldi állampolgár terhelt számára**; illetve kérelmére is kirendelhet védőt az eljáró hatóság azon az alapon, hogy azt „a terhelt érdekében szükségesnek tartja”. A fogva lévő külföldi állampolgár terhelt jogosult arra, hogy államának **konzuli képviselőjével a kapcsolatot felvegye**, vele írásban és szóban ellenőrzés nélkül érintkezzék.

A fenti jogok megsértése esetén biztosított a jogorvoslat a terheltek számára.

B) Szabálysértési eljárások

A szabálysértési őrizet elrendeléséről az eljárás alá vont személy által megjelölt **hozzátartozót, ennek hiányában más személyt a rendőrség haladéktalanul értesíti**; a fiataikorú szabálysértési őrizetbe vételéről a törvényes képviselőjét is értesíteni kell. A megjelölt személy értesítésének elmaradása ellen panasznak van helye. A kapcsolattartáshoz való jog a szabálysértési őrizetben levőket szintén megilleti (a szabálysértési őrizetet rendőrségi fogdán hajtják végre), e jog megsértése miatt szintén panasszal élhet a szabálysértési őrizetes.

A.

Bevezető

I. „A BÜNTETŐELJÁRÁSI JOGOK ERŐSÍTÉSE: AZ ÜGYVÉDHEZ ÉS A KÖLTSÉGMENLESSÉGHEZ VALÓ JOG HATÉKONY IMPLEMENTÁCIÓJA A STOCKHOLMI PROGRAM SZERINT” PROJEKT

Jelen országjelentés „A büntetőeljárás jogok erősítése: az ügyvédhez és a költségmentességhez való jog hatékony implementációja a Stockholmi Program szerint” című, JUST/2015/JACC/AG/PROC/8630 számú, a Bolgár Helsinki Bizottság által koordinált, az Európai Unió támogatásával megvalósuló projekt keretében íródott, amely projektben a Magyar Helsinki Bizottság partnerként vett részt.

A projekt célja a büntetőeljárás során és az európai elfogatóparancshoz kapcsolódó eljárásokban ügyvédi segítség igénybevételéhez való jogról, valamint valamely harmadik félnek a szabadságelvonáskor történő tájékoztatásához való jogról és a szabadságelvonás ideje alatt harmadik felekkel és a konzuli hatóságokkal való kommunikációhoz való jogról szóló 2013/48/EU irányelv (a továbbiakban: 2013/48/EU irányelv) és az Európai Bizottság 2013/C 378/03 számú, a büntetőeljárás során a gyanúsítottak vagy vádlottak költségmentességhez való jogáról szóló ajánlása (a továbbiakban: a költségmentességhez való jogról szóló ajánlás vagy ajánlás) érvényesülésének vizsgálata öt európai uniós tagállamban – Bulgáriában, Lengyelországban, Litvániában, Magyarországon és Szlovéniában –, illetve az e jogokkal kapcsolatos jó gyakorlatok meghatározása. Emellett a projekt célja a büntetőeljárás szereplői közötti párbeszéd előmozdítása, valamint annak elősegítése, hogy minél szélesebb körű ismeretekkel rendelkezzenek az ügyvéd igénybevételéhez és a költségmentességhez való joggal kapcsolatos nemzetközi és európai uniós standardokról.

A projekt keretein belül Magyarországon lefolytatandó kutatás részét képezte a jogszabályi környezet vizsgálata, a kapcsolódó statisztikai adatok áttekintése, lezárt büntetőügyek iratainak elemzése, valamint interjúk készítése a projekt témájában érintett szakemberekkel, jogalkalmazókkal. Az országjelentés e kutatás eredményeit foglalja össze.

II. A STOCKHOLMI PROGRAM SZERINTI IRÁNYELVEK IMPLEMENTÁCIÓJA MAGYARORSZÁGON

A 2013/48/EU irányelv átültetési határideje 2016. november 27-én járt le, több mint két évvel a büntetőeljárás során a tájékoztatáshoz való jogról szóló 2012/13/EU irányelv átültetésének határidejét (2014. június 2.) és három évvel a büntetőeljárás során igénybe vehető tolmácsoláshoz és fordításhoz való jogról szóló 2010/64/EU irányelv átültetési határidejét (2013. október 27.) követően. Így tehát jelen országjelentés írásakor az európai uniós tagállamoknak, így Magyarországnak már hatályba kellett léptetnie azokat a törvényi, rendeleti és közigazgatási rendelkezéseket, amelyek ahhoz szükségesek, hogy jogrendszereik megfeleljenek a 2013/48/EU irányelvnek.

A fenti irányelvek implementációjának egyik legfontosabb hozadéka Magyarországon egyébiránt mindaddig az volt, hogy jelentős mértékben megváltoztak az ügy anyagaihoz való hozzáférés szabályai. A magyar büntetőeljárás nyomozati szakában ugyanis 2014. január 1-ig igen korlátozott volt a terhelt iratokhoz való hozzáférése. A védelem főszabály szerint jelenleg is csupán a szakvéleményhez és az azon nyomozási cselekményekről készült jegyzőkönyvekhez fér hozzá korlátozás nélkül, amelyeken a terhelt, illetve a védő jelen lehet, miközben a büntetőeljárásról szóló 1998. évi XIX. törvény (a továbbiakban: Be.) a védő részvételét csak a terhelt kihallgatásán, illetve az általa vagy a terhelt által indítványozott tanú kihallgatáson, valamint az ilyen tanú részvételével megtartott szembesítésen teszi lehetővé,¹ emellett

¹ Be. 186. § (1) bekezdés és 184. § (2) bekezdés

a védő és a terhelt jelen lehet a szakértő meghallgatásánál, a szemlénél, a bizonyítási kísérletnél és a felismerésre bemutatásnál.² Az eljárás egyéb irataihoz a védelem csak abban az esetben férhet hozzá, ha az a „nyomozás érdekeit” nem sérti.³

Igen jelentős változást jelentett e tekintetben az előzetes letartóztatott terheltek vonatkozásában, hogy a büntetőeljárás során a tájékoztatáshoz való jogról szóló 2012/13/EU irányelv 7. cikk (1) bekezdésének való megfelelés érdekében módosították a Be.-t. Így 2014. január 1. óta a Be. úgy rendelkezik, hogy ha az ügyész az előzetes letartóztatás elrendelését indítványozza, a gyanúsítottnak és a védőnek megküldött indítványhoz csatolni kell azoknak a nyomozási iratoknak a másolatát, amelyekre az indítványt alapozzák. 2015. július 1. óta kimondja továbbá a Be. azt is, hogy ha az indítvány tárgya az előzetes letartóztatás meghosszabbítása, a gyanúsítottnak és a védőnek megküldött indítványhoz csatolni kell azoknak az indítványt megalapozó nyomozási iratoknak a másolatát, amelyek az előzetes letartóztatás tárgyában hozott legutóbbi döntést követően keletkeztek.⁴ Ez azért is volt jelentős változás, mert az elmúlt években az Emberi Jogok Európai Bírósága több olyan magyar vonatkozású döntést is hozott, amelyben megállapította, hogy az iratokhoz – és így az előzetes letartóztatást megalapozó bizonyítékokhoz – való hozzáférést a korábbi magyar jogszabályi rendelkezések olyan mértékben korlátozták a nyomozati szakban, hogy az sértette a fegyveregyenlőség elvét, és így az Emberi Jogok Európai Egyezménye 5. cikk (4) bekezdésében foglaltakat.⁵

A büntetőeljárás során a tájékoztatáshoz való jogról szóló 2012/13/EU irányelv magyarországi átültetését a Magyar Helsinki Bizottság 2015 végén átfogó országjelentésben értékelte.⁶

A Be. szövege 2016. október 28-i hatállyal szintén egy európai uniós irányelv, a jelen országjelentés tárgyát is képező 2013/48/EU irányelv 8. cikk (2) bekezdésének való megfelelés érdekében módosult, megnyitva az utat a bírósági felülvizsgálat előtt abban az esetben, ha bizonyos eljárási cselekményekről a terhelt és a védő értesítését a hatóságok mellőzték. (Részletesen lásd e tekintetben az országjelentés C. fejezetét.)

Megjegyzendő, hogy az országjelentés kéziratának zárásakor az Országgyűlés már elfogadta a büntetőeljárásról szóló 2017. évi XC. törvényt, vagyis az új büntetőeljárás törvényt (a továbbiakban: új Be.), amely 2018. július 1-jén lép majd hatályba. Tekintettel arra, hogy az új törvény jelentős változásokat hoz az ügyvédhez és a költségmentességhez való jog érvényesülése tekintetében is, a jogszabályi rendelkezések bemutatása körében az új Be. néhány rendelkezésére is kitérünk majd.

III. NEMZETKÖZI ÉS HAZAI VIZSGÁLATOK AZ ÜGYVÉDHEZ ÉS A KÖLTSÉGMENLESSÉGHEZ VALÓ JOGGAL ÖSSZEFÜGGÉSBEN

Az ügyvédhez és a költségmentességhez való jog magyarországi érvényesülésével kapcsolatban több nemzetközi szervezet fogalmazott meg ajánlást a közelmúltban is. Legutóbbi, 2013-as periodikus magyarországi látogatása során a Kínzás és Embertelen vagy Megalázó Büntetések vagy Bánásmód

² Be. 185. § (1) bekezdés

³ Be. 186. § (2) bekezdés

⁴ Be. 211. § (1a) bekezdés

⁵ Lásd pl.: *X.Y. kontra Magyarország* (Application no. 43888/08, Judgment of 19 March 2013), *A.B. kontra Magyarország* (Application no. 33292/09, Judgment of 16 April 2013), *Baksza kontra Magyarország* (Application no. 59196/08, Judgment of 23 April 2013), *Hagyó kontra Magyarország* (Application no. 52624/10, Judgment of 23 April 2013).

⁶ *EU-irányelvek a gyakorlatban: A büntetőeljárás során a tájékoztatáshoz való jogról szóló EU-irányelv átültetésének vizsgálata. Országjelentés – Magyarország*, Magyar Helsinki Bizottság, 2015. december, http://www.helsinki.hu/wp-content/uploads/HHC_Measure_B_National_Report_on_Hungary_2015_HUN.pdf

Megelőzésére Alakult Európai Bizottság (CPT)⁷ ajánlásokat fogalmazott meg például a kirendelt védői rendszer működése és az előállítottak egyes csoportjainak védelemhez való jogának hiánya kapcsán, illetve a harmadik személyek szabadságelvonáskor történő értesítésére nyitva álló időkeret kapcsán.⁸ Szintén a kirendelt védői rendszert illetve kritikával az ENSZ önkényes fogva tartással foglalkozó munkacsoportja (UN WGAD)⁹ a 2013-as magyarországi látogatásáról kiadott jelentésében,¹⁰ és Magyarországról szóló legutóbbi, 2010-es jelentésében az ENSZ Emberi Jogok Bizottsága¹¹ is kitért arra, hogy a védelemhez való jogot minden szabadságelvonás alatt álló személynek biztosítani kellene.¹² (Ezekre az ajánlásokra a jogszabályi háttérrel értékelő C. és a gyakorlatot értékelő E. fejezetben részletesen kitértünk majd.)

A nemzetközi ellenőrző mechanizmusok mellett számos magyar szerző foglalkozott az elmúlt években az ügyvédhez és a költségmentességhez való joggal, és többek között a Magyar Helsinki Bizottság is több kutatást végzett e jogok érvényesülése kapcsán.¹³ Ezeknek a bemutatására a jelen országjelentés keretei között nincs mód, így e helyütt csak két hatósági vizsgálatot emelnénk ki e körben.

Az egyik az alapvető jogok biztosa (az ombudsman) által 2012-ben elindított, „Az ügyvédség helyzete, az ügyvédek és hozzájuk fordulóknak jogainak védelme” címet viselő projekt, amelynek középpontjában az ügyvédek és a hozzájuk forduló ügyfelek jogainak érvényesülése, az ügyvédi kamarák gyakorlata és a kapcsolódó szabályozás alkotmányossági monitoringja áll. E projekt keretében született meg az alapvető jogok biztosa jelentése az AIB-3107/2012 számú ügyben, amely arra a következtetésre jutott, hogy „a kirendelt védő jogintézményének jelenlegi szabályozása visszasságot okoz a jogállamiság elvéből fakadó jogbiztonság követelményével, a védelemhez való joggal, valamint a tisztességes eljáráshoz fűződő alapjoggal összefüggésben”.

Megemlítené továbbá, hogy a Kúria elnöke 2014-ben többek között a „Védői jogok a bírósági eljárásban” tárgykör vizsgálatára is létrehozott egy joggyakorlat-elemző csoportot,¹⁴ amelynek összefoglaló véleményét 2015 áprilisában hozták nyilvánosságra.¹⁵

⁷ European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment

⁸ *Report to the Hungarian Government on the visit to Hungary carried out by the European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (CPT) from 3 to 12 April 2013*, Strasbourg, 30 April 2014, CPT/Inf (2014) 13, <https://rm.coe.int/1680696b7f>, 22–24. pont

⁹ UN Working Group on Arbitrary Detention

¹⁰ *Report of the Working Group on Arbitrary Detention. Addendum. Mission to Hungary*, 3 July 2014, A/HRC/27/48/Add.4, <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/G14/072/58/PDF/G1407258.pdf?OpenElement>, 126. és 130. pont

¹¹ Human Rights Committee

¹² *Concluding observations of the Human Rights Committee. Hungary*, 16 November 2010, CCPR/C/HUN/CO/5, <http://docstore.ohchr.org/SelfServices/FilesHandler.ashx?enc=6QkG1d%2fPPRiCAqhKb7yhsnm97%2bRfSonZvQyDICMC7tqX-DuQxN3ZOcb6KEI9RMaNjSEJLTtBwEivqvQSj13jY%2fn%2fyetmRelvWx1ztwYYpUo8V7nvsyae8ieU5KmbZjZW>, § 13

¹³ Összefoglalóan lásd pl.: Kádár András Kristóf – Novoszádek Nóra – Selei Adrienn: *Ki rendelt itt védőt? Egy alternatív védő-kirendelési modell tesztelésének tapasztalatai*. Magyar Helsinki Bizottság, Budapest, 2012, 7–9. o. Elérhető: http://helsinki.hu/wp-content/uploads/MHB_Ki_rendelt_itt_vedot_2012.pdf.

¹⁴ A bíróságok szervezetéről és igazgatásáról szóló 2011. évi CLXI. törvény, 29. § (1) A bírósági joggyakorlat-elemző csoport feladata az ítélkezési gyakorlat vizsgálata. A vizsgálati tárgyköröket a Kúria elnöke – a Kúria kollégiumai véleményének beszerzését követően – évente meghatározza. [...]

¹⁵ A joggyakorlat-elemző csoport véleménye itt érhető el: http://www.kuria-birosag.hu/sites/default/files/joggyak/elfogadott_osszegzo_velemenypdf.

IV. AZ IRÁNYELVVEL ÉS AZ AJÁNLÁSSAL ÉRINTETT SZEREPLŐK

A terhelt és az eljáró hatóságok, így a rendőrség, az ügyészség és a bíróságok mellett a 2013/48/EU irányelv és a költségmentességhez való jogról szóló ajánlás a védőket, vagyis az ügyvédeket érinti, így az előbbi európai uniós dokumentumoknak való megfelelés értékelése előtt indokolt bemutatni az ügyvédi kamarák magyarországi rendszerét és szerepüket a védelem ellátásában.

Magyarországon az ügyvédek kamarákba szerveződnek. Az ügyvédi kamara köztestület, mely az államtól függetlenül látja el feladatát. Az ügyvédi kamara a 2017 júniusában elfogadott és legnagyobb részében 2018. január 1-jén hatályba lépett, az ügyvédi tevékenységről szóló 2017. évi LXXVIII. törvény (a továbbiakban: új Ütv.) megfogalmazásában az ügyvédi tevékenységet gyakorlók önkormányzati elven alapuló, szakmai és érdekképviselési feladatokat ellátó köztestülete.¹⁶ A kamara szervezi az ügyvédek folyamatos szakmai továbbképzését, fegyelmi funkciót tölt be a kamarai tagok által választott testületei révén, képviseli az ügyvédeket és érdekeiket a nyilvánosság előtt, valamint aktív szerepet játszik az ügyvédjelöltek képzésében. A kamara emellett dönt az ügyvédek kamarai tagságának létrehozásáról és megszüntetéséről is.

A magyar ügyvédi kamarai szervezet az országos kamarából (Magyar Ügyvédi Kamara¹⁷) és a területi ügyvédi kamarákból áll. A Magyar Ügyvédi Kamara az ügyvédi tevékenységet gyakorlók országos szervezete, tagjai a területi kamarák.¹⁸ A területi ügyvédi kamara is köztestület, amely képviselési, ügyintézői szervezettel, önálló költségvetéssel rendelkezik, és működési területén ellátja a hatáskörébe utalt feladatokat. A területi kamara működési területe a törvényszékek illetékességi területével azonos,¹⁹ ennek megfelelően területi ügyvédi kamara működik Budapesten és Magyarország tizenkilenc megyéjében. Az ügyvédi tevékenység gyakorlására jogosult Magyarországon egy területi kamara tagja lehet.²⁰

A kamarába – kérelmére – ügyvédként fel kell venni azt, aki megfelel a következő feltételeknek: (i) az Európai Gazdasági Térségről szóló Megállapodásban részes valamely állam állampolgára, (ii) jogi egyetemi végzettséggel rendelkezik, (iii) magyar jogi szakvizsgát tett, (iv) a kérelem előterjesztését megelőző tíz évben legalább egy évig ügyvédi joggyakorlatot folytatott, (v) az ügyvédi tevékenységével okozott károk megtérítésének, illetve sérelemdíj megfizetésének a fedezetét felelősségbiztosítás biztosítja, (vi) a területi kamara működési területén az ügyvédi tevékenység folyamatos gyakorlására alkalmas irodahelyiséggel rendelkezik, (vii) rendelkezik az elektronikus ügyintézéshez szükséges feltételekkel, (viii) társas ügyvédi iroda tagja kivételével helyettesítésére ügyvéddel vagy ügyvédi irodával megállapodást kötött és (ix) nem esik az ügyvédi tevékenység folytatását kizáró okok alá.²¹

Az ügyvédi kamarákon belül nincs külön „tagozat” a védőügyvédek számára, és nincs intézményesített specializáció az ügyvédi szakmán belül. A kamara szerepe a büntetőjogi védelem kapcsán kettős. Egyrészt a területi ügyvédi kamarák jegyzéket vezetnek a kirendelt védőként kirendelhető ügyvédekről²² (amiből – jelenleg még – a kirendelő hatóság választ kirendelt védőt), emellett a kamarák vezetnek általában az ügyvédi kamarai nyilvántartást is.²³

¹⁶ Új Ütv. 144. § (1) bekezdés

¹⁷ Weboldal: <http://magyarugyvedikamara.hu/>.

¹⁸ Új Ütv. 155. § (1) és (3) bekezdés

¹⁹ Új Ütv. 166. § (1)–(3) bekezdés

²⁰ Új Ütv. 145. § (1) bekezdés

²¹ Új Ütv. 58. § (1) bekezdés

²² Új Ütv. 38. § (1) bekezdés

²³ Új Ütv. 170. § (1) bekezdés e) pont és 189–194. §

A kirendelt védőként kirendelhető ügyvédek jegyzékébe való felvételnek a kamarai tagságon kívül más törvényi feltétele nincs, vagyis **nem érvényesül a költségmentességhez való jogról szóló ajánlás 3. szakasz 19. bekezdésében foglalt azon követelmény,** hogy a tagállamokban „létre kell hozni és működtetni kell a hivatalból kirendelt ügyvédekre vonatkozó akkreditációs rendszert”. Emellett **nem működik Magyarországon az ajánlás 3. szakasz 17. bekezdése által megkívánt, „a hivatalból kirendelt ügyvédek minőségi munkáját biztosító rendszer” sem,** amely hiányosságra a Magyar Helsinki Bizottság már egy 2007-es tanulmányában rámutatott.²⁴

A kamarák feladata továbbá többek között az ügyvédek elleni fegyelmi eljárás lefolytatása (polgári és büntetőügyekkel kapcsolatban is). A fegyelmi eljárás fegyelmi vétség miatt indul. Fegyelmi vétséget követ el az ügyvédi tevékenységet gyakorló, szüneteltető vagy az ügyvédi tevékenység felfüggesztése alatt álló kamarai tag, ha (i) az ügyvédi tevékenység gyakorlása során az e tevékenység gyakorlásából eredő, jogszabályban, a Magyar Ügyvédi Kamara alapszabályában és a területi kamara alapszabályában, vagy etikai szabályzatban meghatározott kötelességét szándékosan vagy gondatlanságból megszegi, vagy ha (ii) ügyvédi tevékenységen kívüli szándékos vagy gondatlan magatartásával az ügyvédi hivatás tekintélyét súlyosan veszélyeztet.²⁵ A fegyelmi vétséget elkövető ügyvéddel szemben kiszabható büntetések a következők: írásbeli megrovás, pénzbírság, kamarai közügyektől való eltiltás, ügyvédjelölt foglalkoztatásától való eltiltás, kizárás.²⁶

²⁴ Kádár András Kristóf –Tóth Balázs – Vavró István: *Védtelenül – Javaslat a magyar kirendelt védői rendszer reformjára*. Magyar Helsinki Bizottság, Budapest, 2007, 24–26. o. Elérhető: <http://helsinki.hu/wp-content/uploads/Vedtelenul.pdf>.

²⁵ Új Ütv. 107. § (1) bekezdés

²⁶ Új Ütv. 108. §

B.

A 2013/48/EU irányelv
és a költségmentességhez
való jogról szóló
ajánlás hatálya

A 2013/48/EU irányelv és a költségmentességhez való jogról szóló ajánlás hatálya Magyarországon egyrészt a büntetőeljárásokra terjed ki, másrészt bizonyos (lent körülírt esetekben) a szabálysértési eljárásokra is.²⁷

I. A BÜNTETŐELJÁRÁS MAGYARORSZÁGON

A magyar büntetőeljárás a 2013/48/EU irányelv implementációja és a költségmentességhez való jogról szóló ajánlás szempontjából jelentőséggel bíró állomásai és jellegzetességei az alábbiak.

A Be. szerint büntetőeljárás bűncselekmény gyanúja alapján indítható, az ellen, akit bűncselekmény megalapozott gyanúja terhel. A Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény (a továbbiakban: Btk.) értelmében a bűncselekmény büntett vagy vétség lehet: büntett az a szándékosan elkövetett bűncselekmény, amelyre a Btk. kétévi szabadságvesztésnél súlyosabb büntetés kiszabását rendeli, minden más bűncselekmény vétség.

A büntetőeljárás **nyomozati, ügyészi és bírósági szak**ból áll. A büntetőeljárás a nyomozással kezdődik, amelynek során a Be. megfogalmazása szerint fel kell deríteni a bűncselekményt, az elkövető személyét, fel kell kutatni és biztosítani kell a bizonyítási eszközöket; és a tényállást oly mértékben kell felderíteni, hogy a vádló dönthessen arról, vádat emel-e.²⁸ A nyomozást a nyomozó hatóság (ez az esetek többségében a rendőrséget²⁹ jelenti) vagy az ügyész végzi;³⁰ annak során értelemszerűen kihallgatják a büntetőeljárás e szakaszában „gyanúsítottként” azonosított terhelteket is. Az első kihallgatás kezdetén a terhelteket tájékoztatják arról, hogy mivel gyanúsítják – ez a „gyanúsítás közlése”, az érintett személy ekkor válik formálisan gyanúsítottá. A nyomozás elvégzése után kerül sor az ún. „iratismertetésre”: ennek keretében adják át a gyanúsítottaknak és a védőnek a nyomozás teljes iratanyagát.³¹ Az iratismertetés után kerülnek a nyomozási iratok az ügyészhez, aki közvádlóként³² dönt a vádemelésről,³³ amely a vádiratnak az ügyész által a bírósághoz való benyújtásával történik meg.³⁴

Az ezt követő bírósági szakban az elsőfokú bíróság tárgyalást tart, amelyre az ekkor már „vádltként” azonosított terhelteket is idézik.³⁵ A bírósági eljárásban a bizonyítási eljárás a vádlott kihallgatásával kezdődik,³⁶ az egyéb bizonyítási cselekményekről és azok sorrendjéről az eljáró bíróság határoz.³⁷ A bizonyítási eljárás befejezése után az ügyész vádbeszédet, a védő pedig védőbeszédet tart, és a vádlott is felszólalhat.³⁸ A bíróság ezt követően hozza meg ügydöntő határozatát (ítéletét), amelyben dönt a vádlott bűnösségéről és a büntetékiszabásról.³⁹ Amennyiben az elsőfokú ítélet ellen a vád vagy a védelem fellebbez, az ítélet nem emelkedik jogerőre, és az ügyben másodfokú eljárásra kerül sor. A másodfokú bíróság ítélete ellen csak

²⁷ A 2013/48/EU irányelv és a költségmentességhez való jogról szóló ajánlás hatálya az európai elfogatóparancshoz kapcsolódó eljárásokra is kiterjed, ezekkel az eljárásokkal azonban jelen országjelentés keretében nem foglalkozunk.

²⁸ Be. 164. § (2) bekezdés

²⁹ Be. 36. § (1) bekezdés

³⁰ Be. 28. § (3) bekezdés és 35. §

³¹ Be. 193–194. §

³² Be. 28. § (1) bekezdés

³³ Be. 216. §

³⁴ Be. 217. § (1) bekezdés

³⁵ Be. 279. § (1) bekezdés

³⁶ Be. 286. § (1) bekezdés

³⁷ Be. 285. § (2) bekezdés

³⁸ Be. 314. § (1) bekezdés

³⁹ Be. 329–330. §

bizonyos, a Be. által meghatározott esetekben van helye fellebbezésnek.⁴⁰ Fellebbezés esetén harmadfokú eljárásra kerül sor, és csak annak lezárásaként születik jogerős ítélet az ügyben. Így a 2013/48/EU irányelv hatálya az irányelv 2. cikk (1) bekezdése alapján, míg a költségmentességhez való jogról szóló ajánlás hatálya az ajánlás 1. szakasza alapján kiterjed a teljes büntetőeljárásra, a jogerős ítélet megszületéséig bezárólag.

A Be. meghatározása szerint **terhelt** „az, akivel szemben büntetőeljárást folytatnak”. Ahogy fent már részben utaltunk rá, a terhelt a nyomozás során gyanúsított, a vádemelés után, a bírósági eljárásban vádlott, a büntetés jogerős kiszabása, illetve a megrovás, próbára bocsátás, jóvátételi munka végzésének előírása vagy javítóintézeti nevelés jogerős alkalmazása után elítélt.⁴¹

Tekintettel arra, hogy a 2013/48/EU irányelv több helyen is a **„szabadságelvonással érintett”** gyanúsítottak és vádlottak kapcsán rendelkezik az ügyvédi segítség igénybevételéhez való jog egyes aspektusairól, ki kell térni azokra a szabadságelvonással járó kényszerintézkedésekre, amelyek a magyar büntetőeljárás során a gyanúsítottak, illetve a vádlottak esetében alkalmazhatóak, így az őrizetbe vételre és az előzetes letartóztatásra.

Az időben előbb bekövetkező **őrizetbe vétel** a terhelt személyi szabadságának átmeneti, bírói döntés nélküli elvonása, amely szabadságvesztéssel büntetendő bűncselekmény megalapozott gyanúja esetén rendelhető el, feltéve, hogy a terhelt előzetes letartóztatása valószínűsíthető. Az őrizet legfeljebb 72 óráig tarthat, ennek elteltével a terheltet – ha a bíróság az előzetes letartóztatását nem rendelte el – szabadon kell bocsátani.⁴² Az őrizetbe vétel ellen a terhelt panasszal élhet.⁴³ Az őrizetbe vételt rendőrségi fogdán kell végrehajtani.⁴⁴

Az **előzetes letartóztatás** a terhelt személyi szabadságának bírói elvonása a jogerős ügydöntő határozat meghozatala előtt, amelyet mind a nyomozati szakban, mind a bírósági szakban elrendelhetnek (a vádirat benyújtásáig az ügyész indítványára az ún. nyomozási bíró,⁴⁵ azt követően pedig a perbíróság), a vádirat benyújtása előtt elrendelt előzetes letartóztatást pedig a vádirat benyújtása után a perbíróság fenntarthatja. A vádirat benyújtása után az elsőfokú bíróság által elrendelt vagy fenntartott előzetes letartóztatás az elsőfokú bíróság ügydöntő határozatának kihirdetéséig tart. A gyanúsítottak és a vádlottak tehát akár a meggyanúsításuktól az elsőfokú ítélet meghozataláig tartó időszak egészét előzetes letartóztatásban tölthetik (azzal, hogy az esetek többségében érvényesül egy abszolút felső időkorlát).⁴⁶ Az előzetes letartóztatást főszabály szerint büntetés-végrehajtási intézetben kell végrehajtani.⁴⁷

Az őrizetbe vétel előtt sor kerülhet **előállításra** is, a rendőrségről szóló 1994. évi XXXIV. törvény (a továbbiakban: Rtv.) alapján. E szerint a rendőr a további intézkedés megtétele céljából elfogja és az illetékes hatóság elé állítja például azt, akit szándékos bűncselekmény elkövetésén tetten értek; valamint a hatóság vagy az illetékes szerv elé állíthatja például azt, aki bűncselekmény elkövetésével gyanúsítható. (Az e jogszabályi rendelkezések alapján előállított személyek nem minősülnek gyanúsítottaknak, hiszen velük a gyanúsítást még nem közölték.) A rendőrség az előállítással a személyi szabadságot csak a szükséges ideig, de legfeljebb nyolc órán át korlátozhatja. Ha az előállítás célja még nem valósult meg, indokolt esetben ezt

⁴⁰ Be. 386. §

⁴¹ Be. 43. § (1) bekezdés

⁴² Be. 126. §

⁴³ Be. 195. §

⁴⁴ A büntetések, az intézkedések, egyes kényszerintézkedések és a szabálysértési elzárás végrehajtásáról szóló 2013. évi CCXL. törvény, 427. § (2) bekezdés

⁴⁵ A bíróság feladatait a vádirat benyújtása előtt a nyomozási bíró látja el.

⁴⁶ Részletesen lásd: Be. 129–132. §.

⁴⁷ A büntetések, az intézkedések, egyes kényszerintézkedések és a szabálysértési elzárás végrehajtásáról szóló 2013. évi CCXL. törvény, 388. §

az időtartamot a rendőri szerv vezetője egy alkalommal négy órával meghosszabbíthatja.⁴⁸ Az előállítás időtartama az őrizetbe vétel időtartamába beleszámít.⁴⁹

A büntetőeljárásban a terhelt személyesen is védekezhet, és a védelmét az eljárás bármely szakaszában **védő** (ügyvéd) is elláthatja,⁵⁰ meghatalmazás vagy kirendelés alapján. A védő eljárása a Be.-ben meghatározott esetekben kötelező.⁵¹

II. A SZABÁLYSÉRTÉSI ELJÁRÁS MAGYARORSZÁGON

A szabálysértésekről, a szabálysértési eljárásról és a szabálysértési nyilvántartási rendszerről szóló 2012. évi II. törvény (a továbbiakban: Szabs. tv.) értelmében a szabálysértési eljárásban szabálysértési hatóságként vagy a kormányhivatalok járási hivatalai járnak el, vagy meghatározott esetekben a rendőrség, illetve a Nemzeti Adó- és Vámhivatal megfelelő szerve.⁵² Érdemi határozatuk ellen a szabálysértési eljárás alá vont személy kifogást nyújthat be, és ha az érintett hatóság a kifogással támadott határozatát saját hatáskörében nem változtatja meg, a kifogást végül a járásbíró bírálja el. Szintén a járásbíró dönt akkor, ha a kifogás nyomán az érintett hatóság megváltoztatja ugyan a határozatát, de annak a megváltoztatással érintett megállapításai ellen az eljárás alá vont személy újabb kifogást nyújt be.⁵³ Emellett a szabálysértési elzárással is büntethető, illetve a Szabs. tv. által meghatározott szabálysértés miatt már első fokon a járásbíró jár el.⁵⁴ (Utóbbi esetben a rendőrség a szabálysértés tényállásának felderítése, az elkövető kilétének megállapítása, valamint a bizonyítási eszközök felkutatása és biztosítása érdekében a bírósági eljárást előkészítő eljárást folytat le.⁵⁵) Vagyis **a szabálysértési ügyek több úton is bíróság elé kerülhetnek**, így a 2013/48/EU irányelv 2. cikk (4) bekezdése értelmében Magyarországnak a szabálysértési eljárások bíróság előtt zajló része tekintetében is át kellett ültetnie a releváns irányelvi normákat.

Ami a szabadságelvonás lehetőségét illeti, a rendőrség szabálysértési elzárással is büntethető szabálysértés esetén a tetten ért eljárás alá vont személyt ún. gyorsított bírósági eljárás lefolytatása céljából őrizetbe veheti. A **szabálysértési őrizet**et rendőrségi fogdán kell végrehajtani, és főszabály szerint 72 óráig tart.⁵⁶ A szabálysértési őrizet ellen az eljárás alá vont személy fellebbezhet.⁵⁷

Az eljárás alá vont személy érdekében a szabálysértési eljárás bármely szakaszában **törvényes képviselője vagy az általa vagy törvényes képviselője által írásban meghatalmazott nagykorú személy** járhat el.⁵⁸ Kötelező képviseletet a Szabs. tv. kizárólag a bíróság elé állítás⁵⁹ kapcsán ír elő, kimondva a következőket: „A rendőrség ügyvédet rendel ki, ha az eljárás alá vont személynek nincs meghatalmazott ügyvédje.”⁶⁰

⁴⁸ Rtv. 33. § (3) bekezdés

⁴⁹ Be. 126. § (5) A terheltnek az őrizetbe vétel elrendelését megelőző hatósági fogva tartását az őrizet tartamába be kell számítani.

⁵⁰ Be. 5. § (3) bekezdés

⁵¹ Be. 5. § (4) bekezdés

⁵² Szabs. tv. 38. § (1)–(2) bekezdés

⁵³ Szabs. tv. 105–106. §

⁵⁴ Szabs. tv. 38. § (3) bekezdés

⁵⁵ Szabs. tv. 117. §

⁵⁶ Szabs. tv. 73. § (1)–(2) bekezdés

⁵⁷ Szabs. tv. 73. § (5) bekezdés

⁵⁸ Szabs. tv. 53. § (1) bekezdés

⁵⁹ A Szabs. tv. 124. § (1) bekezdése értelmében a szabálysértési elzárással is büntethető szabálysértés miatt őrizetbe vett személyt a rendőrség a gyorsított bírósági eljárás lefolytatása céljából a bíróság elé állítja.

⁶⁰ Szabs. tv. 124. § (3) bekezdés

I. AZ ÜGYVÉDI SEGÍTSÉG IGÉNYBEVÉTELÉHEZ ÉS A KÖLTSÉGMENLESSÉGHEZ VALÓ JOG A BÜNTETŐELJÁRÁSBAN

1. A védőhöz való jog jogosultjai

Magyarország Alaptörvényének XXVIII. cikk (3) bekezdése kimondja: „A büntetőeljárás alá vont személynek az eljárás minden szakaszában joga van a védelemhez.” Ennek megfelelően a Be. 5. § (1) bekezdése szerint a terheltet megilleti a védelem joga. A terhelt személyesen is védekezhet, és a védelmét az eljárás bármely szakaszában védő is elláthatja. A bíróság, az ügyész és a nyomozó hatóság biztosítja, hogy az, akivel szemben a büntetőeljárást folytatják, az e törvényben meghatározott módon védekezhessen.⁶¹ A védő eljárása a Be.-ben meghatározott esetekben kötelező.⁶² A büntetőeljárásban védőként meghatalmazás vagy kirendelés alapján ügyvéd járhat el;⁶³ a védelem ellátására a védőn kívül másnak nincs joga.

A belügyminiszter irányítása alá tartozó nyomozó hatóságok nyomozásának részletes szabályairól és a nyomozási cselekmények jegyzőkönyv helyett más módon való rögzítésének szabályairól szóló 23/2003. (VI. 24.) BM-IM együttes rendelet (a továbbiakban: Nyer.) értelmében a gyanúsított a Be.-ben meghatározott jogait főszabály szerint az **első kihallgatása időpontjától** gyakorolhatja (ekkor közlik vele a gyanúsítást és válik formálisan gyanúsítottá), ám „védelemhez való jogát **a vele szemben** – a nyomozó szerv által a bűncselekmény miatt – **elsőként fogatosított büntetőeljárás cselekmény időpontjától** kell biztosítani”.⁶⁴ A Nyer. szerint ez utóbbi rendelkezés alkalmazása szempontjából „irányadó különösen a gyanúsított első kihallgatására szóló idézés kibocsátásának, illetve a vele szemben személyi szabadsága elvonásával járó kényszerintézkedés, körözés, elfogatóparancs elrendelésének az időpontja”, vagyis a védelemhez, védőhöz való jog e büntetőeljárás cselekmények időpontjától illeti meg a terheltet.

A fogva tartott terheltek esetében további garanciális szabály a védőhöz való joggal összefüggésben, hogy a Nyer. 4. § (4) bekezdése kimondja: azt, akit az Rtv. 33. § (1) bekezdés a) pontja alapján azért fog el és állít elő a rendőr, mert szándékos bűncselekmény elkövetésén tetten érték, azt **az elfogás, illetve az előállítás kezdetétől megilleti a védelemhez való jog**. Emellett a Nyer. kimondja azt is, hogy **fogva tartás elrendelését követően** – a 4. § (4) bekezdése esetén az elfogástól, illetőleg az előállítástól kezdődően – **a gyanúsított első kihallgatása előtt biztosítani kell, hogy védőt hatalmazhasson meg**.⁶⁵ A Nyer. 2007. június 1. óta biztosítja a védelemhez való jogot azok számára, akiket azért állítottak elő, mert őket szándékos bűncselekmény elkövetésén tetten érték, a korábbi szabályozás megváltozása e tekintetben fontos előrelépést jelentett. (Mivel ezek a személyek az első kihallgatás és a gyanúsítás annak keretében való közlése előtt nem számítanak formálisan „gyanúsítottaknak”, őket a védelemhez való jog korábban nem illette meg.) Továbbra is jelentős **hiányosság** azonban, hogy a Nyer. a védelemhez való jogot továbbra sem terjeszti ki arra, akit az Rtv. 33. § (2) bekezdés b) pontja alapján azért állítanak elő, mert „bűncselekmény elkövetésével gyanúsítható”. (A különbségtétel e között a csoport között, és azok között, akiket azért állítanak elő, mert őket szándékos bűncselekmény elkövetésén tetten érték, nehezen megmagyarázható.)

A védelemhez való jog kiterjesztése az Rtv. 33. § (2) bekezdés b) pontja alapján előállított személyekre összhangban lenne a CPT 2013-as magyarországi látogatásáról szóló jelentésben foglalt következő ajánlással is: „A CPT azt javasolja, hogy a magyar hatóságok tegyenek további lépéseket annak biztosítása érdekében, hogy minden fogva tartott személy igénybe vehessen ügyvédi segítséget (tekintet nélkül a pontos jogi státuszára),

⁶¹ Be. 5. § (3) bekezdés

⁶² Be. 5. § (4)

⁶³ Be. 44. § (1) bekezdés

⁶⁴ Nyer. 4. § (1)–(2) bekezdés

⁶⁵ Nyer. 6. §

a szabadságelvonás kezdetétől fogva.”⁶⁶ Hasonló tartalmú ajánlást tett a UN WGAD is, azt javasolva, hogy „a magyar hatóságok tegyenek lépéseket – jogszabályi szinten is – annak érdekében, hogy minden fogva tartott személy igénybe vehessen ügyvédi segítséget a szabadságelvonása leelejéről kezdve”.⁶⁷

A fentiek alapján elmondható, hogy a magyar szabályozás **nagyrészt megfelel a 2013/48/EU irányelv 3. cikk (2) bekezdésében foglaltaknak** abból a szempontból, hogy mely időpillanattól kezdve biztosított az ügyvédi segítség igénybevételéhez való jog a terheltek számára. A 2013/48/EU irányelv 3. cikk (5) bekezdése szerinti ideiglenes eltérésre a magyar jogszabályok nem adnak lehetőséget.

2. A gyanúsított tájékoztatása a védőhöz való jogról

A gyanúsítás közlése után a **gyanúsítottat figyelmeztetni kell arra, hogy védőt választhat, illetőleg védő kirendelését kérheti**. [Akit az Rtv. 33. § (1) bekezdés a) pontja alapján azért fog el és állít elő a rendőr, mert szándékos bűncselekmény elkövetésén tetten érték, azt az elfogáskor tájékoztatják a védelemhez való jogáról.⁶⁸] Ha az eljárásban védő részvétele kötelező (ezeket az eseteket lásd részletesen lejjebb), a gyanúsított figyelmét arra is fel kell hívni, hogy ha három napon belül nem hatalmaz meg védőt, az ügyész, illetve a nyomozó hatóság rendel ki védőt számára.⁶⁹ Ha a gyanúsított kijelenti, hogy nem kíván védőt megbízni, az ügyész, illetve a nyomozó hatóság nyomban védőt rendel ki.⁷⁰ A Be. tehát azt **a 2013/48/EU irányelv 9. cikk (1) bekezdés a) pontjával és (3) bekezdésével ellentétben nem írja elő**, hogy a gyanúsítottnak tájékoztatást kell kapnia az ügyvédi segítség igénybevételéhez való jog tartalmáról és az arról való lemondás lehetséges következményeiről, illetve arról a lehetőségről, hogy a lemondást a későbbiekben a büntetőeljárás során bármikor visszavonhatja.

A Nyer. 5. §-a értelmében a gyanúsított első kihallgatása kezdetén, illetve, ha az eljárás során a Be. vonatkozó rendelkezései alapján⁷¹ a védelem kötelezővé vált, a gyanúsított legközelebbi folytatólagos kihallgatása kezdetén a **gyanúsítottnak a védő meghatalmazására, illetőleg kirendelésére vonatkozó nyilatkozatát a 2013/48/EU irányelv 9. cikk (2) bekezdésének megfelelően jegyzőkönyvbe kell foglalni**. A Be. 166. § (3) bekezdése szerint a jegyzőkönyvben akként kell leírni a nyomozási cselekmény menetét, hogy a jegyzőkönyv alapján az eljárási szabályok megtartását is ellenőrizni lehessen.

A Be. kimondja továbbá, hogy a gyanúsítottat **tájékoztatni kell arról is, hogy** ha jövedelmi és vagyoni viszonyai folytán a bűnügyi költséget előreláthatóan nem tudja megfizetni, és ezt a külön jogszabályban meghatározott módon igazolja, saját vagy védője kérelmére a bíróság, illetve az ügyész ún. **személyes költségmentességet engedélyezhet részére**. A tájékoztatásnak ki kell terjednie arra is, hogy a személyes költségmentesség engedélyezése esetén a kirendelt védő díját és költségét az állam viseli.⁷²

⁶⁶ Report to the Hungarian Government on the visit to Hungary carried out by the European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (CPT) from 3 to 12 April 2013, Strasbourg, 30 April 2014, CPT/Inf (2014) 13, <https://rm.coe.int/1680696b7f>, 23. pont

⁶⁷ Report of the Working Group on Arbitrary Detention. Addendum. Mission to Hungary, 3 July 2014, A/HRC/27/48/Add.4, <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/G14/072/58/PDF/G1407258.pdf?OpenElement>, 126. pont

⁶⁸ Az irat kutatás tapasztalatai alapján az elfogásról és az előállításról szóló rendőri jelentésben ezzel kapcsolatban a következő szöveg szerepel: „A védelemhez való jog gyakorlására vonatkozó szóbeli közlés a 23/2003. (VI. 24.) BM-IM együttes rendelet 4. § (4) bekezdése alapján [dátum] [időpont] megtörtént.”

⁶⁹ A BH1998. 117. szerint nem sért eljárási szabályt a gyanúsítottnak a védő távollétében történő kihallgatása, ha a kötelező védelem esetén felhívták a figyelmét arra, hogy amennyiben három napon belül nem hatalmaz meg, a hatóság rendel ki védőt, majd ezután a gyanúsított közli, hogy védő meghatalmazásáról később nyilatkozik, és önként vallomást tesz.

⁷⁰ Be. 179. § (3) bekezdés

⁷¹ A Be. 46. §-ának a)–d) és f) pontja alapján.

⁷² Be. 179. § (3a) bekezdés

A Be. fenti rendelkezései megfelelnek a büntetőeljárás során a tájékoztatáshoz való jogról szóló 2012/13/EU irányelv (a továbbiakban: 2012/13/EU irányelv) 3. cikkében foglaltaknak, ugyanakkor a Magyar Helsinki Bizottság tapasztalatai szerint a tájékoztatás gyakorlata korábban nem felelt meg a Be.-nek sem, a következők szerint. A nyomozati szakban a gyanúsított kihallgatás kezdetén a terheltet a gyakorlatban úgy tájékoztatják a jogairól, hogy felolvassák számára a rendőrség integrált ügyviteli, ügyfeldolgozó és elektronikus iratkezelő rendszere, a **RobotZsaru NEO** által generált figyelmeztetéseket. Ez a rendszer generálja többek között a kihallgatások rögzítésére szolgáló jegyzőkönyvmintát, és ez a jegyzőkönyvminta tartalmazza a jogokról (pl. a hallgatáshoz való jogról) szóló tájékoztatást, amelyet a gyanúsítottnak meg kell kapnia a kihallgatása előtt ahhoz, hogy a vallomása bizonyítékként felhasználható legyen. Ahogy arra a Magyar Helsinki Bizottság egy 2015-ös jelentése rámutatott, a RobotZsaru NEO 2015-ben csak a 2012/13/EU irányelv 3. cikk (1) bekezdés a) pontja szerinti jogra vonatkozó tájékoztatást tartalmazta (ügyvéd igénybevételének joga), és a 3. cikk (1) bekezdés b) pontja szerinti jogra (térítésmentes jogi tanácsadásra való bármely jogosultság, és igénybevételének feltételei) vonatkozó tájékoztatást nem.⁷³ 2015 óta a helyzet javult: a jegyzőkönyvminta jelenleg már tartalmazza azt az információt, hogy lehetőség van személyes költségmentesség kérelmezésére, de ennek konkrét feltételei továbbra is hiányoznak a szövegből.

A **fogva tartott terheltek** esetében a büntetések, az intézkedések, egyes kényszerintézkedések és a szabálysértési elzárás végrehajtásáról szóló 2013. évi CCXL. törvény (a továbbiakban: Bv. tv.) 12. § (5) bekezdése írja elő a 2012/13/EU irányelv 3. és 4. cikkével összhangban, hogy a kényszerintézkedés hatálya alatt állókat írásban tájékoztatni kell „a védelemhez való jogról”, valamint „a személyes költségmentesség kérelmezéséhez való jogról és annak feltételeiről”. Ugyanakkor a gyakorlat itt is hagy kívánnivalót maga után: a rendőrség által fogva tartottak részére átadott írásbeli tájékoztató⁷⁴ csak a védelemhez való joggal kapcsolatban tartalmaz információt. (A büntetés-végrehajtási intézetekben fogva tartottak számára átadott írásbeli tájékoztató⁷⁵ szövege mind a védelemhez való jogot, mind a személyes költségmentesség kérelmezéséhez való jogot és gyakorlásának feltételeit⁷⁶ tartalmazza.)

Összefoglalóan megállapítható tehát, hogy **a költségmentességhez való jogról szóló ajánlás 2. szakaszának 5. bekezdése csak korlátozottan érvényesül**, és a gyanúsítottak nem kapnak tájékoztatást automatikusan például arról, hogy melyek a „panaszlehetőségek azon esetekre, amikor a költségmentesség biztosítását megtagadják vagy a hivatalból kirendelt ügyvéd végez nem megfelelő munkát”.

3. Védő meghatalmazása, kapcsolatfelvétel a terhelttel

Védőt elsősorban a terhelt hatalmazhat meg, de meghatalmazást a terhelt törvényes képviselője vagy nagykorú hozzátartozója is adhat. A meghatalmazásról a terheltet értesíteni kell.⁷⁷ A meghatalmazást ahhoz a bírósághoz, ügyészhez, illetőleg nyomozó hatósághoz kell benyújtani, amely előtt a meghatalmazás időpontjában a büntetőeljárás folyamatban van. A meghatalmazott védő a meghatalmazás benyújtását követően gyakorolhatja eljárási jogait.⁷⁸

⁷³ EU-irányelvek a gyakorlatban: A büntetőeljárás során a tájékoztatáshoz való jogról szóló EU-irányelv átültetésének vizsgálata. Országjelentés – Magyarország, Magyar Helsinki Bizottság, 2015. december, 11. o. Elérhető: http://www.helsinki.hu/wp-content/uploads/HHC_Measure_B_National_Report_on_Hungary_2015_HUN.pdf.

⁷⁴ 3/2015. (II. 20.) ORFK utasítás a Rendőrség Fogdaszolgálati Szabályzatáról, 11. melléklet, elérhető: 3/2015. (II. 20.) ORFK utasítás

⁷⁵ A büntetés-végrehajtási intézetek által kötelezően használandó, a Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnoksága által körlevélként kibocsátott mintaházirend 2/A. melléklete

⁷⁶ Ugyanakkor a tájékoztató nem tartalmazza azt az információt, hogy a személyes költségmentesség pontosan mit takar, így azt sem, hogy engedélyezése esetén a terhelt kérelmére számára védőt rendelnek ki, akinek díját és költségét az állam viseli.

⁷⁷ Be. 47. § (1) bekezdés

⁷⁸ Be. 47. § (2) bekezdés

Meghatalmazott védőjét a terhelt szabadon választhatja ki. Ahogy a bevezetőben említettük, a területi ügyvédi kamarák vezeték között az ügyvédi kamarai nyilvántartást,⁷⁹ és az ügyvédek névsora honlapjaikon elérhető. (Emellett a Magyar Ügyvédi Kamara és egyes területi ügyvédi kamarák honlapja is lehetőséget biztosít arra, hogy az ügyvédek feltüntessék azokat a jogterületeket, amelyeket a praxisuk lefed.) Így **megvalósul a 2013/48/EU irányelv 3. cikk (4) bekezdésében foglalt azon követelmény,** mely szerint a tagállamok „törekednek arra, hogy a gyanúsítottak és a vádlottak részére általános tájékoztatást nyújtsanak annak érdekében, hogy azok könnyebben találjanak ügyvédet”.⁸⁰

Ha egy ügyben a Be. szerint nem kötelező a védő részvétele, és a terhelt ezért nem hatalmazott meg védőt az eljárás kezdeti szakaszában, akkor **a 2013/48/EU irányelv 9. cikk (3) bekezdésével összhangban bármikor dönthet úgy az eljárás későbbi szakaszában is, hogy védőt hatalmaz meg, és fordítva: bármikor megvonhatja a meghatalmazást a védőjétől.**

Ha a terhelt fogva van, a meghatalmazott védő személyéről és elérhetőségéről az a bíróság, ügyész, illetőleg nyomozó hatóság, amely előtt az eljárás folyik, haladéktalanul értesíti a fogva tartást végrehajtó intézetet.⁸¹

4. Védőkirendelés kötelező védelem és személyes költségmentesség esetén

4.1. A védőkirendelés esetei

Ahogy arra fent utaltunk, a védő eljárása a Be.-ben meghatározott esetekben kötelező,⁸² azonban a Be. különbséget tesz a nyomozati szak és a bírósági szak között a kötelező védelem esetei és tartalma tekintetében.

A nyomozati szakban a védő részvétele a következő esetekben kötelező a büntetőeljárásban:

- a bűncselekményre a törvény ötévi vagy ennél súlyosabb szabadságvesztést rendel,
- a terheltet fogva tartják,
- a terhelt hallássérült, siketvak, vak, beszédképtelen vagy – a beszámítási képességére tekintet nélkül – kóros elmeállapotú,
- a terhelt a magyar nyelvet, illetőleg az eljárás nyelvét nem ismeri,
- a terhelt egyéb okból nem képes személyesen védekezni,⁸³

⁷⁹ Új Ütv. 170. § (1) bekezdés e) pont és 189–194. §

⁸⁰ Lásd ehhez a 2013/48/EU irányelv preambuluma (27) bekezdését is: „A tagállamoknak törekedniük kell arra, hogy a gyanúsítottak vagy a vádlottak hozzáférjenek az általános információkhoz – például egy weboldal vagy a rendőrszolgálat honlapján – annak érdekében, hogy könnyebben találjanak ügyvédet. Ugyanakkor nem szükséges, hogy a tagállamok tevőlegesen eljárjanak annak biztosítása érdekében, hogy a szabadságelvonás alatt nem álló gyanúsítottat vagy vádlottat ügyvéd segítse, ha a gyanúsított vagy a vádlott nem gondoskodott saját maga ügyvédi segítségéről. [...]”

⁸¹ Be. 47. § (3) bekezdés

⁸² Be. 5. § (4) bekezdés

⁸³ Be. 46. § a)–e) pontok. Az e) pont szerinti kirendelésre tartalmaz példát az EBH2013. B.22., amely szerint a védő részvétele kötelező a személyesen védekezni nem képes terheltnek az ügyében, aki komoly betegségeivel magyarázhatóan a bíróság által észlelhetően nem érti a tárgyalás eseményeit, a feltett kérdésekre válaszait megfogalmazni nem, vagy csak nagy nehézségek árán tudja.

- a terhelt fiatalkorú⁸⁴ (vagyis a bűncselekmény elkövetésekor tizenkettedik életévét betöltötte, de a tizennyolcadikat nem⁸⁵),
- ún. kiemelt jelentőségű ügyben folyik a büntetőeljárás.⁸⁶

A fentiek az **ún. „kötelező védelem” esetei**, fennállásukat az eljáró hatóság állapítja meg, és ezekben az esetekben a terhelt nem dönthet úgy, hogy védő nélkül kíván részt venni az eljárásban. Ha a védelem kötelező, de a terheltnek nincs meghatalmazott védője, akkor az eljáró hatóság (a nyomozó hatóság, az ügyész vagy a bíró) védőt rendel ki a terhelt számára.⁸⁷ Erre már a gyanúsítás közlése után közvetlenül sor kerül: ha a gyanúsított a gyanúsítás közlésétől számított három napon belül nem hatalmaz meg védőt ezekben az ügyekben, illetve a gyanúsítás közlése után kijelenti, hogy nem kíván védőt megbízni, az ügyész, illetve a nyomozó hatóság kirendeli a védőt.⁸⁸ Ha a védelem azért kötelező, mert a terheltet fogva tartják, a védőt legkésőbb a terhelt első kihallgatásáig ki kell rendelni.⁸⁹

A bírósági szakban szélesebb körben kötelező a védelem. A kötelező védelem fent felsorolt esetei mellett védő részvétele a tárgyaláson kötelező

- a törvényszék mint elsőfokú bíróság előtt, ha a Be. másképp nem rendelkezik,
- amennyiben a szabályszerűen megidézett vádlott bejelentette, hogy a tárgyaláson nem kíván részt venni, illetve
- ha pótmagánvádló lép fel.⁹⁰

Ha az ügyész a tárgyaláson részt vesz, és a vádlott védőt nem hatalmazott meg, a tanács elnöke szükség esetén védő kirendeléséről gondoskodik. Ha a vádlott kéri, ilyen esetben a védőt ki kell rendelni.⁹¹

A védelem bizonyos külön eljárásokban is kötelező, így a bíróság elé állítás,⁹² a távollévő terhelttel szemben lefolytatott eljárás,⁹³ valamint a határozással kapcsolatos bűncselekmények⁹⁴ miatt indult büntetőeljárások esetében is,⁹⁵ és kötelező a védő részvétele a tárgyalásról lemondás esetén tartott nyilvános ülésen is.⁹⁶ Kötelező a védő részvétele továbbá a felülvizsgálati eljárásban,⁹⁷ a „jogorvoslat a törvényesség érdekében” elnevezésű eljárásban,⁹⁸ valamint a biztosíték letétbe helyezése mellett folyó eljárásban.⁹⁹

⁸⁴ Be. 450. §

⁸⁵ Btk. 105. § (1) bekezdés

⁸⁶ Be. 554/D. §. A kiemelt jelentőségű ügyeket a Be. 554/B. §-a sorolja fel.

⁸⁷ Be. 48. § (3) bekezdés

⁸⁸ Be. 179. § (3) bekezdés

⁸⁹ Be. 48. § (1) bekezdés

⁹⁰ Be. 242. § (1) bekezdés

⁹¹ Be. 242. § (2) bekezdés

⁹² Be. 522. § (1) bekezdés

⁹³ Be. 530. § (1) bekezdés

⁹⁴ Ezek a bűncselekmények a következők: határozár tiltott átlépése (Btk. 352/A. §), a határozár megrongálása (Btk. 352/B. §), a határozárral kapcsolatos építési munka akadályozása (Btk. 352/C. §).

⁹⁵ Be. 542/L. §

⁹⁶ Be. 541. § (2) bekezdés

⁹⁷ Be. 420. § (2) bekezdés

⁹⁸ Be. 434. § (2) bekezdés

⁹⁹ Be. 586. § (6) bekezdés

Ha kötelező védelem esetén a terhelt, vagy más erre jogosult a terhelt védelméről az eljárás folyamán a későbbiekben meghatalmazás útján gondoskodik, a bíróság, az ügyész, illetőleg a nyomozó hatóság a védő kirendelését visszavonja.¹⁰⁰

Fontos kiemelni, hogy **a védelem kötelező jellege a nyomozati szakban nem jelenti azt, hogy a védő jelenléte kötelező** az egyes nyomozati cselekményeken. (Kivétel ez alól, ha a nyomozási bíró zártcélú távközlő hálózat útján tart ülést – ebben az esetben az ülésen védő részvétele kötelező.¹⁰¹ Szintén nem tartható meg az ülés a védő távollétében a vádirat benyújtása előtt a kényszerintézkedésekkel kapcsolatos eljárásban, ha a terhelt fiataalkorú.¹⁰²) **A 2013/48/EU irányelv 3. cikk (4) bekezdésben foglalt követelmény** tehát ugyan érvényesül a nyomozati szakban, hogy „a tagállamok megteszik az annak biztosításához szükséges intézkedéseket, hogy a szabadságelvonással érintett gyanúsítottak vagy vádlottak ténylegesen gyakorolni tudják az ügyvédi segítség igénybevételéhez való jogukat”,¹⁰³ de a védő kötelező jelenlétének hiánya – és a védő értesítésével kapcsolatos, később részletezendő problémák – a gyakorlatban mégis leronthatják az ügyvédi segítség igénybevételéhez való jog gyakorlásának „ténylegességét”. A bírósági szakban eltérő a helyzet: ha a védelem kötelező, nem tartható tárgyalás a védő távollétében.

A kötelező védelem esetein túl az eljáró hatóságok mérlegelhetik, hogy **a tisztességes tárgyaláshoz való jog érvényesülése érdekében szükség van-e védő kirendelésére**: a bíróság, az ügyész, illetőleg a nyomozó hatóság a terhelt, a terhelt törvényes képviselője vagy nagykorú hozzátartozója, külföldi állampolgár terhelt esetén hazája konzuli tisztviselője kérelmére vagy hivatalból védőt rendel ki, ha ezt a terhelt érdekében szükségesnek tartja.¹⁰⁴

Ha a terhelt a jövedelmi és vagyoni viszonyai folytán az ún. bűnügyi költséget¹⁰⁵ előreláthatóan nem tudja megfizetni, és ezt a külön jogszabályban meghatározott módon igazolta, a terhelt vagy védője kérelmére a bíróság, illetőleg az ügyész határoz arról, hogy a terhelt részére **személyes költségmentességet** engedélyez. A személyes költségmentesség engedélyezése esetén a terhelt kérelmére a bíróság, az ügyész, illetőleg a nyomozó hatóság védőt rendel ki.¹⁰⁶

A terhelt szempontjából **fontos különbség a kötelező védelmi ok miatti és a személyes költségmentesség alapján való védőkirendelés között, hogy a kirendelt védő díját elítélés esetében viselnie kell-e**. Személyes költségmentesség engedélyezése esetén ugyanis a kirendelt védő díját és költségét az

¹⁰⁰ Be. 48. § (4) bekezdés

¹⁰¹ Be. 211. § (5) bekezdés

¹⁰² Be. 456. § (1) bekezdés

¹⁰³ Lásd ehhez a 2013/48/EU irányelv preambuluma (28) bekezdését is: „Gyanúsított vagy a vádlott szabadságának elvonása esetén, a tagállamoknak meg kell tenniük a szükséges intézkedéseket, hogy az ilyen személy ténylegesen gyakorolni tudja az ügyvédhez való jogát – többek között az ügyvédi segítség megszervezésével, ha az ilyen személynek nincs ügyvédje –, kivéve, ha erről a jogáról lemondott. Ilyen intézkedés lehet többek között az, hogy az illetékes hatóságok a rendelkezésre álló ügyvédek jegyzéke alapján – amelyből a gyanúsított vagy a vádlott választhat – gondoskodnak az ügyvédi segítségről. Az intézkedések között szerepelhetnek adott esetben költségmentességre vonatkozó intézkedések is.”

¹⁰⁴ Be. 48. § (3) bekezdés

¹⁰⁵ Be. 74. § (1) Bűnügyi költség

- a) az a költség, amelyet az ügyben az eljárás megindításától a büntetés végrehajtásának befejezéséig, továbbá a rendkívüli jogorvoslati eljárás, valamint a különleges eljárások során az állam előlegezett,
- b) a terheltnek, a sértettnek, a magánfélnek, a pótmagánvádlónak és a magánvádlónak, a terhelt és a sértett törvényes képviselőjének az ügyben felmerült készkiadása, akkor is, ha azt az állam nem előlegezte,
- c) a kirendelt védőnek és a sértett, a magánfél, valamint a pótmagánvádló képviselőjének készkiadása és díja, akkor is, ha azt az állam nem előlegezte.

¹⁰⁶ Be. 74. § (3) bekezdés a) pont

állam viseli,¹⁰⁷ tehát azt a terheltnek akkor sem kell megtérítenie, ha őt a bíróság bűnösnek mondja ki, míg a kötelező védelmi ok miatti kirendelés esetén a terheltnek viselnie kell a kirendelt védő díját és költségét, ha őt a bíróság bűnösnek mondja ki és a bűnügyi költség viselésére kötelezi.¹⁰⁸ Ha a terhelt számára úgy engedélyezik a személyes költségmentességet, hogy közben az ellene folyó büntetőeljárásban a részvétele kötelező és a terhelt részére már rendelték ki védőt, a kirendelt védő díját és költségét a személyes költségmentesség engedélyezése napjától viseli az állam (tehát a korábban felmerült díjat és költségeket nem).¹⁰⁹

A fentiek alapján összefoglalóan elmondható, hogy a magyar rendszerben **a költségmentességhez való jogról szóló ajánlás 2. szakasz 4. és 13. bekezdésével összhangban** érvényesül a költségmentességhez való jog. A megalapozottság vizsgálata körében ugyanakkor a magyar szabályok nem veszik figyelembe kifejezetten az „ügy bonyolultságát”, és önmagában azt, hogy „egy adott személyt szabadságvesztés-büntetéssel is büntethető bűncselekmény elkövetésével gyanúsítanak vagy vádolnak”, nem tekintik úgy, hogy „a költségmentesség biztosítása az igazságszolgáltatás érdekét szolgálja”.

4.2. A kirendelés menete, kapcsolatfelvétel a terhelttel

A védőt minden esetben **az eljáró hatóság** (a nyomozati szakban így a nyomozó hatóság, vagyis leggyakrabban a rendőrség) **rendeli ki**, és minden esetben az eljáró hatóság dönti el, hogy kit rendel ki védőként, ebbe a terhelteknek – a költségmentességhez való jogról szóló ajánlás 3. szakasz 24. bekezdésével ellentétes módon – semmilyen beleszólásuk nincs.¹¹⁰ Ahogy arra a bevezetőben utaltunk, az új. Ütv. értelmében **a kamarák a kirendelt védőként kirendelhető ügyvédekről jegyzéket vezetnek**,¹¹¹ és a hatóság az ebben a jegyzékben feltüntetett ügyvédet rendelhet ki, de teljesen szabadon választhat a listáról. A területi kamara a jegyzéket úgy köteles összeállítani, hogy abban a kirendelést igénylő feladatok ellátásához, valamint az igazságszolgáltatás működőképességéhez szükséges számú ügyvéd szerepeljen. A jegyzék összeállításának szabályait a kamarának úgy kell megállapítania, hogy – az önkéntes jelentkezésen túlmenően – minden ügyvéd az egyenlőség elvének alkalmazásával kerüljön a jegyzékbe.¹¹² A területi kamara köteles a jegyzék változásait folyamatosan frissíteni és a változást honlapján közzétenni.¹¹³

A kirendelést követően a terheltet értesíteni kell a kirendelt védő személyéről.¹¹⁴ Ha a terhelt fogva van, a kirendelt védő személyéről és elérhetőségéről a kirendelő haladéktalanul értesíti a fogva tartást végrehajtó intézetet.¹¹⁵ A Be. emellett a kirendelt védőkre vonatkozóan is kimondja, hogy a védő köteles a terhelttel a kapcsolatot késedelem nélkül felvenni.¹¹⁶

¹⁰⁷ Be. 74. § (3) bekezdés c) pont

¹⁰⁸ Be. 338. § (1) bekezdés és 74. § (1) bekezdés c) pont

¹⁰⁹ 9/2003. (V. 6.) IM–BM–PM együttes rendelet a személyes költségmentesség alkalmazásáról a büntetőeljárásban, 7. § (2) bekezdés

¹¹⁰ Be. 48. § (1) bekezdés

¹¹¹ Új Ütv. 38. § (1) bekezdés

¹¹² Új Ütv. 38. § (2)–(3) bekezdés

¹¹³ Új Ütv. 38. § (4) bekezdés

¹¹⁴ Be. 48. § (1) és (8) bekezdés

¹¹⁵ Be. 48. § (8) bekezdés

¹¹⁶ Be. 50. § (1) bekezdés a) pont

A kirendelés menete kapcsán jelentős változást hoz majd a 2018. július 1-jén hatályba lépő új Be. Az elfogadott törvényszöveg értelmében a kirendelés alapján védőként eljáró ügyvéd kijelölése az eljáró bíróság, ügyészség vagy nyomozó hatóság székhelye szerint illetékes területi ügyvédi kamara feladata lesz,¹¹⁷ azzal, hogy a területi ügyvédi kamara a védő kijelölését olyan információs rendszer működtetésével végzi majd, amely „lehetőség szerint biztosítja a kijelölés azonnaliságát és a kijelölt védők tényleges elérhetőségét”.¹¹⁸ Azonban abban az esetben például, ha „a területi ügyvédi kamara a védő kijelöléséről a kirendelő határozat kézhezvételétől számított egy órán belül nem gondoskodik”, védő jelenlétéről az eljáró hatóság fog gondoskodni: a vádemelés előtt a nyomozó hatóság vagy az ügyészség, a vádemelés után a bíróság feladata lesz a kirendelt védőként eljáró ügyvéd kijelölése.¹¹⁹

A fentiekkel összhangban a legnagyobbbrészt 2018. január 1-jén hatályba lépett új Ütv. egy 2018. július 1-jén, az új Be.-vel egy időben hatályba lépő rendelkezése előírja majd, hogy a területi kamara a kirendelés alapján kirendelt védőként eljáró ügyvédet elektronikus, véletlenszerű kiválasztás segítségével, kamarai szabályzatban meghatározott eljárási szabályokban rögzített módon jelöli ki; illetve hogy a kijelöléskor biztosítani kell a kirendelt védőként kirendelhető ügyvédek arányos munkaterhelését, valamint figyelembe kell venni a kijelölésre kerülő ügyvéd és a kirendelő hatóság földrajzi elhelyezkedését.¹²⁰ Emellett megmarad majd az a jelenleg is létező szabály is, hogy a területi kamarák kötelesek a kirendelések teljesítése érdekében pihenő- és munkaszüneti napokon ügyvédi ügyeletet biztosítani.¹²¹

Ki kell térni ehelyütt arra, hogy **a kirendelés jelenlegi rendszerét régóta érik erőteljes kritikák a büntető-eljárás különböző szereplői részéről**, és a Magyar Helsinki Bizottság is számos esetben jelezte: kutatásai azt bizonyítják, hogy a kirendelt védői rendszer jelenlegi formájában nem működik megfelelően, a problémahalmaz egyik sarokköve pedig az, hogy a nyomozó hatóság az illetékes ügyvédi kamara által összeállított kirendelhető ügyvédi jegyzékből diszkrecionálisan választhat ügyvédet. Ez ugyanis azzal a következménnyel jár, hogy a védencek nem bíznak a hatóság által kiválasztott védőben, és adatok támasztják alá azt is, hogy számos kapitányságon a kirendelések nagy részét ugyanazon egy-két ügyvéd, illetve ügyvédi iroda kapja, aminek következtében az ügyvéd megélhetése, praxisa a kirendelő hatóságtól függ. Mindez pedig veszélyezteti a védői függetlenséget és a hatékony jogvédelmet, amellett, hogy a kiválasztási rendszer nem nyilvános és átláthatatlan szempontok alapján működik.¹²² (Részletesen lásd ezzel kapcsolatban a jelentés E. fejezetét.)

Ezt erősítette meg **az alapvető jogok biztosának az AJB-3107/2012 számú ügyben megfogalmazott jelentése** is, amelyben az ombudsman a következőképpen foglalt állást: „Álláspontom szerint a védő kirendelésének jelenlegi rendszere nem felel meg annak a követelménynek, mely szerint az alkotmányos alapjogoknak hatékonyan kell érvényesülniük. A kirendelés során – a bíróságon kívül – a *vád sikerességében érdekelt hatóságok választanak a terhelt számára védőt*. Ez a megoldás lehetőséget teremt arra, hogy a nyomozó hatóság és a védő között olyan függőségi viszony alakuljon ki, amely akadályozhatja a

¹¹⁷ Új Be. 46. § (1) bekezdés (hatályos: 2018. július 1-jétől)

¹¹⁸ Új Be. 46. § (3) bekezdés (hatályos: 2018. július 1-jétől)

¹¹⁹ Új Be. 47. és 49. § (hatályos: 2018. július 1-jétől)

¹²⁰ Új Ütv. 37. § (3)–(4) bekezdés (hatályos: 2018. július 1-jétől)

¹²¹ Új Ütv. 36. § (3) bekezdés

¹²² Összefoglalóan lásd pl.: Kádár András Kristóf – Novoszádek Nóra – Selei Adrienn: *Ki rendelt itt védőt? Egy alternatív védő-kirendelési modell tesztelésének tapasztalatai*. Magyar Helsinki Bizottság, Budapest, 2012, 7–9. o.

terhelt védelemhez való alapjogának hatékony érvényesülését. [...] *A fentiek alapján megállapítom, hogy a kirendelt védő jogintézményének jelenlegi szabályozása visszásságot okoz a jogállamiság elvéből fakadó jogbiztonság követelményével, a védelemhez való joggal, valamint a tisztességes eljáráshoz fűződő alapjoggal összefüggésben.*"¹²³

A kirendelés jelenlegi rendszerének megváltoztatása megfelel a **CPT** 2013-as magyarországi látogatásáról szóló jelentésben foglalt következő ajánlásnak is: „A CPT azt javasolja a magyar hatóságoknak, hogy – az ügyvédi kamarával egyeztetve – tegyék meg a szükséges lépéseket annak érdekében, hogy a kirendelt védőket ne a rendőrök (vagy ügyészek) válasszák ki, és hogy ezek a védők találkozzanak a védenceikkel az őrizetbe vétel ideje alatt.”¹²⁴

4.3. A személyes költségmentesség engedélyezése

A személyes költségmentesség engedélyezése iránti **kérelmet** a terhelt vagy védője **a vádemelést megelőzően az eljáró nyomozó hatóságnál – amely azt az illetékes ügyészséghez továbbítja –, a vádemelést követően a bíróságnál nyújthatja be**, utóbbi esetben legkésőbb a vádirat közlésétől számított 15 napon belül.¹²⁵ E határidőket követően a személyes költségmentesség engedélyezése iránti kérelem csak akkor terjeszthető elő, ha az engedélyezés feltételei utóbb következtek be (a feltételek bekövetkezésétől számított 15 napon belül), illetve ha az eljárást távollévő terhelttel szemben folytatták le (a tárgyalásra szóló idézés kézhezvételétől számított 15 napon belül).¹²⁶

A kérelmet főszabály szerint a vonatkozó miniszteri rendelet [9/2003. (V. 6.) IM–BM–PM együttes rendelet a személyes költségmentesség alkalmazásáról a büntetőeljárásban, a továbbiakban: 9/2003. (V. 6.) IM–BM–PM együttes rendelet] mellékletében meghatározott adatokat tartalmazó nyomtatvány kitöltésével kell benyújtani.¹²⁷ A személyes költségmentesség engedélyezése körében a kérelmezőnek nyilatkoznia kell a jövedelmi és vagyoni viszonyairól, valamint egyes személyi körülményeiről, a törvényen vagy szerződésen alapuló eltartási kötelezettségéről, a vele közös háztartásban élő házastárs, élettárs, illetőleg a kérelmező eltartásáról gondoskodni köteles rokon jövedelmi és vagyoni viszonyairól. A nyilatkozat valóságtartalmát meghatározott iratok benyújtásával kell igazolni, illetőleg az illetékes hatósággal vagy a munkáltatóval igazoltatni.¹²⁸

A személyes költségmentesség engedélyezésének **feltétele**, hogy a terhelt egy hónapra eső jövedelme egyedül élő terhelt esetében ne haladja meg az öregségi nyugdíj mindenkori legkisebb összegének a kétszeresét, közös háztartásban élők esetén a háztartásban az egy főre jutó havi jövedelem ne haladja meg az öregségi nyugdíj mindenkori legkisebb összegét. További feltétele, hogy a kérelmező a szokásos életszükségleti és berendezési tárgyakon, a megélhetéséhez szükséges termelő- és munkaeszközökön, és azon az ingatlanon kívül, amelyben lakik, egyéb vagyonnal ne rendelkezzen. E feltételnek teljesülnie kell a kérelmezővel közös háztartásban élő házastárs, élettárs, illetőleg a kérelmező eltartásáról gondoskodni köteles rokon tekintetében is.¹²⁹ Viszonyításképpen: 2016-ben az öregségi nyugdíj legkisebb havi összege Magyarországon 28 500 Ft volt, miközben például a Policy Agenda által számított létminimum ugyaneb-

¹²³ Kiemelés az eredetiben.

¹²⁴ *Report to the Hungarian Government on the visit to Hungary carried out by the European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (CPT) from 3 to 12 April 2013*, Strasbourg, 30 April 2014, CPT/Inf (2014) 13, <https://rm.coe.int/1680696b7f>, 24. pont

¹²⁵ 9/2003. (V. 6.) IM–BM–PM együttes rendelet, 3. § (1) bekezdés

¹²⁶ 9/2003. (V. 6.) IM–BM–PM együttes rendelet, 3. § (2) bekezdés

¹²⁷ 9/2003. (V. 6.) IM–BM–PM együttes rendelet, 3. § (3) bekezdés

¹²⁸ 9/2003. (V. 6.) IM–BM–PM együttes rendelet, 3. § (4)–(6) bekezdés

¹²⁹ 9/2003. (V. 6.) IM–BM–PM együttes rendelet, 2. § (1)–(2) bekezdés

ben az évben egy egy felnőttből álló háztartásban havi 88 619 Ft volt¹³⁰ – ahhoz tehát, hogy például egy egyedül élő terhelt jogosult legyen személyes költségmentességre, jóval a létminimum alatt kell élnie. Ennek alapján felmerül, hogy megfelelő-e a feltételrendszer fentiek szerinti meghatározása, és a jelenlegi számítási mód alapján valóban minden arra rászoruló számára biztosított-e a személyes költségmentesség.

Jövedelmi és vagyoni helyzetének vizsgálata nélkül személyes költségmentességben kell részesíteni a kérelmezőt, ha kiskorú és átmeneti vagy tartós nevelésbe vették; ha ő vagy eltartásra szoruló kérelmező esetén az eltartásáról gondoskodni köteles személy időskorúak járadékában vagy rendszeres szociális segélyben részesül; vagy ha hajléktalan.¹³¹

A bíróság, illetőleg az ügyész a kérelmezőnek (hozzátartozójának) a jövedelmi és vagyoni viszonyait a kitöltött nyomtatvány adatai, illetőleg a benyújtott igazolások, okiratok figyelembevételével állapítja meg. A jövedelem megállapításakor figyelemmel kell lenni a kérelmező által ténylegesen eltartottak számára.¹³² Ha a nyilatkozat és a kiállított igazolások adatai alapján a bíróság, illetőleg az ügyész azt állapítja meg, hogy a terhelt jövedelmi és vagyoni viszonyai alapján a bűnügyi költséget előreláthatóan nem tudja megfizetni, részére személyes költségmentességet engedélyez.¹³³ A kérelemről szóló döntésnek meg kell felelnie a büntetőeljárás során hozott határozatokra vonatkozó általános követelményeknek, így azokat írásba kell foglalni és indokolással kell ellátni.¹³⁴ Így **érvényesülnek a költségmentességhez való jogról szóló ajánlás 2. szakasz 16. bekezdésében foglaltak.**

Összefoglalóan megállapítható, hogy a személyes költségmentességre vonatkozó szabályok **megfelelnek a költségmentességhez való jogról szóló ajánlás 2. szakasz 6. és 8. bekezdésének** olyan szempontból, hogy a személyes költségmentesség engedélyezésére irányuló eljárásban „objektív tényezőkre” tekintettel állapítják meg a kérvényező gazdasági helyzetét, „minden releváns körülményre” tekintettel. Ugyanakkor a szabályozásból **hiányzik a 2. szakasz 7. bekezdésében megkövetelt kitétel**,¹³⁵ illetve – a **2. szakasz 10. bekezdésével ellentétben** – a fenti szabályok úgy értékelendők, hogy a terhelteknek **„minden kétséget kizáróan” bizonyítaniuk kell**, hogy „nem állnak rendelkezésükre a védelem és az eljárás költségei fedezésére a megfelelő anyagi erőforrások”.

A személyes költségmentesség tárgyában hozott határozat ellen a terhelt – a költségmentességről szóló ajánlás 2. szakasz 15. bekezdésével összhangban – **jogorvoslattal** élhet. Amennyiben az engedélyezést az ügyész tagadja meg, határozata ellen a terhelt a Be. 195. §-a alapján panaszt nyújthat be (amelyet a felettes ügyész bírál el, ha a határozatot hozó a panasznak nem ad helyt), a bíró megtagadó döntése ellen pedig szintén élhet jogorvoslattal a terhelt.¹³⁶ A személyes költségmentességről szóló döntés elleni panasznak és fellebbezésnek halasztó hatálya van.¹³⁷

A személyes költségmentességben részesített terhelt köteles bejelenteni a saját és a hozzátartozója jövedelmi és vagyoni viszonyaiban – ide nem értve a jövedelme csökkenését vagy megszűnését – vagy a személyi körülményeiben bekövetkezett minden olyan változást, amely az engedélyezés feltételeit érinti.¹³⁸

¹³⁰ Lásd pl.: <https://24.hu/fn/penzugy/2017/05/15/a-magyarok-bo-harmada-elt-tavaly-letminimum-alatt/>.

¹³¹ 9/2003. (V. 6.) IM–BM–PM együttes rendelet, 2. § (3) bekezdés

¹³² 9/2003. (V. 6.) IM–BM–PM együttes rendelet, 5. § (1) bekezdés

¹³³ 9/2003. (V. 6.) IM–BM–PM együttes rendelet, 6. § (1) bekezdés

¹³⁴ Be. 169. § (1)–(2) bekezdés és 257. §

¹³⁵ „Amennyiben az anyagi helyzet vizsgálata során a családi háztartások jövedelmét veszik figyelembe, azonban az egyes családtagok érdekellentétben állnak egymással vagy nincs egyenlő hozzáférésük a családi jövedelemhez, kizárólag a költségmentességért folyamodó személy jövedelmét szabad figyelembe venni.”

¹³⁶ Be. 347. §

¹³⁷ Be. 74. § (4) bekezdés

¹³⁸ 9/2003. (V. 6.) IM–BM–PM együttes rendelet, 8. § (1) bekezdés

A bíróság, illetőleg az ügyész a bejelentés alapján, de legalább évente **felülvizsgálja** a személyes költségmentesség feltételeinek fennállását,¹³⁹ illetve hivatalból is felülvizsgálható a személyes költségmentességhez való jogosultság, ha adat merül fel arra, hogy a személyes költségmentesség feltételei már az engedélyezéskor sem álltak fenn, vagy utóbb megszűntek.¹⁴⁰ A felülvizsgálat eredményeként a személyes költségmentesség megvonható.¹⁴¹

5. A védő értesítése és jelenléte az eljárási cselekményeken a nyomozati szakban

A védő – a 2013/48/EU irányelv 3. cikk (3) bekezdés b) pontjának megfelelően – a védenre **gyanúsított-ként való kihallgatásán** kívül az eljárási cselekmények alábbi, korlátozott körén lehet jelen a nyomozati szakban. Ezen **eljárási cselekmények köre megfelel a 2013/48/EU irányelv 3. cikk (3) bekezdés c) pontjában foglalt körnek**, az alábbiak szerint.

A védő jelen lehet az általa, illetve a gyanúsított által **indítványozott tanúkihallgatáson, valamint az ilyen tanú részvételével megtartott szembesítésen** is. A kihallgatáson jelen lévő védő a gyanúsítotthoz és a tanúhoz kérdéseket intézhet.¹⁴² Ezekről az eljárási cselekményekről **kötelező a védőt értesíteni**.

Mind a gyanúsított, mind a védő **jelen lehet** továbbá **a szakértő meghallgatásánál, a szemlénél, a bizonyítási kísérletnél és a felismerésre bemutatásnál**, továbbá indítványt terjeszthet elő, észrevételt tehet, valamint a szakértőhöz kérdéseket intézhet. **A védő** és gyanúsított e nyomozási cselekményről való **értesítése** azonban kivételesen **mellőzhető**, ha ezt „a nyomozási cselekmény sürgőssége indokolja”. Emellett az értesítést mellőzni kell, ha az eljárásban részt vevő személy védelme más módon nem biztosítható.¹⁴³ (Utóbbi kikötés 2016. október 28. óta szerepel a Be. szövegében, az itt korábban olvasható fordulatot¹⁴⁴ épp a 2013/48/EU irányelv implementációja érdekében módosította a jogalkotó, arra tekintettel, hogy értékelése szerint az „nem felelt meg teljes mértékben” a 2013/48/EU irányelv 3. cikk (6) bekezdés a) pontjában foglaltaknak.¹⁴⁵)

A Be. 185. § (4) bekezdése az értesítés mellőzése esetére 2016. október 28. óta előírja, hogy az ügyész vagy a nyomozó hatóság a gyanúsítottat és védőjét az értesítés mellőzéséről utólag tájékoztatja. Ha a gyanúsított vagy a védő a tájékoztatástól számított három napon belül indítványozza, az ügyész vagy a nyomozó hatóság az értesítés mellőzését utólag határozatba foglalja, és azt közli az indítvány előterjesztőjével. Az, hogy **az értesítés mellőzéséről határozat születik**, megnyitja az utat azelőtt, hogy a terhelt, illetve védője panasszal éljen a határozat ellen a Be. 195. §-a alapján. Ha a határozatot hozó a panasznak három napon belül nem ad helyt, köteles azt haladéktalanul felterjeszteni az elbírálásra jogosulthoz: az ügyész határozata elleni panaszt a felettes ügyész, a nyomozó hatóság határozata elleni panaszt az ügyész bírálja el. A Be. 195. § (6) bekezdésének 2016. október 28. óta hatályos szövege szerint az értesítést mellőző határozat elleni panaszt elutasító határozat ellen **felülbírálati indítvány** nyújtható be, amelyet bíróság

¹³⁹ 9/2003. (V. 6.) IM–BM–PM együttes rendelet, 8. § (2) bekezdés

¹⁴⁰ 9/2003. (V. 6.) IM–BM–PM együttes rendelet, 8. § (3) bekezdés

¹⁴¹ 9/2003. (V. 6.) IM–BM–PM együttes rendelet, 9–10. §

¹⁴² Be. 184. §

¹⁴³ Be. 185. § (1) bekezdés

¹⁴⁴ „Az értesítést mellőzni kell, ha ennek következtében a tanú zártan kezelt adatai a gyanúsított, a védő és a sértett előtt ismertté válnának.”

¹⁴⁵ Lásd a T/11232. törvényjavaslat indokolását: <http://www.parlament.hu/irom40/11232/11232.pdf>, 83. o.

fog elbírálni. Mindezekre a változtatásokra a Be.-t 2016. október 28-i hatállyal módosító törvény¹⁴⁶ indokolása¹⁴⁷ szerint **a 2013/48/EU irányelv implementációja érdekében** volt szükség, hiszen az irányelv 8. cikk (2) bekezdése előírja, hogy az ideiglenes eltérést lehetővé tevő határozat ellen bírósági felülvizsgálatot kell biztosítani. Az ugyanakkor álláspontunk szerint továbbra is **ellentétben a 2013/48/EU irányelv 8. cikk (2) bekezdésével, hogy az értesítés mellőzését csak utólag kell határozatba foglalni**, az irányelv hivatkozott rendelkezése ugyanis azt mondja ki, hogy az ilyen jellegű „ideiglenes eltérések kizárólag valamely igazságügyi hatóság vagy más [...] illetékes hatóság kellően indokolt, eseti alapon hozott határozatával engedélyezhetők”.

A Nyer. szerint **a védőt – a „késedelmet nem tűrő” eljárási cselekményeken kívül – kellő időben, legkevesebb 24 órával korábban**, a hely és időpont megjelölésével **értesíteni kell** azokról az eljárási cselekményekről, amelyeken a Be. alapján jelen lehet, így értelemszerűen a gyanúsított kihallgatásokról is. Megjegyzendő ugyanakkor, hogy a Be. 179. § (1) bekezdése szerint a fogva lévő (ti. őrizetben levő) gyanúsítottat 24 órán belül ki kell hallgatni, e határidőt attól az időponttól számítva, amikor a gyanúsítottat a nyomozó hatóság elé állították. Ez azt jelenti, hogy az **előállított, majd őrizetbe vett terheltek esetében fogalmilag nincs arra lehetőség, hogy védőjüket az első gyanúsított kihallgatásukról legkevesebb 24 órával korábban értesítsék**. Ha a gyanúsított a kihallgatása előtt arra hivatkozik, hogy már előzetesen védőt hatalmazott meg, és a kihallgatásáról a védő értesítését kéri, a nyomozó szerv – telefaxon vagy elektronikus úton, ha ez nem lehetséges, távbeszélőn – értesíti a védőt.¹⁴⁸ A Be. 48. § (1) bekezdése előírja továbbá, hogy kirendelés esetében a védőt a kirendelő határozatban tájékoztatni kell a terhelt fogva tartásának helyéről, valamint kihallgatásának tervezett helyéről és idejéről. **A kirendelt védők esetében sem a Be., sem a Nyer. nem határozza meg az értesítés lehetséges, illetve kívánatos módjait.**

8/2013. (III. 1.) AB határozat – E határozatában az Alkotmánybíróság kimondta, hogy az Alaptörvény XXVIII. cikk (3) bekezdéséből fakadó alkotmányos követelmény, hogy a Be. 48. § (1) bekezdésének alkalmazásakor a terhelt érdekében kirendelt védőt a terhelt kihallgatás helyéről és időpontjáról igazolható módon, olyan időben értesítsék, hogy a kirendelt védőnek lehetősége legyen az eljárási törvényben foglalt jogait gyakorolni és a terhelt kihallgatáson részt venni. Ilyen értesítés elmaradása esetén a terhelt vallomása bizonyítékként nem értékelhető.¹⁴⁹

Ehelyütt újfent fontos kiemelni, hogy a védelem kötelező jellege a nyomozati szakban nem jelenti azt, hogy a védő *jelenléte* kötelező az egyes nyomozati cselekményeken, és a nyomozó hatóságot semmi nem kötelezi arra, hogy megvárja, míg a védő megjelenik. Ez azt jelenti, hogy **a nyomozó hatóság abban az esetben is kihallgatja a terheltet, ha a védő – a gyanúsított kihallgatásáról való értesítése ellenére – bármilyen okból nem jelenik meg**. A Nyer. ezzel összhangban külön kimondja, hogy ha a nyomozási cselekményről a védőt értesítették, de azon nem jelent meg, ezt a gyanúsítottal közölni kell és tájékoztatni kell arról, hogy a védő távolmaradása az eljárási cselekmény elvégzésének nem akadály.¹⁵⁰

A későbbiekben bemutatandó kutatási eredmények (lásd az E. fejezetet) azt mutatják, hogy **a nyomozati szakban az értesítéshez és a jelenléthez kapcsolódó egyes fenti szabályok, illetve a szabályok hiánya** – így pl. az, hogy előállított, majd őrizetbe vett terheltek esetében az értesítés nem történhet meg

¹⁴⁶ Az európai uniós és a nemzetközi bűnügyi együttműködést szabályozó törvények, valamint egyes büntetőjogi tárgyú törvények jogharmonizációs célú módosításáról szóló 2016. évi CIII. törvény

¹⁴⁷ Lásd a T/11232. számú törvényjavaslat indokolását: <http://www.parlament.hu/irom40/11232/11232.pdf>, 83. o.

¹⁴⁸ Nyer. 9. § (1) bekezdés

¹⁴⁹ Lásd még: BH2016. 327.

¹⁵⁰ Nyer. 9. § (2) bekezdés

legalább 24 órával korábban; hogy a kirendelt védők esetében az értesítés módja nem kellőképpen szabályozott; illetve a kötelező védői jelenlét hiánya – **oda vezethetnek, hogy a gyakorlatban nem érvényesül teljeskörűen a 2013/48/EU irányelv 3. cikk (1) bekezdésének** azon követelménye, hogy a gyanúsítottak és a vádlottak ügyvédi segítséget vehessenek igénybe „abban az időpontban és olyan módon, hogy az érintett személy a gyakorlatban hatékonyan érvényesíthesse a védelemhez való jogát”.

Az új Be. a védők a gyanúsított kihallgatásról való értesítése kapcsán is fontos változást hoz majd. Az elfogadott törvényszöveg szerint abban az esetben, ha a gyanúsított vagy a bűncselekmény elkövetésével magalapozottan gyanúsítható személy védőt kíván meghatalmazni, vagy a nyomozó hatóság, illetve az ügyészség védőt rendel ki, a nyomozó hatóság vagy az ügyészség a védőt nyomban értesíti és a gyanúsított kihallgatást a védő megérkezéséig, de legalább két órára elhalasztja. Ha a megállapított határidőn belül a védő nem jelenik meg, illetve a gyanúsított a védővel lefolytatott tanácskozás alapján a kihallgatás megkezdéséhez hozzájárul, a nyomozó hatóság vagy az ügyészség a gyanúsított kihallgatást megkezdi.¹⁵¹

A nyomozati szakkal ellentétben a bírósági szakban nem tartható tárgyalás a védő távollétében, ha a védelem kötelező. A tárgyalásra a vádlottat és kötelező védelem esetén a védőt idézni kell, kötelező védelem hiányában a védőt arról értesítik.¹⁵² A Be. csak a vádlott kapcsán ír elő határidőt az idézés kézbesítésével kapcsolatban: azt a vádlottnak legalább nyolc nappal a tárgyalás előtt kell kézbesíteni.¹⁵³

A Nyer. **dokumentációs kötelezettségeket** is előír a védő értesítésével kapcsolatban: e rendelkezések szerint a védő értesítésével, illetve a megjelenésével vagy távolmaradásával kapcsolatos tényeket a kihallgatásról készült jegyzőkönyvben fel kell tüntetni,¹⁵⁴ ami **összhangban áll a 2013/48/EU irányelv 3. cikk (3) bekezdés b) pontjában foglalt azon követelménnyel**, hogy az ügyvéd részvételének tényét „az érintett tagállam jogában meghatározott jegyzőkönyvezési eljárással összhangban rögzíteni kell”. Az írásbeli idézés, illetve értesítés átvételét igazoló iratot, illetőleg a más alkalmas módon – különösen távbeszélőn, telefaxon, elektronikus úton – történt idézésről (értesítésről) készített feljegyzést a nyomozási iratokban el kell helyezni.¹⁵⁵

6. A védő helyettesítése és meg nem jelenésének következményei

Ha a védő a kirendelését követően helyettestet vesz igénybe, a helyetteseként eljáró személyéről haladéktalanul tájékoztatja a terheltet, illetőleg azt a bíróságot, ügyészt vagy nyomozó hatóságot, amely előtt az eljárás folyik,¹⁵⁶ ugyanakkor ezzel kapcsolatban kifejezett „vétőjoga” egyik eljárási szereplőnek sincs.

Akadályoztatása esetén a Be. 50. § (1) bekezdés e) pontja szerint a védő köteles – előre nem ismert elháríthatatlan akadály felmerülése kivételével – helyettesítéséről gondoskodni, amennyiben az eljárási cselekményen védő részvétele kötelező; a Be. 50. § (1) bekezdés f) pontja alapján pedig akadályoztatása tényéről – ha ez lehetséges – az eljárást folytató bíróságot, ügyészt, illetőleg nyomozó hatóságot az eljárás

¹⁵¹ Új Be. 387. § (3) bekezdés (hatályos: 2018. július 1-jétől)

¹⁵² Be. 279. § (1) bekezdés

¹⁵³ Be. 279. § (3) bekezdés

¹⁵⁴ Nyer. 9. § (3) bekezdés

¹⁵⁵ Nyer. 12. § (1) bekezdés

¹⁵⁶ Be. 48. § (7) bekezdés

rási cselekmény megkezdése előtt értesíteni, amennyiben az eljárási cselekményen védő részvétele kötelező és előre nem ismert elháríthatatlan akadály miatt helyettesítéséről nem tud gondoskodni.

Ha a bírósági szakban a tárgyalásra megidézett védő nem jelent meg, helyette a vádlott más védőt hatalmazhat meg. Ha a védő tárgyalási részvétele kötelező, és a meghatalmazott védő a tárgyaláson nem jelenik meg, és a helyettesítéséről sem gondoskodik, a **bíróság helyettes védőt jelöl ki**, illetve a meg nem jelent kirendelt védő helyett **más védőt rendel ki**. A helyettes vagy a kirendelt új védőnek időt lehet biztosítani ahhoz, hogy a védelemre felkészüljön. A tárgyalás ezekben az esetekben megtartható, de a vádlott vagy a tárgyaláson jelen lévő védő kérelmére a bizonyítási eljárást nem lehet befejezni, a tárgyalást a meg nem jelent védő költségére el kell napolni.¹⁵⁷

Ha a védő az idézés ellenére olyan eljárási cselekményen nem jelenik meg, amelyen részvétele kötelező, és helyettesítéséről sem gondoskodik, **rendbírsággal** sújtható, valamint az okozott költség megtérítésére kell kötelezni. Ezek a jogkövetkezmények nem alkalmazhatók, ha a védő a Be. 50. § (1) bekezdés f) pontjában meghatározott értesítési kötelezettségének (lásd fent) eleget tett, vagy e kötelezettség teljesítése az előre nem ismert elháríthatatlan akadály jellege miatt nem volt lehetséges.¹⁵⁸

7. Konzultáció, titkosság, kapcsolattartás

A nyomozati szak tekintetében általában nem rögzíti a Be. a védővel való konzultáció lehetőségét a gyanúsított kihallgatása előtt,¹⁵⁹ de **a fogva levő gyanúsítottak** kapcsán kifejezetten kimondja a Be., hogy ők **a kihallgatás előtt a védővel értekezhetnek**,¹⁶⁰ illetve hogy jogosultak arra, hogy védőjükkel a kapcsolatot felvegyék, és vele írásban és szóban **ellenőrzés nélkül** érintkezzenek.¹⁶¹ A fogva tartott terheltek esetében azonban a 2013/48/EU irányelv szempontjából problematikus, hogy **ha a** (kirendelt vagy meghatalmazott) **védő nem jelenik meg személyesen az első gyanúsított ki hallgatáson, akkor arra nincs mód, hogy azt megelőzően a védő telefonon értekezzen a fogva tartott terhelttel**. Ez **ellentétben a 2013/48/EU irányelv 3. cikk (3) bekezdés a) pontjával**, amely szerint „a tagállamok biztosítják, hogy a gyanúsítottnak vagy vádlottnak joga legyen az őt képviselő ügyvéddel négy szemközt beszélni és kommunikálni, adott esetben a rendőrség vagy más bűnüldöző vagy igazságügyi hatóság általi kihallgatás megkezdését megelőzően is”,¹⁶² illetve **a 2013/48/EU irányelv preambuluma (23) bekezdésével is**, amely szerint a gyanúsított és a terhelt közötti „kommunikációra bármikor sor kerülhet, így azt megelőzően is, hogy a gyanúsított vagy a vádlott élt volna az ügyvéddel való találkozás jogával”.

¹⁵⁷ Be. 281. § (3) bekezdés

¹⁵⁸ Be. 69. § (1a)–(1b) bekezdés

¹⁵⁹ Bár ez a jog levezethető abból, hogy a terhelt az eljárás bármely szakaszában jogosult arra, hogy megfelelő időt és lehetőséget kapjon a védekezésre való felkészülésre [Be. 43. § (2) bekezdés c) pont].

¹⁶⁰ Be. 184. § (3) bekezdés

¹⁶¹ Be. 43. § (3) bekezdés a) pont

¹⁶² Lásd még ehhez a 2013/48/EU irányelv preambuluma (23) bekezdését: „A gyanúsított és a vádlott számára biztosítani kell a jogot, hogy az őt képviselő ügyvéddel kommunikálhasson. E kommunikációra bármikor sor kerülhet, így azt megelőzően is, hogy a gyanúsított vagy a vádlott élt volna az ügyvéddel való találkozás jogával. A tagállamok gyakorlati szabályokban rendelkezhetnek a gyanúsított vagy a vádlott és az ügyvédje közötti kommunikáció időtartamáról, gyakoriságáról és módjáról, többek között az említett kommunikáció lehetővé tétele érdekében videokonferencia és egyéb kommunikációs technológia használatáról is, feltéve, hogy e szabályok nem sértik a gyanúsított vagy a vádlott ügyvéddel történő kommunikációhoz való jogának tényleges gyakorlását és lényegét.”

A Bv. tv. – a 2013/48/EU irányelv 4. cikkével összhangban – megerősíti a védő és a terhelt közötti kommunikáció titkosságát, mikor kimondja, hogy **az előzetesen letartóztatott védőjével szóban, írásban, telefonon ellenőrzés nélkül érintkezhet**.¹⁶³

Ennek megfelelően az előzetes letartóztatott levelezése a védőjével nem ellenőrizhető,¹⁶⁴ és az előzetesen letartóztatott a büntetőeljárásban kapcsolatban készített feljegyzéseit védőjének ellenőrzés nélkül átadhatja. Azonban ha alapos indok merül fel arra, hogy az előzetesen letartóztatott részére érkező, vagy az előzetesen letartóztatott által küldött – büntetőeljáráshoz kapcsolódó – levél nem a címzésben megjelölt védőtől származik, vagy nem a védőnek szól, azt az előzetesen letartóztatott jelenlétében – jegyzőkönyv egyidejű felvétele mellett – kell felbontani. Az ellenőrzés csak a feladó és a címzett azonosítására szolgálhat,¹⁶⁵ ami összhangban áll a 2013/48/EU irányelv preambuluma (33) bekezdésében foglaltakkal.¹⁶⁶

Az előzetesen letartóztatott a védőt a fogva tartó intézet által kijelölt telefonkészüléken hívhatja fel. A védő a Bv. tv. szerint hetente egyszer – az előzetesen letartóztatott büntetőeljárási jogainak gyakorlása érdekében – a fogva tartó intézet által a házirendben megállapítottak szerint, egy óra időtartamban jogosult telefonbeszélgetés kezdeményezésére.¹⁶⁷ A telefonon történő kapcsolattartás során a büntetés-végrehajtásért felelős szerv jogosult a hívott fél személyazonosságáról meggyőződni – ennek érdekében a beszélgetés megszakítható.¹⁶⁸

A vádlott – a tárgyalás rendjének zavarása nélkül – a tárgyalás alatt is értekezhet védőjével, de kihallgatása közben ezt csak a tanács elnökének engedélyével teheti meg.¹⁶⁹

8. A meghatalmazás megvonása és a kirendelés megszűnése

A kirendelés, illetőleg a meghatalmazás hatálya – ha a meghatalmazásból más nem tűnik ki – a büntetőeljárás jogerős befejezéséig tart, de kiterjed a perújításra, a felülvizsgálatra, valamint a különleges eljárásokra is.¹⁷⁰

A terhelt a meghatalmazást mind az általa, mind a más által meghatalmazott védőtől megvonhatja,¹⁷¹ az eljárás bármely pontján. A védő kirendelése ellen nincs helye jogorvoslatnak, de a **terhelt** – indokoltan – **más védő kirendelését kérheti**. (Erről a terhelt a kirendelő határozatban kap – némileg szűkszavú – tájékoztatást.¹⁷²) A **kirendelt védő** szintén **kérheti a felmentését** a kirendelés alól, szintén „indokolt esetben”. A kérelmek elfogadásáról az a bíróság, ügyész, illetőleg nyomozó hatóság dönt, amely előtt az

¹⁶³ Bv. tv. 394. § (1) a) bekezdés

¹⁶⁴ Bv. tv. 403. § (3) bekezdés

¹⁶⁵ Bv. tv. 398. § (4) bekezdés

¹⁶⁶ „[A titkosság követelményének érvényesítése] nem érinti a fogvatartási létesítményekben alkalmazott azon mechanizmusokat, amelyek célja megakadályozni – például a levelezés átvilágítása révén – tiltott küldemények eljuttatását a fogvatartottak részére, feltéve, hogy ezek a mechanizmusok nem teszik lehetővé az illetékes hatóságok számára a gyanúsított vagy a vádlott és az ügyvédje közötti közlések elolvasását. [...]”

¹⁶⁷ Bv. tv. 398. § (3) bekezdés

¹⁶⁸ Bv. tv. 11. § (7) bekezdés

¹⁶⁹ Be. 289. § (3) bekezdés

¹⁷⁰ Be. 49. § (1) bekezdés

¹⁷¹ Be. 47. § (4) bekezdés

¹⁷² A tájékoztatás szövege az iratkutatás tapasztalatai alapján a következő: „A Be. 48. § (5) bekezdése alapján a kirendelés ellen jogorvoslatnak helye nincs, de a terhelt – indokoltan – más védő kirendelését kérheti.”

eljárás folyik.¹⁷³ Ha a kirendelt védő kéri a felmentését, a hatóságok döntése előtt a terhelt nem nyilváníthat véleményt e tárgyban, így nem érvényesül a költségmentességhez való jogról szóló ajánlás 25. bekezdésében foglalt azon követelmény, hogy a költségmentességi rendszereknek „törekedniük kell a jogi képviselőt azonos ügyvéd által történő folyamatosságának biztosítására”, ha a gyanúsított vagy vádlott úgy kívánja.

9. A védelemhez való jog korlátozásának következményei, jogorvoslati lehetőségek

Az egyes nyomozati cselekményekről való értesítés mellőzése elleni, az 5. pontban bemutatott jogorvoslati lehetőségen kívül a Be. 196. § (1) bekezdése **általános panaszjogot biztosít a terheltek számára a nyomozati szakban**, amikor kimondja: „Akinek az ügyész vagy a nyomozó hatóság intézkedése vagy intézkedésének elmulasztása a jogait vagy érdekeit közvetlenül sérti, az a tudomásszerzéstől számított nyolc napon belül panasszal élhet.” Így a terheltek és a védők panasszal élhetnek a védő értesítésének elmaradása és elkésztettsége miatt is. Ugyanakkor **a jogorvoslati jog a 2013/48/EU irányelv 12. cikk (1) bekezdésében megkövetelt „hatékonyságát” lerontja**, hogy a Be. nem rögzíti kifejezetten, hogy ilyen esetekben mi a „sikeres” panasz következménye, vagyis mi történik, ha a panasznak helyt adnak.

A Be. 78. § (4) bekezdése kimondja a következőket: „Nem értékelhető bizonyítékként az olyan bizonyítási eszközökből származó tény, amelyet a bíróság, az ügyész vagy a nyomozó hatóság [...] a résztvevők eljárási jogainak lényeges korlátozásával szerzett meg.” A szóba jöhető eljárási jogok körébe értelemszerűen a védelemhez való jog is beletartozik, így a védőhöz, az ügyvédi segítség igénybevételéhez való jog korlátozása – **a 2013/48/EU irányelv 12. cikk (2) bekezdésében foglaltakkal összhangban – a vallomás bizonyítékként való kizárásához vezethet** (de pl. a védő tevékenységének nem megfelelő színvonala nem). E körben mérőföldkövet jelentett a 8/2013. (III. 1.) AB határozat meghozatala:

8/2013. (III. 1.) AB határozat – E határozatában az Alkotmánybíróság kimondta, hogy az Alaptörvény XXVIII. cikk (3) bekezdéséből fakadó alkotmányos követelmény, hogy a Be. 48. § (1) bekezdésének alkalmazásakor a terhelt érdekében kirendelt védőt a terhelti kihallgatás helyéről és időpontjáról igazolható módon, olyan időben értesítsék, hogy a kirendelt védőnek lehetősége legyen az eljárási törvényben foglalt jogait gyakorolni és a terhelti kihallgatáson részt venni. Ilyen értesítés elmaradása esetén a terhelt vallomása bizonyítékként nem értékelhető.

BH2007. 402. – Kötelező védelem esetén a védő kirendelésének elmulasztása a nyomozó hatóság részéről a terhelt jogainak olyan lényeges korlátozását jelenti, hogy az ennek hiányában foganatosított kihallgatásán tett vallomása bizonyítékként nem értékelhető.

Az elsőfokú bírósági eljárás szabálytalanságait szankcionálja a Be. 375. § (1) bekezdése. Ez kimondja, hogy a másodfokú bíróság az elsőfokú bíróság ítéletét hatályon kívül helyezi, és az elsőfokú bíróságot új eljárásra utasítja, ha a másodfokú eljárásban nem orvosolható olyan eljárási szabálysértés történt, amely lényeges hatással volt az eljárás lefolytatására, illetőleg a bűnösség megállapítására, a bűncselekmény minősítésére, illetőleg a büntetés kiszabására vagy intézkedés alkalmazására. A Be. hivatkozott rendelkezése szerint ilyennek kell tekinteni különösen, „ha a bizonyítás törvényességére vonatkozó szabályokat megsértették, az eljárásban részt vevő személyek a törvényes jogukat nem gyakorolhatták, vagy ezek

¹⁷³ Be. 48. § (5)–(6) bekezdés

gyakorlását korlátozták”. Emellett a Be. kifejezetten kimondja azt is, hogy a másodfokú bíróság hatályon kívül helyezi az elsőfokú bíróság ítéletét, és az elsőfokú bíróságot új eljárásra utasítja, ha a tárgyalást olyan személy távollétében tartották meg, akinek a részvétele a törvény értelmében kötelező (tehát pl. kötelező védelem esetében a védő távollétében).¹⁷⁴

BH2014. 204. – Hatályon kívül helyezést eredményező, feltétlen eljárási szabálysértés valósul meg, ha a büntetőeljárásban a törvény rendelkezése szerint előírt kötelező védelem ellenére, az ügy egyik vádlottjának védője a tárgyalási napokon nem volt mindvégig jelen, s a vádlott tárgyalási meghallgatására védőjének távollétében került sor.

BH2017. 45. – A védő tárgyalási távollétére alapított, felülvizsgálati okot is képező abszolút eljárási szabálysértésre hivatkozás csak akkor lehet alapos, ha az adott ügyben a védelem kötelező volt.

21/2007. BK vélemény – Amennyiben a terheltnek – bár az adott büntetőügyben a védelem nem kötelező – meghatalmazott védője van, a védőnek a tárgyalásról való eltávovázása esetén a tárgyalást folytatni a terheltnek a védelem jogára való megfelelő figyelmeztetése nélkül eljárási szabályt sért.

II. AZ ÜGYVÉDI SEGÍTSÉG IGÉNYBEVÉTELÉHEZ ÉS A KÖLTSÉGMENLESSÉGHEZ VALÓ JOG A SZABÁLYSÉRTÉSI ELJÁRÁSBAN

A Szabs. tv. értelmében a szabálysértési eljárás alá vont személyeket is megilleti a védelemhez való jog. Erről a jogáról a szabálysértési őrizetbe kerülő személyt írásban tájékoztatni kell.¹⁷⁵

Az eljárás alá vont személy érdekében a szabálysértési eljárás bármely szakaszában törvényes képviselője vagy az általa vagy törvényes képviselője által írásban meghatalmazott nagykorú személy (a továbbiakban együtt: az eljárás alá vont személy képviselője) járhat el.¹⁷⁶ Az eljárás alá vont személy a meghatalmazást az általa vagy a törvényes képviselője által meghatalmazott képviselőtől az eljárás során bármikor megvonhatja.¹⁷⁷

Az eljárás alá vont személy képviselője jogosult többek között az eljárási cselekményeknél jelen lenni, és az eljárás bármely szakaszában észrevételt, indítványt tehet, illetve kérdést tehet fel.¹⁷⁸ A képviselő az eljárás során az általa képviselt eljárás alá vont személlyel ellenőrzés nélkül kapcsolatot tarthat.¹⁷⁹

Kötelező képviseletet a Szabs. tv. kizárólag a bíróság elé állítás¹⁸⁰ kapcsán ír elő, kimondva a következőket: „A rendőrség ügyvédet rendel ki, ha az eljárás alá vont személynek nincs meghatalmazott ügyvédje. Az ügyvéd kirendelése ellen nincs helye jogorvoslatnak, de az eljárás alá vont személy – indokoltan, egy alka-

¹⁷⁴ Be. 373. § (1) bekezdés II. d) pont

¹⁷⁵ Szabs. tv. 73. § (11) bekezdés

¹⁷⁶ Szabs. tv. 53. § (1) bekezdés

¹⁷⁷ Szabs. tv. 53. § (3) bekezdés

¹⁷⁸ Szabs. tv. 53. § (4) bekezdés és 52. § (3) bekezdés

¹⁷⁹ Szabs. tv. 53. § (4) bekezdés

¹⁸⁰ A Szabs. tv. 124. § (1) bekezdése értelmében a szabálysértési eljárással is büntethető szabálysértés miatt őrizetbe vett személyt a rendőrség a gyorsított bírósági eljárás lefolytatása céljából a bíróság elé állítja.

lommal – más ügyvéd kirendelését kérheti.”¹⁸¹ A Szabs. tv. értelmében a rendőrség az ügyvédet a tárgyalás időpontjáról értesíti, gondoskodik továbbá arról, hogy az ügyet megismerhesse, illetve az eljárás alá vont személlyel a tárgyalás előtt érintkezhessen.¹⁸²

A Be.-hez hasonlóan a Szabs. tv. is kimondja továbbá, hogy nem értékelhető bizonyítékként az olyan bizonyítási eszközből származó tény, amelyet a szabálysértési hatóság, a bíróság, a helyszíni bírság kiszabására jogosult személy az eljárás alá vont személy eljárási jogainak lényeges korlátozásával szerzett meg,¹⁸³ amely eljárási jogok körébe a védelemhez, képviselőhez való jog beleértendő.

¹⁸¹ Szabs. tv. 124. § (3) bekezdés

¹⁸² Szabs. tv. 124. § (4) bekezdés

¹⁸³ Szabs. tv. 57. § (3) bekezdés

D.

Harmadik személy
tájékoztatása
szabadságelvvonáskor
és kommunikáció
a szabadságelvvonás
ideje alatt – jogszabályi
rendelkezések

I. HARMADIK SZEMÉLY TÁJÉKOZTATÁSA SZABADSÁGELVONÁSKOR ÉS KOMMUNIKÁCIÓ A SZABADSÁGELVONÁS IDEJE ALATT A BÜNTETŐELJÁRÁSBAN

1. Harmadik személy tájékoztatása a szabadságelvonáskor

A Be. előírja, hogy a terhelt őrizetbe vételének elrendeléséről és a fogva tartás helyéről **24 órán belül értesíteni kell a terhelt által megjelölt hozzátartozót**,¹⁸⁴ ennek hiányában a terhelt által megjelölt más személy is értesíthető.¹⁸⁵ Ideiglenes eltérés alkalmazására e tekintetben a Be. szerint nincs mód. Álláspontunk szerint **a 2013/48/EU irányelv 5. cikk (1) bekezdésének érvényesülése szempontjából erősen kérdéses, hogy a 24 órás időkeret az „indokolatlan késedelem” nélküli értesítés követelményének megfelel-e.**

A Nyer. értelmében a gyanúsítottat az őrizetbe vételi határozat kihirdetésekor kell nyilatkoztatni arról, hogy őrizetbe vételéről kit kíván értesíteni.¹⁸⁶ A fogvatartott által megjelölt hozzátartozó értesítésének időpontjáról és módjáról, illetve az értesítés elmaradásának okáról a fogva tartás alapjául szolgáló eljárást folytató szerv képviselője **feljegyzést** készít, amelyet a fogva tartást foganatosító szerv rendelkezésére bocsát.¹⁸⁷ A vonatkozó jogszabályi rendelkezések az értesítés lehetséges módjait kifejezetten nem jelölik meg.

Fiatalkorú terhelt esetében a személyi szabadságot korlátozó kényszerintézkedésről szóló határozatot (így az őrizetbe vételről szóló határozatot is) a terhelt törvényes képviselőjével, illetve gondozójával is közölni kell.¹⁸⁸ A fiatalkorú részére a büntetőeljárásban eseti gyámot rendel ki a gyámhatóság (a vádirat benyújtásáig az ügyész, azt követően a bíróság megkeresésére), ha a törvényes képviselő a bűncselekményt a fiatalkorúval együtt követte el, illetőleg az érdekei a fiatalkorú érdekeivel egyébként ellentétesek,¹⁸⁹ és az eseti gyám kirendeléséig a vádirat benyújtásáig az ügyész, azt követően a bíróság a törvényes képviselőt kizárhatja az eljárásból. Tekintettel arra, hogy az eseti gyám az eljárásban törvényes képviselőként jár el, az őrizetbe vételi határozatot is vele fogják közölni a törvényes képviselő helyett, amely **megfelel a 2013/48/EU irányelv 5. cikk (2) bekezdésében foglaltaknak.**

¹⁸⁴ A Be. 601. § (3) bekezdése és a Btk. 459. § 14. pontja értelmében hozzátartozó a következő:

- a) az egyeneságbeli rokon és ennek házastársa vagy élettársa,
- b) az örökbefogadó és a nevelőszülő (ideértve az együtt élő mostohaszülőt is), az örökbe fogadott és a nevelt gyermek (ideértve az együtt élő mostohagyermeket is),
- c) a testvér és a testvér házastársa vagy élettársa,
- d) a házastárs, az élettárs,
- e) a házastárs vagy az élettárs egyeneságbeli rokona és testvére.

¹⁸⁵ Be. 128. § (1) bekezdés

¹⁸⁶ Nyer. 59. § (1) bekezdés

¹⁸⁷ Nyer. 59. § (2) bekezdés

¹⁸⁸ Be. 458. § (1) bekezdés

¹⁸⁹ Be. 452. § (1) bekezdés a) pont

Az új Be. a hozzátartozók értesítése kapcsán is változást hoz. Az Országgyűlés által elfogadott szöveg értelmében az őrizet elrendeléséről és a fogva tartás helyéről 24 óra helyett legkésőbb nyolc órán belül tájékoztatni kell majd a terhelt által megjelölt nagykorú személyt. Új elem, hogy az őrizetet elrendelő bíróság, ügyészség vagy nyomozó hatóság megtagadhatja majd a fenti személy tájékoztatását a büntetőeljárás eredményessége, vagy más személy életének, testi épségének biztosítása érdekében, ebben az esetben viszont biztosítani kell, hogy a terhelt más nagykorú személyt jelölhessen meg. Ha a tájékoztatás nyolc órán belül így sem biztosítható, a tájékoztatás megtagadása ellen a terhelt és a védő jogorvoslattal élhet.¹⁹⁰

2. Harmadik személyekkel való kommunikáció a szabadságelvonás ideje alatt

A Be. kimondja, hogy a fogva lévő terhelt jogosult arra, hogy a **hozzátartozójával vagy** – az elsőfokú bíróságnak a tárgyalás előkészítése során hozott határozatáig **az ügyész**, azt követően **a bíróság** (a „rendelkezési jogkör gyakorlója”) **rendelkezése (ti. engedélye) alapján – más személlyel** szóban, személyesen felügyelet mellett, távbeszélőn és írásban ellenőrzés mellett érintkezzen. A hozzátartozóval való érintkezés kizárólag a büntetőeljárás eredményessége érdekében korlátozható vagy tiltható meg.¹⁹¹ Ez a szabályozás összhangban áll a 2013/48/EU irányelv 6. cikk (2) bekezdésében foglalt azon követelménnyel, hogy a harmadik személlyel való kommunikáció akkor korlátozható vagy késleltethető, ha azt „kényszerítő körülmények vagy arányos operatív követelmények indokolják”.¹⁹² **Nem érvényesül** viszont **a 2013/48/EU irányelv preambuluma (36) bekezdésében** foglalt következő kitétel: „Amennyiben az illetékes hatóságok egy konkrét harmadik személy tekintetében a kommunikációhoz való jog gyakorlásának korlátozását vagy elhalasztását irányozzák elő, előtte meg kell vizsgálniuk, hogy lehetséges lenne-e egy, a gyanúsított vagy a vádlott által megnevezett másik harmadik személlyel való kommunikáció.”

A Bv. tv. 429. § (2) bekezdése a Be. fent idézett rendelkezésével összhangban kimondja, hogy a rendelkezési jogkör gyakorlójának tiltó rendelkezése hiányában az őrizetbe vett személy az általa megjelölt hozzátartozóval kapcsolatot tarthat, a következő keretek között.

- Az őrizetes a hozzátartozójával naponta egyszer tíz perc időtartamban telefonhívást kezdeményezhet.
- Az őrizetbe vett személyt hozzátartozója naponta, hivatali időben – a fogda parancsnokával előzetesen egyeztetett időpontban – meglátogathatja. Az őrizetbe vett személy a látogatás alkalmával csak egy látogatót fogadhat; a látogatási idő 30 perc.

A Bv. tv. 429. § (3) bekezdése szerint az őrizetbe vett személy más személlyel – ide nem értve a védőt és államának konzuli tisztviselőjét – csak a rendelkezési jogkör gyakorlójának engedélyével tarthat kapcsolatot.

A Bv. tv. meghatározza továbbá azt is, hogy az **előzetes letartóztatott** milyen formában és keretek között jogosult a hozzátartozóival és más személyekkel kapcsolattartásra. Így az előzetes letartóztatott jogosult

- levelezésre (a levelezés gyakorisága és terjedelme – ha a rendelkezési jogkör gyakorlója másként nem rendelkezik – nem korlátozott),

¹⁹⁰ Új Be. 275. § (1)–(4) bekezdés (hatályos: 2018. július 1-jétől)

¹⁹¹ Be. 43. § (3) bekezdés b) pont

¹⁹² Lásd ehhez a 2013/48/EU irányelv preambuluma (36) bekezdésében foglaltakat: „Ilyen körülmény vagy követelmény lehet többek között, ha el kell hárítani egy adott személy életét, szabadságát vagy testi épségét fenyegető súlyosan hátrányos következményeket, meg kell akadályozni valamely büntetőeljárás veszélyeztetését, meg kell akadályozni egy bűncselekményt, ki kell várni a bírósági meghallgatást, vagy védelmet kell biztosítani bűncselekmények áldozatainak.”

- legalább havonta két alkalommal látogató fogadására,
- kapcsolattartójával naponta, alkalmanként legalább tíz perc időtartamban telefonbeszélgetés kezdeményezésére, és
- legalább havonta csomag fogadására.¹⁹³

Arra az esetre, ha fiataalkorú előzetes letartóztatását nem büntetés-végrehajtási intézetben, hanem javítóintézetben hajtják végre, a Bv. tv. a következő szabályt tartalmazza: „Kapcsolattartásra jogosult a fiatalkorú a hozzátartozójával, szülői felügyeleti jogát gyakorló szülőjével, más törvényes képviselőjével, ha a kapcsolattartást kizáró ok nem merült fel.”¹⁹⁴

Arra vonatkozóan, hogy a kapcsolattartás a **2013/48/EU irányelv 6. cikk (1) bekezdésének** megfelelően „indokolatlan késedelem” nélkül biztosított legyen, **garanciális rendelkezést a jogszabályok nem tartalmaznak.**

3. Jog a konzuli hatóságokkal való kommunikációhoz

A Bv. tv. értelmében a nem magyar állampolgárságú, őrizetbe vett vagy előzetes letartóztatásba kerülő terhelt rendőrségi fogdára, illetve büntetés-végrehajtási intézetbe történő befogadásáról késedelem nélkül értesíteni kell az állampolgársága szerint illetékes diplomáciai vagy konzuli képviseletet. Az értesítés csak akkor mellőzhető, ha a külföldi terhelt írásbeli nyilatkozatában ezt kifejezetten kéri. Ha a külföldi terhelt többes állampolgár, az általa megjelölt külképviseletet kell értesíteni.¹⁹⁵

A külföldi állampolgár kérelmére a gyanúsítottkénti kihallgatásán jelen lehet államának konzuli tisztviselője.¹⁹⁶ A konzuli tisztviselő meg is hatalmazhat védőt a külföldi állampolgár terhelt számára (hasonlóan a terhelt nagykorú hozzátartozójához);¹⁹⁷ emellett a bíróság, az ügyész, illetőleg a nyomozó hatóság a konzuli tisztviselő kérelmére is kirendelhet védőt azon az alapon, hogy azt „a terhelt érdekében szükségesnek tartja”.¹⁹⁸

A Be. kimondja továbbá azt is, hogy a fogva lévő külföldi állampolgár terhelt jogosult arra, hogy államának konzuli képviselőjével a kapcsolatot felvegye, vele írásban és szóban ellenőrzés nélkül érintkezzék.¹⁹⁹ Ezzel összhangban a Bv. tv. rögzíti, hogy a nem magyar állampolgár előzetes letartóztatott államának konzuli tisztviselőjével szóban, írásban, telefonon ellenőrzés nélkül érintkezhet,²⁰⁰ és ez érvényes azokra a fiatalokra is, akiknek az előzetes letartóztatását javítóintézetben hajtják végre.²⁰¹

Mindezek a rendelkezések **megfelelnek a 2013/48/EU irányelv 7. cikkében foglalt követelményeknek.**

¹⁹³ Bv. tv. 394. § (1) bekezdés b) pont

¹⁹⁴ Be. 490. § (1) bekezdés

¹⁹⁵ Bv. tv. 207. § (1) bekezdés, 386. § (1) bekezdés és 427. § (1) bekezdés

¹⁹⁶ Be. 184. § (5) bekezdés

¹⁹⁷ Be. 47. § (1) bekezdés

¹⁹⁸ Be. 48. § (3) bekezdés

¹⁹⁹ Be. 43. § (3) bekezdés a) pont

²⁰⁰ Bv. tv. 394. § (1) bekezdés a) pont, Nyer. 178. §

²⁰¹ Bv. tv. 419. § (2) Az ellenőrzés nélküli érintkezés lehetőségét kell biztosítani – az intézet házirendje szerint – az előzetesen letartóztatott fiatalok és [...] f) hazája Magyarországon akkreditált diplomáciai képviselője, konzuli tisztségviselője, ennek hiányában az érdekei képviseletét ellátó állam képviselői között.

4. Jogorvoslatok a fenti jogok megsértése esetén

Jogorvoslatra szintén a Be. a nyomozati szakban általános panaszjogot biztosító 196. § (1) bekezdése alapján van lehetősége a terheltnek és a védőnek, amennyiben a megjelölt harmadik személyt nem értesítik, vagy 24 órán túl értesítik; ha a Be. a konzuli hatóságok értesítésével kapcsolatos szabályait szegik meg a hatóságok; valamint ha az ügyész nem engedélyezi a kapcsolattartást a terhelt hozzátartozójával vagy egy harmadik személlyel. A Be. 347. §-a szerint a harmadik személyekkel való kommunikációra vonatkozó bírósági döntések ellen (pl. az ellen a döntés ellen, amely előzetes letartóztatott hozzátartozóival való kapcsolattartását korlátozza) lehetőség van jogorvoslatra.

Ami a szabadságelvonás ideje alatti, harmadik személyekkel vagy a konzuli hatóságokkal való kommunikációt, kapcsolattartást illeti, mind a rendőrségi fogdában fogva tartott (őrizetbe vett vagy előzetes letartóztatásban levő) terheltnek, mind a büntetés-végrehajtási intézetben fogva tartott terheltnek élhetnek panasszal, ha kapcsolódó jogaikat megsértik, az alábbiak szerint.

A Bv. tv. 21. § (1) bekezdése értelmében a fogva tartás végrehajtásáért felelős szerv intézkedése vagy döntése ellen, illetve annak elmulasztása miatt panasszal lehet fordulni a végrehajtásért felelős szerv vezetőjéhez. Panasz megtételére jogosult többek között maga a fogvatartott, a védő, illetve az a kapcsolattartó, akit az intézkedés vagy a döntés, illetve annak elmulasztása a kapcsolattartás vonatkozásában érint.²⁰² A panaszt főszabály szerint az intézkedés vagy a döntés közlésétől, illetve annak elmulasztásától számított 15 napon belül lehet előterjeszteni, írásban.²⁰³ A panasz elbírálásáról szóló határozat ellen további jogorvoslatnak nincs helye.²⁰⁴

II. HARMADIK SZEMÉLY TÁJÉKOZTATÁSA SZABADSÁGELVONÁSKOR ÉS KOMMUNIKÁCIÓ A SZABADSÁGELVONÁS IDEJE ALATT A SZABÁLYSÉRTÉSI ELJÁRÁSBAN

A Szabs. tv. szerint a szabálysértési őrizet elrendeléséről az eljárás alá vont személy által megjelölt hozzátartozót, ennek hiányában az eljárás alá vont személy által megjelölt más személyt a rendőrség haladéktalanul értesíti;²⁰⁵ a fiatalkorú szabálysértési őrizetbe vételéről a törvényes képviselőjét is értesíteni kell.²⁰⁶ Ideiglenes eltérés alkalmazására e tekintetben nincs mód. Ami a konzuli hatóságok értesítését illeti, a Szabs. tv. annyit ír elő, hogy az őrizetbe vételkor a szabálysértési őrizetes részére írásban tájékoztatást kell adni a konzuli hatóságok értesítéséhez való jogáról.²⁰⁷

A Szabs. tv. 35. §-a értelmében a szabálysértési hatóság határozata vagy intézkedése, illetve az intézkedés elmulasztása – így pl. az eljárás alá vont személy által megjelölt személy értesítésének elmaradása – ellen panasznak van helye, amelynek benyújtására az jogosult, akit az intézkedés érint. A jogorvoslati határidő a közléstől, az intézkedés elmulasztása esetén pedig az erről való tudomásszerzéstől számított nyolc nap.²⁰⁸

²⁰² Bv. tv. 21. § (2) bekezdés

²⁰³ Bv. tv. 21. § (3) bekezdés

²⁰⁴ Bv. tv. 21. § (5) bekezdés

²⁰⁵ Szabs. tv. 73. § (6) bekezdés

²⁰⁶ Szabs. tv. 73. § (7) bekezdés

²⁰⁷ Szabs. tv. 73. § (11) bekezdés f) pont

²⁰⁸ Szabs. tv. 35. § (2)–(4) bekezdés

A szabálysértési őrizetet rendőrségi fogdán kell végrehajtani,²⁰⁹ a kapcsolattartásra pedig ugyanazok a szabályok vonatkoznak, mint a büntetőeljárás keretében őrizetbe vett terheltek esetében (lásd fent), azzal, hogy a rendelkezési jogkör gyakorlója az őrizetet elrendelő szerv vezetője.²¹⁰ A kapcsolattartáshoz való jog megsértése miatt a Bv. tv. alapján szintén panasszal élhet a szabálysértési őrizetes.

²⁰⁹ Szabs. tv. 73. § (1a) bekezdés

²¹⁰ Szabs. tv. 73. § (14) bekezdés

E.

Az ügyvédi segítség
igénybevételéhez
és a költségmentességhez
való jog a gyakorlatban

A projekt keretében a Magyar Helsinki Bizottság büntetőügyek iratainak elemzésén, valamint interjúkon és fókuszcsoportos beszélgetéseken keresztül igyekezett feltérképezni a gyakorlatot az ügyvédi segítség igénybevételéhez és a költségmentességhez való jog kapcsán.

Így – az országos rendőrfőkapitány engedélyével – interjút készítettünk a rendőri állomány nyolc, megyei rendőr-főkapitányságokon szolgálatot teljesítő tagjával, öt megyében és Budapesten. Emellett interjút készítettünk egy volt bíróval, valamint az ügyvédek helyettesítésének megkönnyítésére létrehozott <http://www.e-umk.hu/> internetes portál létrehozóival. Emellett két fókuszcsoportos beszélgetésre is sor került Budapesten, illetve egy megyeszékhelyen, amelyeken összesen tizenöt ügyvéd és két ügyvédjelölt vett részt. A fókuszcsoportos beszélgetések megtervezését, moderálását és az eredmények elemzését Szegő Dóra (Foresee Kutatócsoport²¹¹) végezte.

2017 decemberében továbbá a Magyar Helsinki Bizottság a JUSTICIA hálózat²¹² koordinálásával zajló, „Az ügyvédi segítség igénybevételéhez való jogról szóló 2013/48/EU irányelv érvényesülése Magyarországon” című kutatás keretében (a továbbiakban: JUSTICIA-kutatás) kérdőíves felmérést végzett védőként eljáró ügyvédek körében, a megelőző egy évben szerzett tapasztalataik vonatkozásában, amire 14 ügyvédtől érkezett válasz.

Mindezek mellett 150 lezárt büntetőügy iratait elemeztük öt, különböző ítéletábrák illetékességi területére eső járásbírószágon, az Országos Bírósági Hivatal elnökének engedélyével – az ügyek listáját az Országos Bírósági Hivatal – Magyar Igazságügyi Akadémia bocsátotta rendelkezésünkre. A projektet koordináló Bolgár Helsinki Bizottság által meghatározott módszer alapján eredetileg 150 olyan büntetőügy vizsgálatára kértünk engedélyt az Országos Bírósági Hivaltól, amely legkorábban 2011. január 1-jén indult és legkésőbb 2015. december 31-én jogerősen lezárult, és amelyben a terheltet jogerősen elítélték vagy felmentették. A Bolgár Helsinki Bizottság által meghatározott, a projektben részt vevő országokban egységesen alkalmazott módszertan részét képezte továbbá, hogy a vizsgált ügyek megoszlásának tükröznie kell a fenti feltételeknek megfelelő, a különböző szintű elsőfokú bíróságok (Magyarországon így a helyi bíróságok/járásbíróságok és a megyei bíróságok/törvényszékek) előtt lezajlott eljárások megoszlását, emellett kértük, hogy lehetőség szerint mind az öt ítéletábra illetékességi területére essen egy-egy kutatási helyszín. A bírósági ügynyilvántartás sajátosságai miatt azonban a fenti minta összeállítására nem volt mód (többek között azért, mert a bírósági ügynyilvántartás nem tartalmaz a nyomozás elrendelésének évére vonatkozó adatokat), így végül helyszínenként 30, a bírósági ügyszámait tekintve 2011 és 2015 közötti ügy áttekintésére volt módunk.²¹³ A büntetőügyek iratainak feldolgozása során rögzített adatok statisztikai elemzését Koltai Júlia egyetemi adjunktus (ELTE Társadalomtudományi Kar, Magyar Tudományos Akadémia Társadalomtudományi Kutatóközpont) végezte.

²¹¹ <http://foresee.hu/>

²¹² JUSTICIA European Rights Network, <http://eujusticia.net/>

²¹³ Az Országos Bírósági Hivatal által rendelkezésünkre bocsátott ügylistában szerepelt öt olyan ügy is, amelyben első fokon törvényszék járt el. Ezen ügyeket szintén áttekintettük, de módszertani megfontolásokból ezek nem kerültek bele a végső mintába.

Az iratkutatással érintett ügyek főbb jellemzői:

- A 150 ügy 85,9%-ának (128 ügynek) csak egy terheltje volt (de a többterheltes ügyekben is csak egy-egy terhelt tekintetében dolgoztuk fel a büntetőügy iratait).
- Az ügyek megoszlása az első gyanúsított kihallgatás évét figyelembe véve az alábbi:

1. táblázat

Első gyanúsított kihallgatás éve	Elemzés	Százalék
2005	1	0,7%
2006	1	0,7%
2007	2	1,4%
2008	7	4,8%
2009	6	4,1%
2010	33	22,6%
2011	25	17,1%
2012	25	17,1%
2013	22	15,1%
2014	20	13,7%
2015	4	2,7%
Összesen	146	100,0%

- A mintában 49 bíróság elég állításos ügy szerepelt (32,9%), és tíz olyan ügy, ahol tárgyalás mellőzésével hoztak ítéletet (6,7%).
- A mintába került ügyekben a nyomozati szak átlagos hossza 375,4 nap, az elsőfokú bírósági eljárás átlagos hossza pedig 486,5 nap volt (a bíróság elé állításokat és azokat az ügyeket nem számolva, ahol tárgyalás mellőzésével hoztak ítéletet).
- 11 olyan ügy (7,5%) szerepelt csak a mintában, ahol a gyanúsításban szereplő bűncselekmények között volt személy elleni erőszakos bűncselekmény,²¹⁴ és a jogerős bírósági döntések közül is csak 14-ben (9,5%) szerepelt ilyen bűncselekmény. Vagyon elleni erőszakos bűncselekmény²¹⁵ egyetlen ügyben sem szerepelt a gyanúsításban vagy a jogerős bírósági döntésben.
- A jogerős bíróság döntésben az ügyek 95,3%-ában (142 eset) elítélték a terheltet.²¹⁶ Csak négy olyan ügy került a mintába, ahol sor került másodfokú bírósági döntésre.
- Végrehajtandó szabadságvesztést csak 11 ügyben szabtak ki első fokon, illetve a jogerős ítéletben is, átlagosan 16 hónapot.

²¹⁴ Vö. a Btk. 459. § 26. pontja, illetve a Büntető Törvénykönyvről szóló 1978. évi IV. törvény 137. § 17. pontja.

²¹⁵ Vö. a Btk. XXXV. fejezete.

²¹⁶ Viszonyításképpen: a váderedményességi mutató 2016-ban 97,45% volt. Lásd: *A büntetőbíróság előtti ügyész tevékenység főbb adatai I. – A 2016. évi tevékenység*, Legfőbb Ügyészség, Budapest, 2017, <http://ugyeszseg.hu/repository/mkudok3630.pdf>, 6. o.

Az iratkutatással érintett ügyek terheltjeinek főbb jellemzői:

- A terhelték mind felnőttkorúak voltak az első gyanúsított kihallgatásuk idején, átlagéletkoruk 39,4 év volt az eljárás ezen pontján. A terhelték 84,6 %-a férfi, 15,4 %-a nő volt.
- A terhelték 79,2%-a volt magyar állampolgár (118 eset), és 82,6%-uk (123 eset) értett, illetve beszélt magyarul.
- A terhelték megoszlása az első gyanúsított kihallgatás idején legmagasabb iskolai végzettségük szerint:

2. táblázat

Iskolai végzettség	Elemsszám	Százalék
Kevesebb, mint 8 általános	12	8,5%
8 általános	39	27,5%
Szaktanásképző, szakiskola	48	33,8%
Szakközépiskolai vagy gimnáziumi érettségi	20	14,1%
Felsőfokú szakképzés	1	0,7%
Főiskola, BA, BSc	10	7,0%
Egyetem, MA, Msc	12	8,5%
Összesen	142	100,0%

- A terhelték megoszlása aszerint, hogy volt-e munkájuk az első gyanúsított kihallgatás idején:

3. táblázat

Iskolai végzettség	Elemsszám	Százalék
Igen	86	57,7%
Nem	51	34,2%
Egyéb inaktív (pl. nyugdíjas, tanuló)	8	5,4%
Összesen	145	100,0%

- 95 terheltet még nem ítélték el korábban bűncselekmény elkövetése miatt.

A védelemmel kapcsolatos főbb jellemzők:

- A bíróság elé állításos eljárásokat nem számítva a terheltéknek 54 ügyben (55,1%) volt védőjük a teljes nyomozati szakaszban, 21 ügyben (21,4%) nem volt védőjük a nyomozati szakaszban, 23 ügyben (23,5%) pedig a nyomozati szakasz egy részében volt védőjük.
- Az elsőfokú bírósági eljárás során a terheltéknek az ügyek 90,5%-ában (134 ügyben) volt védőjük a teljes elsőfokú bírósági eljárás során, 8,8%-ban (13 ügy) nem volt védőjük, és egy esetben csak a bírósági eljárás egy részében védte védő a terheltet. E tekintetben bíróságoként szignifikáns eltérések mutatkoztak.²¹⁷

²¹⁷ Az eltérések $p < 0.05$ -ös szinten voltak szignifikánsak a khi-négyzet próba alapján. Megjegyzés: ami az iratkutatási eredményeket illeti, kétváltozós összefüggések esetén kereszt táblánál khi-négyzet próbával teszteltük az összefüggés meglétét, átlagoknál pedig F-próbával. A próbák elemszám-érzékenysége miatt szignifikanciákat kereszt táblák esetén legalább 50-es elemszámnál, átlagok esetén pedig legalább 20-as elemszámnál közlünk.

- A terhelteket 89 ügyben a nyomozati szakban csak kirendelt védő(k) védték, 22 ügyben pedig csak meghatalmazott védő(k). Emellett a terhelteket 78 ügyben az egész eljárás során csak kirendelt védő(k) védték, míg 21 ügyben csak meghatalmazott védő(i) voltak az egész eljárás során a terhelteknek.
- 66 ügyben volt kötelező a védelem az első gyanúsított kihallgatásakor.
- Az első gyanúsított kihallgatás idején a terheltek túlnyomó többsége (a 150-ből 120 terhelten) nem volt fogva tartva, és a fennmaradó terheltek közül csak 17-en voltak a vizsgált ügyben, nem pedig egy másik, korábban indult ügyükben fogva tartva.
- Összesen négy ügyben került sor kényszerintézkedés elrendelésével kapcsolatos ülésre a nyomozati szakban.

Az alábbiakban az interjúk, a fókuszcsoportos beszélgetések és az iratkutatás azon eredményeit foglaljuk össze, amelyek a 2013/48/EU irányelv és a költségmentességhez való jogról szóló ajánlás érvényesülésének hiányosságaira, illetve a jó gyakorlatokra mutatnak rá. A gyakorlat elemzése során a büntetőeljárások gyakorlatának értékelésére szorítkoztunk.

Végezetül ezúton is szeretnénk köszönetet mondani az interjúalanyoknak és a fókuszcsoportos beszélgetések résztvevőinek közreműködésükért, az Országos Rendőr-főkapitányságnak a rendőrökkel készített interjúk lehetővé tételéért, az Országos Bírósági Hivatalnak, a Magyar Igazságügyi Akadémiának, valamint az érintett bíróságok vezetőinek és munkatársainak pedig az iratkutatás lehetővé tételéért.

I. A 2013/48/EU IRÁNYELV ÉRVÉNYESÜLÉSE A GYAKORLATBAN

3. cikk – Ügyvédi segítség igénybevételéhez való jog

Ahogy azt a jogszabályi környezet értékelésekor jeleztük, álláspontunk szerint a nyomozati szakban a védő értesítéséhez és a jelenléthez kapcsolódó egyes szabályok, illetve a szabályok hiánya oda vezethetnek, hogy a gyakorlatban nem érvényesül teljeskörűen a 2013/48/EU irányelv 3. cikk (1) bekezdésének azon követelménye, hogy a gyanúsítottak és a vádlottak ügyvédi segítséget vehessenek igénybe „abban az időpontban és olyan módon, hogy az érintett személy a gyakorlatban hatékonyan érvényesíthesse a védelemhez való jogát”.

a) A védő értesítésének időszerűsége és módja, különös tekintettel a kirendelt védőkre

A védő értesítésének időszerűsége **a fogva tartott terheltek első gyanúsított kihallgatása** esetében merül fel problémaként – a további gyanúsított kihallgatások és eljárási cselekmények, illetve a nem fogva tartott terheltek értesítésének időszerűsége tekintetében a kutatás kiemelkedő hiányosságot nem mutatott ki. A fogva tartott terheltek esetében a védő értesítése a rendőrökkel készített interjúk alapján jellemzően **1–4, vagy maximum 5 órával az első gyanúsított kihallgatás előtt** történik meg, de négy interjúalany is jelezte, hogy **1 órán belüli** is lehet az értesítés.

A JUSTICIA-kutatás keretében megkérdezett védők szintén úgy értékelték, hogy **a terhelteknek nagyobb esélyük van arra, hogy a gyakorlatban ügyvédi segítséget vegyenek igénybe az első gyanúsított kihallgatásuk megkezdését megelőzően, ha nem tartják fogva őket**. A fogva tartott terheltek kapcsán

a 14-ből hét ügyvéd nyilatkozott például úgy, hogy az ügyvédi segítség igénybevételére csak az esetek kisebbik részében van lehetőség ezen a ponton a gyakorlatban, míg a nem fogva tartott terheltek vonatkozásában csak két ilyen vélemény érkezett.

Az egyik fókuszcsoportos beszélgetés résztvevői úgy értékelték a helyzetet, hogy a védőktől elvárják, hogy azonnal megjelenjenek, ha értesítik őket a gyanúsított kihallgatásáról, és értékelésük szerint gyakoriak a késő esti kihallgatások, melyek előtt fél órával értesítik a védőt, holott a terhelt már reggel óta előállításban van, ami alatt „megkínálják mindennel”. A másik fókuszcsoportos beszélgetés résztvevői úgy vélték, hogy van különbség az értesítés ideje tekintetében a kirendelés és a meghatalmazás alapján vitt ügyek között: egy meghatalmazott védőt általánosságban komolyabban vesznek a hatóságok, mint egy kirendelt védőt, és rendszerint időben értesítik.

A korábbi kutatási tapasztalatok szerint²¹⁸ a kései értesítés mellett sok esetben problémát jelentett, hogy a védők az értesítést nem olyan időszakban és módon kapták meg, amely reálisan lehetővé tette volna számukra a megjelenést az első gyanúsított kihallgatáson – klasszikus rossz példa e tekintetben a védő irodai faxszámára éjszaka megküldött kirendelő határozat és értesítés a még éjszaka vagy hajnalban megkezdődő gyanúsított kihallgatásról. Volt bírő interjúalanyunk, aki büntetőbíróként 1991 és 2017 között követhette figyelemmel a rendőrség gyakorlatát, úgy vélte, a rendőrség kirendelési gyakorlata javult, aminek oka meglátása szerint a 8/2013. (III. 1.) AB határozat, illetve ezzel összefüggésben a bírósági „visszacsatolás”: a bíróságok kizárják a bizonyítékok közül azt a terhelti vallomást, amelynek megtételére úgy került sor, hogy a védőt nem értesítették megfelelően. Ezt látszik alátámasztani, hogy több rendőr interjúalany is megjegyezte, hogy nekik is érdekük, hogy jelen legyen a védő a kihallgatáson.

Nyolcból hét rendőr interjúalany nyilatkozott úgy, hogy először minden esetben telefonon veszik fel a kapcsolatot a védővel, és kirendelés esetén nyilatkoztatják, hogy elfogadja-e a kirendelést, illetve tájékoztatják a kihallgatás idejéről – csak akkor tekintendő úgy, hogy a védőt értesítették, ha őt telefonon elérték, nem elegendő például a kirendelő határozat elfaxolása. (Megjegyzendő, hogy a nyolcadik interjúalany is úgy nyilatkozott, hogy csak munkaidőben, 8.00 és 16.00 óra között küld faxot, és a fax elküldését követően telefonon is felveszi a kapcsolatot a védővel.) Ugyanakkor volt olyan interjúalany, aki megjegyezte, hogy **a helyi rendőr-kapitányságokon** szerinte **nincs mód arra az ügyteherre tekintettel, hogy minden esetben telefonon értesítsék a védőt** a gyanúsított kihallgatásáról. Jó gyakorlat, hogy az egyik rendőr interjúalany szerint ők gyakorlatilag nem hallgatnak ki úgy terheltet, hogy nincs jelen védő, fogva tartott terheltek esetében pedig mindenképp ragaszkodnak ehhez, tehát addig hívják sorban telefonon az ügyvédeket, amíg nem találnak olyat, aki nemcsak elfogadja a kirendelést, hanem be is megy a rendőrségre a kihallgatásra.

Az iratkutatással érintett ügyek között voltak olyanok, amelyekben a hatóságok korrekt eljárása és időszerű értesítése ellenére nem jelentek meg a védők az első gyanúsított kihallgatásokon, és olyanok is, amelyekben a hatóságok eljárás módja ellene hatott annak, hogy a terhelt védőhöz való joga érvényesülhessen.

Az egyik ügyben például a terheltet nem előállítás nyomán hallgatták ki, hanem idézés alapján, és noha az tudható volt, hogy az alapul fekvő bűncselekményre a törvény öt évi vagy ennél súlyosabb szabadságvesztést rendel, vagyis a védelem kötelező az ügyben a Be. 46. § a) pontja értelmében, a nyomozó ügyészség nem rendelt ki védőt a gyanúsított kihallgatás előtt: „10:30 órától gyanúsítottként hallgattam ki [a terheltet]. Tájékoztattam, hogy a Be. 46. § a) pontja alapján az eljárás során védő részvétele kötelező, [a terhelt] nem kívánt élni védőválasztási jogával, nem kívánt védőt megha-

²¹⁸ Lásd pl.: Iván Júlia – Kádár András Kristóf – Moldova Zsófia – Novoszádek Nóra – Tóth Balázs: *A gyanú árnyékában. Kritikai elemzés a hatékony védelemhez való jog érvényesüléséről*. Magyar Helsinki Bizottság, Budapest, 2009, 21–23. o. Elérhető: <http://helsinki.hu/wp-content/uploads/A-gyanu-arnyekaban-final1.pdf>.

talmazni, kérte, hogy rendeljek ki részére védőt. Én ezt követően 10:35 órakor felvettem a kapcsolatot dr. D. E. ügyeletes ügyvéddel, tájékoztattam a védői kirendelés tényéről, illetve a kihallgatás helyéről és idejéről. Kirendelt védő közölte, hogy a kirendelés tényét megértette, a gyanúsított kihallgatásán egyéb elfoglaltsága miatt nem kíván részt venni.”

Egy másik ügyben a rendőrség 2010. október 25-én kérte a gyanúsított átszállítását a rendőrség székhelye szerinti büntetés-végrehajtási intézetbe a kihallgatás elvégzése érdekében attól a büntetés-végrehajtási intézettől, ahol a terhelt a jogerős szabadságvesztés-büntetését töltötte, vagyis ekkor már tudott volt a rendőrség számára, hogy a terhelt fogva van tartva, így az ügyben a védelem kötelező. Ennek ellenére csak 2010. november 16-án rendeltek ki védőt számára a fogva tartásra tekintettel, a kihallgatás előtt a helyszínen: „A mai napon R. Z. kihallgatását megelőzően személyesen felvettem a kapcsolatot dr. F. Gy. ügyvéddel, aki az épületben tartózkodott. Tájékoztattam arról, hogy [a terhelt] részére védőként rendeltem ki és részére a kirendelő határozat egy példányát átadtam. Dr. F. Gy. úgy nyilatkozott, hogy a kirendelést elfogadja, azonban egy másik kihallgatáson vesz részt, ezért [a terhelt] kihallgatásán nem tud megjelenni. R. Z. kihallgatását követően telefonon vettem fel a kapcsolatot dr. F. Gy.-vel, akit tájékoztattam arról, hogy R. Z. beismerő vallomást tett, ezért részére iratismertetést kívánok tartani. Dr. F. Gy. úgy nyilatkozott, hogy az iratismertetésen nem kíván megjelenni, ezért tájékoztattam arról, hogy a nyomozás során keletkezett iratokat vádemelési javaslattal fogom megküldeni a Z-i Városi Ügyészségre.”

Fontos megjegyezni, hogy a hatóságok eljárása a fenti ügyekben ugyan megfelelt a hatályos jogszabályi rendelkezéseknek, hiszen ha az eljárásban védő részvétele kötelező, akkor a terhelt figyelmét a gyanúsítás közlése után kell felhívni arra, hogy ha három napon belül nem hatalmaz meg védőt, az ügyész, illetve a nyomozó hatóság rendel ki védőt számára, de a fenti esetek jól mutatják, milyen gyakorlati problémákat eredményezhet ez a szabály. (Hozzá kell tenni, hogy a JUSTICIA-kutatás keretében megkérdezett egyik ügyvéd például – a fenti ügyekkel ellentétesen – arról számolt be, hogy „az a gyakorlat”, hogy ha kötelező a védelem, akkor már úgy idézik a gyanúsítottat, hogy rendelnek ki neki ügyvédet. Ha a kihallgatáson jelzi a terhelt, hogy meg szeretne hatalmazni védőt, akkor az esetek túlnyomó többségében erre rövid határidőt adnak – de minimum 3 napot –, elhalasztják a kihallgatást, és amennyiben a védő meghatalmazása valóban megtörténik, a kirendelést visszavonják.)

Előremutató viszont, hogy hét rendőr interjúalany nyilatkozott úgy, hogy ha a védő jelzi, hogy az első gyanúsított ki hallgatás tervezett kezdeténél csak később tudna csak megjelenni a rendőrségen, **bevárják**, „ésszerű” időkereten belül, tekintettel az előállítás lejártának határidejére is – ez jellemzően 1–2 óra várakozást jelent. Az egyik fókuszcsoportos beszélgetés résztvevői ugyanakkor épp ezzel ellentétes tapasztalatokról számoltak be: meglátásuk szerint **a nyomozó hatóság** legtöbbször **rugalmatlan** (mind a kirendelt, mind a meghatalmazott védők esetén) és egy órával sem kész eltolni a kihallgatás kezdetét ilyen esetekben. A másik fókuszcsoportos beszélgetés résztvevői ezzel összefüggésben elmondták: tapasztalataik szerint **kirendelés esetén sokszor a védő érkezése előtt megkezdik a gyanúsított ki hallgatást**, és mire megérkezik a védő, a terhelt már vallomást is tett. A **JUSTICIA-kutatás keretében megkérdezett védők tapasztalatai viszont inkább kedvezőek voltak**: csak két ügyvéd válaszolt úgy, hogy általában, illetve az esetek nagy részében nem várják be védőként, ha jelzi, hogy az első gyanúsított ki hallgatás tervezett kezdeténél később tudna csak megjelenni a rendőrségen. A kérdésre választ adó további 11 ügyvéd szerint viszont van rugalmasság a rendszerben.

A fentiek is azt mutatják, hogy **az, hogy legalább az első gyanúsított ki hallgatáson nem kötelező a védő jelenléte akkor sem, ha a védelem egyébként kötelező az ügyben, jelentős mértékben alááshatja a terhelt hatékony védelemhez való jogának gyakorlati érvényesülését**. A probléma jelenségét mutatja, hogy amikor a JUSTICIA-kutatás keretében arról kérdeztük az ügyvédek, hogy min változtatnának a jogszabályi rendelkezésekben a védőhöz való jog érvényesülése kapcsán, többen is meg-

fogalmazták javaslatként, hogy kötelező védelem esetében a védő részvétele is legyen kötelező – az első vagy az összes – gyanúsított kihallgatáson.

A fentiek mellett kiemelendő, hogy az ezzel kapcsolatban információt szolgáltató hat rendőr interjúalany közül mindegyik úgy nyilatkozott, hogy a folytatólagos gyanúsított kihallgatás soha, szinte soha, vagy csak ritkán minősül „késedelmet nem tűrő” eljárási cselekménynek, így arról napokkal korábban értesítik a védőt.

Az új Be. szerinti (illetve a fókuszcsoport beszélgetések idején még a T/13972. számú törvényjavaslat által tervezett), a védők a gyanúsított kihallgatásról való értesítése kapcsán bekövetkező változásról²¹⁹ az egyik fókuszcsoportos beszélgetésen részt vevő ügyvédek úgy nyilatkoztak, hogy azt támogatják, míg a másik fókuszcsoportos beszélgetés résztvevői az új rendelkezésnek csak akkor látnák értelmét, ha a gyanúsított beszélhetne a védővel telefonon a kihallgatás előtt.

b) A védő jelenlétével, helyettesítésével kapcsolatos kérdések

Ahogy arra többször utaltunk, a védők kései értesítése mellett a hatékony védelemhez való jog érvényesülése ellen hat a magyar rendszerben az is, hogy **a védő jelenléte nem kötelező a nyomozati cselekményeken** még kötelező védelem esetében sem. Emellett számos empirikus vizsgálat mutatott ki **jelentős problémákat mind a kirendelt védők a nyomozati szak során tapasztalható jelenléte**, mind a kirendelt védők aktivitása tekintetében:²²⁰ a Magyar Helsinki Bizottság egy 2009-ben lezárt, 150 büntetőügyet lefedő kutatásában például a kirendelt védővel rendelkező terheltek első kihallgatásán az esetek 16%-ában vett részt a védő, a jelöltje vagy helyettes, míg ugyanez az arány a meghatalmazott védőknél 63% volt.²²¹ (E jelenségnek a késői értesítésen túli okaira, így a minőségbiztosítás hiányára és a kirendelt védők díjazásával kapcsolatos problémákra, valamint a kirendelt védők aktivitásával kapcsolatos kérdésekre a költségmentességhez való jogról szóló ajánlás gyakorlati érvényesülésének tárgyalása során térünk majd ki részletesebben.)

Jelen kutatásban az iratkutatással érintett ügyekben **a kirendelt védők** (illetve helyetteseik vagy ügyvédjelöltjeik) **57,7%-a jelent meg az első gyanúsított kihallgatáson** (ez 30 ügyet jelentett, bíróságok közötti szignifikáns eltéréssel,²²² és ebből csak 18 esetben jelent meg a védő személyesen), míg **a meghatalmazott védők az ügyek 94,4%-ában jelentek meg** az első gyanúsított kihallgatáson (ez 17 ügyet jelent). Emellett az iratkutatással érintett azon, nem bíróság elé állításos ügyekben, ahol a terheltnak a nyomozati szak egészében kirendelt védője volt (37 ügy), a védő csak az esetek 43,2%-ában jelent meg az első gyanúsított kihallgatáson, és az ügyek 32,4%-ában egyetlen nyomozási cselekményen sem jelent meg (az iratismertetést is beleértve).

²¹⁹ Új Be. 387. § (3) Ha a gyanúsított vagy a bűncselekmény elkövetésével magalapozottan gyanúsítható személy védőt kíván meghatalmazni, vagy a nyomozó hatóság, illetve az ügyészség védőt rendel ki, a nyomozó hatóság vagy az ügyészség a védőt nyomban értesíti és a gyanúsított kihallgatást a védő megérkezéséig, de legalább két órára elhalasztja. Ha a megállapított határidőn belül

a) a védő nem jelenik meg, illetve

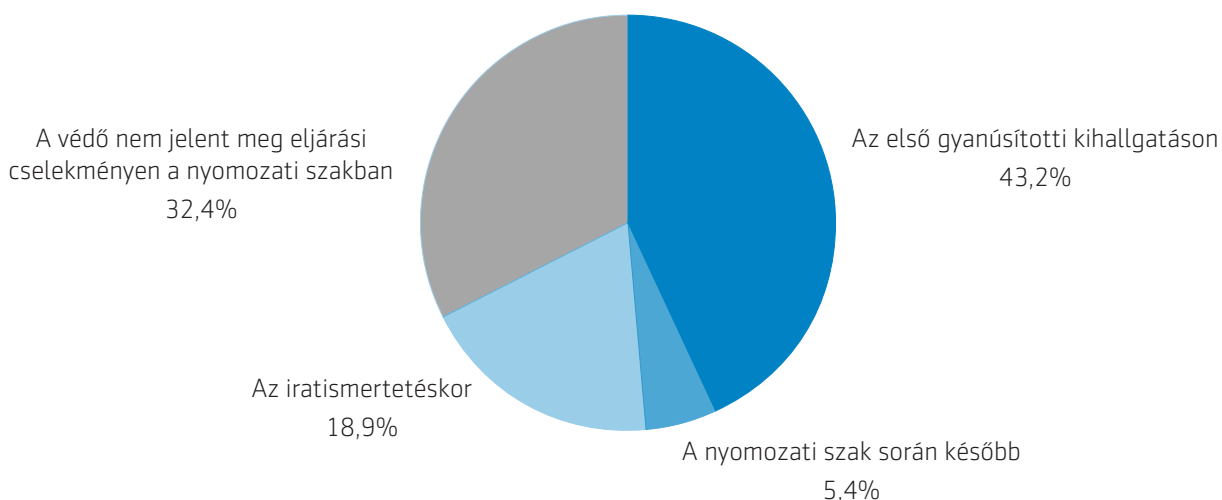
b) a gyanúsított a védővel lefolytatott tanácskozás alapján a kihallgatás megkezdéséhez hozzájárul, a nyomozó hatóság vagy az ügyészség a gyanúsított kihallgatást megkezdi.

²²⁰ Összefoglalóan lásd pl.: Kádár András Kristóf – Novoszádek Nóra – Selei Adrienn: *Ki rendelt itt védőt? Egy alternatív védő-kirendelési modell tesztelésének tapasztalatai*. Magyar Helsinki Bizottság, Budapest, 2012, 7–9. o.

²²¹ Iván Júlia – Kádár András Kristóf – Moldova Zsófia – Novoszádek Nóra – Tóth Balázs: *A gyanú árnyékában. Kritikai elemzés a hatékony védelemhez való jog érvényesüléséről*. Magyar Helsinki Bizottság, Budapest, 2009, 21. o.

²²² Az eltérések $p < 0.01$ -es szinten voltak szignifikánsak a chí-négyzet próba alapján.

1. ábra – Mikor jelent meg először a kirendelt védő a nyomozati szakban eljárási cselekményen (bíróság elé állításos ügyeket nem számolva, olyan esetekben, ahol a nyomozati szak egészében kirendelt védője volt a terheltnek)?

E tekintetben a fenti típusú ügyekben nagyok voltak a területi különbségek is: voltak olyan járásbíróságok, ahol a kirendelt védő az ügyek 75, illetve 66,7%-ában nem jelent meg egyetlen eljárási cselekményen sem a nyomozati szakban, és volt olyan járásbíróság is, ahol egyetlen ilyen esettel sem találkoztak a kutatók. Ugyanígy, volt olyan járásbíróság, ahol a kirendelt védők az ügyek 80, illetve 75%-ában megjelentek az első gyanúsított kihallgatáson, és volt olyan járásbíróság, ahol csak 16,7%-ban. Az is különbséget eredményezett e tekintetben, hogy mi volt a gyanúsítás tárgya: azokban az ügyekben, amelyekben a gyanúsításban szerepelt személy elleni erőszakos bűncselekmény, ott 50%-ban az első gyanúsított kihallgatáson, 50%-ban pedig az iratismertetéskor megjelent a kirendelt védő, míg ha ilyen bűncselekmény nem szerepelt a gyanúsításban, akkor ez az arány 42,9% és 17,1% volt, 34,3%-ban pedig egyáltalán nem jelent meg a kirendelt védő eljárási cselekményen a nyomozati szakban.

Jelen kutatásban minden rendőr interjúalany úgy nyilatkozott, hogy a meghatalmazott védők minden, vagy szinte minden ügyben megjelennek **az első gyanúsított kihallgatásokon**, és négyen közülük úgy ítélték meg, hogy velük szemben **a kirendelt védők megjelenési aránya némileg vagy akár jóval alacsonyabb**. Emellett négy interjúalany szerint a napszaknak is jelentősége van a megjelenési hajlandóság szempontjából: az éjszaka közepén vagy hajnalban tartott kihallgatásokon kevésbé jelennek meg a védők. Ellenpélda is hozható azonban az iratkutatással érintett ügyekből.

Az egyik ügyben például a kirendelt védő annak ellenére megjelent a gyanúsított kihallgatáson, hogy az reggel 06:02-kor kezdődött, és arról valamikor az éjszaka folyamán kellett, hogy értesítsék (a kirendelő határozat aznap kelt, a terheltet aznap 02:50-kor állították elő).

Megjegyzendő, hogy a CPT is kitért arra a 2013-as magyarországi látogatásáról szóló jelentésében, hogy számos megkérdezett terhelt csak az előzetes letartóztatással kapcsolatos ülés előtt kicsivel találkozott először a kirendelt védőjével, és volt, aki azon a ponton sem. A CPT ezért azt javasolta a magyar hatóságoknak, hogy tegyék meg a szükséges lépéseket annak érdekében, hogy a kirendelt védők találkozzanak a védenceikkel az őrizetbe vétel ideje alatt.²²³

²²³ Report to the Hungarian Government on the visit to Hungary carried out by the European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (CPT) from 3 to 12 April 2013, Strasbourg, 30 April 2014, CPT/Inf (2014) 13, <https://rm.coe.int/1680696b7f>, 24. pont

Hozzá kell tenni azonban azt is, hogy az iratkutatással érintett ügyekben **az ügy kimenetele szempontjából nem volt jelentősége annak, hogy jelen volt-e védő** az első gyanúsított kihallgatáson: azokat az ügyeket tekintve, ahol minden releváns adat rendelkezésre állt, 91,5% volt a jogerős elítélések aránya azokban az ügyekben, ahol a védő jelen volt az első gyanúsított kihallgatáson (47 ügy), míg azokban az ügyekben, ahol nem volt jelen védő (23 ügy), 91,3% volt ugyanez az arány. (Az ügy kimenetele szempontjából annak volt inkább jelentősége, hogy kirendelt vagy meghatalmazott védő képviselte-e a terheltet – lásd lejjebb.)

A **folytatólagos gyanúsított kihallgatások** esetében hat rendőr interjúalany nyilatkozott úgy, hogy úgy látja: a kirendelt védők kevesebbszer jelennek meg ezeken az eljárási cselekményeken, mint a meghatalmazott védők. (Megjegyzendő: annak ellenére van ez így, hogy a folytatólagos gyanúsított kihallgatások esetében pl. a kései értesítés problémája nem merülhet fel, mert a folytatólagos gyanúsított kihallgatásokról rendszerint napokkal korábban, a terhelt idézésével egyidejűleg értesítik a védőket.) Ezt az iratkutató is megerősítette, bár korlátozott minta, 27, illetve nyolc folytatólagos gyanúsított kihallgatás alapján: a kirendelt védők a 27 folytatólagos gyanúsított kihallgatás 44,4%-ában jelentek meg, míg a meghatalmazott védők mind a nyolc alkalommal.

A rendőrség eljárása tekintetében jó példaként említhető az az iratkutatással érintett ügy, amelyben a 2011. február 14-én 11:00 órakor lefolytatandó folytatólagos gyanúsított kihallgatásról 2011. február 10-én értesítették a rendőri feljegyzés szerint a kirendelt védő ügyvédjelöltjét mobiltelefonon, a védő azonban nem jelent meg: „Védőügyvéd az értesítésemet tudomásul vette és megértette és megjelenéséről biztosított. Nevezett kirendelt védőt védencének megjelenéséről a mai napon [ti. a folytatólagos gyanúsított kihallgatás napján] telefonon próbáltam az ügyvédi irodában [vonalas telefonszám] és mobiltelefonos elérhetőségén értesíteni, mivel [a gyanúsított] megjelenésének időpontjában osztályunkra nem érkezett meg. Mivel dr. Sz. R. ügyvédjelölt [a gyanúsított] folytatólagosan felvett kihallgatásáról történő távolmaradásáról időben nem értesített és a fenti elérhetőségein sem tudtam elérni, ezért nevezett gyanúsított kihallgatására a védőügyvéd távollétében került sor, mely tény a gyanúsított megértett és tudomásul vette.” Utóbbit a folytatólagos gyanúsított kihallgatás jegyzőkönyvében is rögzítették: „[Előadó]: Tájékoztatom, hogy az ügyben korábban kirendelt dr. P. K. ügyvédet kihallgatásáról értesítettem. Az ügyvédi képviselőt ellátó ügyvédjelölt, dr. Sz. R. a tájékoztatómat megértette, és a kihallgatáson való megjelenéséről biztosított, azonban a mai napon a kihallgatás kezdő időpontjában nem jelent meg. [Gyanúsított]: A nyomozó tájékoztatását megértettem és tudomásul vettem.” A folytatólagos gyanúsított kihallgatást – valószínűleg a védő elérését célzó intézkedések miatt – a tervezettnél később, 11:50-kor kezdték meg.

A **további eljárási cselekményeken** (bizonyítási kísérlet, felismerésre bemutatás, stb.) való védői részvétel a rendőrök többsége (öt interjúalany) szerint inkább a szóban forgó eljárási cselekményen múlik, és csak hárman nyilatkoztak úgy, hogy e tekintetben is látnak különbséget a kirendelt és a meghatalmazott védők megjelenési hajlandósága között. Az iratkutatással érintett ügyekben összesen 13 olyan nyomozati cselekmény történt, amin a védő jelen lehetett volna, e lehetőséggel nyolc esetben éltek a védők.

Mindemellett mindkét fókuszcsoport résztvevői megerősítették: a tisztességes ügyvéd a kirendelés alapján vitt ügyekben is alaposan, felkészülten jár el, de máshol húzza meg a kommunikáció és a jelenlét határait, és **rendszerint a meghatalmazott védő több nyomozati cselekményen vesz részt**, mint a kirendelt védő, ugyanakkor úgy vélték, ügyvédfüggő is, hogy mekkora a különbség a kirendelés és a meghatalmazás alapján vitt ügyekben végzett munkában. Mindeközben az ügyvéd nélküli kihallgatásokról rossz tapasztalataik vannak. A JUSTICIA-kutatásban megkérdezett ügyvédek közül többen jelezték: azt tanácsolják védenceiknek, hogy ha ők védőként nincsenek jelen, akkor ne tegyenek vallomást.

Volt bíró interjúalanyunk is úgy vélte: a kirendelt és a meghatalmazott védők aktivitása továbbra is eltérő, a kirendelt védők ritkábban jelennek meg a nyomozati cselekményeken. Problémaként emelte ki a bírósági szak tekintetében a védők megjelenési hajlandósága kapcsán, hogy hozzávetőleg **az ügyek egyharmadában előfordult, hogy bár a védő tárgyalási részvétele kötelező lett volna, de a védő nem jelent meg**, helyettesítéséről pedig nem gondoskodott, így neki helyettes védőt kellett kijelölnie, vagy más védőt kellett kirendelnie. Problémaként azonosította, hogy a Be. vonatkozó rendelkezései alapján **a védő akár a tárgyalás kezdete előtt 5 perccel is értesítheti a bíróságot akadályoztatása tényéről, anélkül, hogy helyettesről gondoskodna – rá ilyen esetben rendbíróságot kiszabni nem lehet.** (Lásd a C. fejezetet.) Ilyen esetekben az egyik opció a tárgyalás megtartására a „belső helyettesítés”, vagyis amikor egy másik terhelt védője látja el az ügyvéd nélkül maradt terhelt védelmét – ebben az esetben figyelni kell arra, hogy ne olyan védő lássa el belső helyettesítés keretében a védelmet, akinek a meglévő védenca és a védő nélkül maradt terhelt között érdekellentét áll fenn.²²⁴ A másik opció egy „külső” ügyvéd kirendelése, illetve kijelölése. Volt bíró interjúalanyunk úgy nyilatkozott, hogy a törvényszéki hatáskörbe tartozó, vagyis nagyobb tárgyi súlyú ügyek esetében nem lehet megtenni, hogy „berántanak” egy ügyvédet az ügybe pl. a bíróság büféjéből, és ő személyesen a Budapesti Ügyvédi Kamara ebből a célból üzemeltetett ügyeleti rendszerét is csak a budapesti kerületi bírósági, vagyis kisebb tárgyi súlyú ügyekben alkalmazta, azt nem tartja jó megoldásnak.

Ami az iratkutatási eredményeket illeti, egyetlen olyan ügy sem került a mintába, amelyben előfordult volna, hogy a meghatalmazott védő, akinek a jelenléte kötelező lett volna a tárgyaláson, nem jelent meg, és ezért a bíróságnak helyettes védőt kellett kijelölni. (Egy ügyben nem jelent meg ugyan a meghatalmazott védő, de a terhelt sem, így a tárgyalást nem tartották meg, és emiatt nem volt szükség helyettes védő kijelölésére.) A kirendelt védős ügyekben három esetben fordult elő, hogy a kirendelt védő, akinek a jelenléte kötelező lett volna a tárgyaláson, nem jelent meg, és ezért a bíróságnak új védőt kellett (illetve egy esetben csak kellett volna) kirendelnie, de e három esetből csak egyben alkalmaztak szankciót a kirendelt védővel szemben. Egy további ügyben a kirendelt védő ugyan nem jelent meg, de a tárgyalási jegyzőkönyv tanúsága szerint az idézése nem volt szabályszerű, viszont a tárgyalást ennek ellenére megtartották, és nem rendeltek ki másik védőt, noha a védelem kötelező volt az ügyben.

A helyettesítés kapcsán ki kell emelni jó gyakorlatként az ügyvédi kezdeményezésként létrehozott **www.e-umk.hu** internetes portált, amelynek célja többek között **a helyettesítés hatékony megoldása** és így az ügyvédi jelenlét arányának növelése az eljárási cselekményeken. A rendszerbe a felhasználók feltöltik annak az eljárási cselekménynek az alapvető adatait (helyszín, időpont, ügyszak), amire helyettest keresnek, az ügyet a többi felhasználó egyszerű rákattintással vállalhatja el. Az új ügyek (eljárási cselekmények) felkerüléséről e-mailben értesítő kérhető, az ügyet felvivő pedig szintén e-mailben értesül arról, hogy egy másik felhasználó elvállalta az adott ügyet, amivel párhuzamosan a rendszer egy mintát is generál a helyettesítési meghatalmazásra. Eljárási cselekményt elvállalni „kredit” ellenében lehet, ami egy minimális pénzösszeg (330 Ft) ellenében váltható ki. A rendszernek az e-ÜMK üzemeltetőivel folytatott 2017. március végi interjú idején 301 ügyvéd felhasználója volt; 2013 tavasza óta addig összesen 2 130 eljárási cselekményben történt a rendszeren keresztül helyettesítés, alapvetően büntetőügyekben. A tapasztalatok szerint minden eljárási cselekmény gazdára talál, akár pár percen belül, az ügyvédi visszajelzések pozitívak. A rendszer a bíróságok és a rendőrségek számára is nyitva áll, de ők egyelőre nagyon korlátozott mértékben használják az oldalt. A rendszer a kívánalmaknak megfelelően továbbfejleszthető, például hogy lehetővé tegye a kirendelések arányos elosztását vagy maximalizálja az egy ügyvéd által egy meghatározott időintervallumban elvihető ügyek számát, és fejlesztésekkel alkalmas lenne a kirendelések, illetve a kirendelt védők kijelölésének teljes körű lebonyolítására is.

²²⁴ Lásd ehhez a Kúria joggyakorlat-elemző csoportjának véleményét is: *Védői jogok a bírósági eljárásban – Összefoglaló vélemény.* Kúria, Büntető Kollégium, Joggyakorlat-elemző csoport, 2014.EL.II.E.1/10.VÉDŐ-50. szám, 54–56. o. Elérhető: http://www.kuria-birosag.hu/sites/default/files/joggyak/elfogadott_osszegzo_velemenypdf.

2. ábra – El nem vállalt ügy

The screenshot shows the 'e-ümk' web application interface. At the top, there is a navigation bar with 'Ügyek' (Cases) highlighted. Below the navigation bar, there is a header section with 'Szűrő nyitása' (Open filter) and a dropdown menu. The main content area displays a table with case details. The table has columns for 'Helyszín' (Location), 'Dátum' (Date), 'Kezdés' (Start), 'Időtartam' (Duration), and 'Ügyszak' (Case type). The data row shows: 'BKKB Nyom. (Fő utca)', '04.04.', '09:00', '2 óra', and 'Büntető'. To the right of the table, there are two buttons: 'KELL AZ ÜGY' (Case needed) and a settings gear icon.

3. ábra – Elvállalt ügy

The screenshot shows the 'e-ümk' web application interface, similar to the previous one, but with a different status. The table row shows the same case details: 'BKKB Nyom. (Fő utca)', '04.04.', '09:00', '2 óra', and 'Büntető'. To the right of the table, there is a button labeled 'MÁR VAN JELENTKEZŐ' (Already has a case) and a settings gear icon.

4. ábra – Ügy felvitele

The screenshot shows the 'Ügy felvitele' (Case entry) form in the 'e-ümk' web application. The form has a green header bar with the title 'Ügy felvitele' and a 'Bejár' (Exit) button. The form contains several input fields: 'Ügy típus' (Case type) with a dropdown menu, 'Helyszín' (Location) with a dropdown menu, 'Kezdés dátuma' (Start date) with a date picker, 'Időtartam' (Duration) with a dropdown menu, and 'Lekerülés dátuma' (End date) with a date picker. Below the input fields, there is a green 'Küldés' (Send) button. At the bottom of the form, there is a message: 'Az ügyet 301 ügyvéd látja majd' (The case will be seen by 301 lawyers).

c) Ideiglenes eltérés: a védő értesítésének mellőzése

Ahogy a C. fejezetben kitértünk rá, a Be. a gyanúsított kihallgatásakon kívüli egyes további nyomozási cselekmények (szakértő meghallgatása, szemle, bizonyítási kísérlet, felismerésre bemutatás) esetében lehetővé teszi a 2013/48/EU irányelv 3. cikk (6) bekezdése szerinti ideiglenes eltérést: a védő értesítése e nyomozási cselekményekről kivételesen mellőzhető. (Ha az eljárásban részt vevő személy védelme más módon nem biztosítható, akkor viszont mellőzni kell.) Üdvözlendő, hogy **a rendőr interjúalanyok közül heten ügy nyilatkoztak** azonban, **hogy még soha nem éltek az értesítés mellőzésének lehetőségével**, de közülük egy elmondta: az előfordul, hogy a szemléről csak annak megkezdésekor értesítik a védőt.

Az iratkutatással érintett ügyekben összesen 13 olyan nyomozati cselekmény történt, amin a védő jelen lehetett volna. Ezek közül három esetben nem volt megállapítható, hogy értesítették-e a védőt (az értesítés nem volt dokumentált, és a védő nem jelent meg), de egy olyan eset sem volt, amikor a védő értesítését bizonyosan mellőzték volna.

Ezzel összefüggésben a JUSTICIA-kutatás keretében adott védői válaszok azt mutatták, hogy a szembesítésekben és a bizonyítási kísérleteken az esetek túlnyomó többségében részt tudnak venni a védők, míg a felismerésre bemutatások esetében némileg kedvezőtlenebbek voltak a tapasztalataik.

4. táblázat – Tapasztalatai szerint van lehetősége a gyakorlatban arra, hogy jelen legyen védőként az alábbi eljárási cselekményeken?

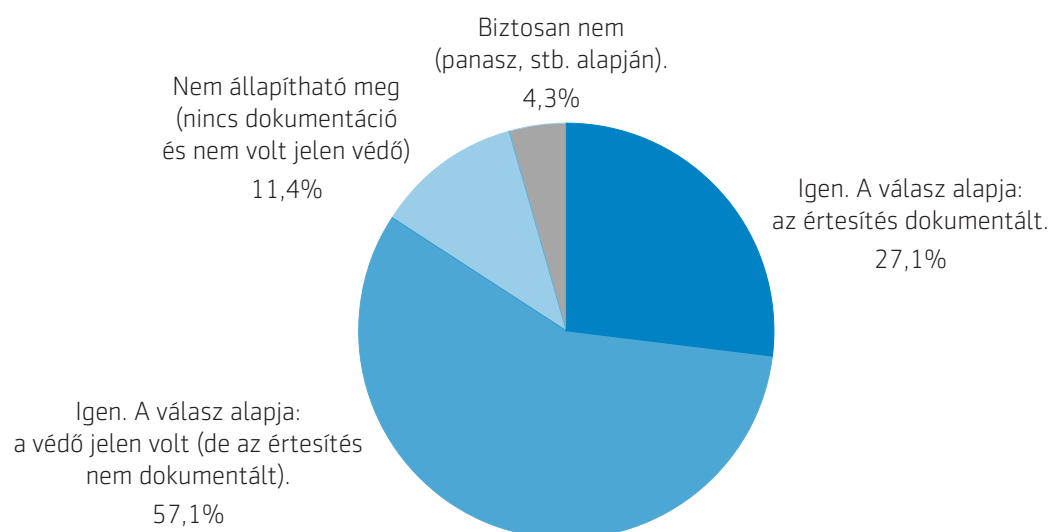
	Nem.	Igen, de csak az esetek kisebbik részében.	Igen, az esetek többségében.	Igen, minden esetben.
Felismerésre bemutatás	1	3	5	4
Szembesítés	—	—	6	7
Bizonyítási kísérlet	—	1	7	5

d) A védő értesítésével és megjelenésével kapcsolatos adatok dokumentálása

A rendőrökkel készített **interjúk** azt mutatták, hogy a védő értesítésével és megjelenésével kapcsolatban **a Nyer. által előírt dokumentációs kötelezettségek túlnyomórészt teljesülnek**. Pozitívum például, hogy hat interjúalany kifejezetten úgy nyilatkozott, hogy órára-percre pontosan tünteti fel a feljegyzésekben a telefonon történt értesítés időpontját. A Nyer. 12. § (1) bekezdésével ellentétes és a védőhöz való jog érvényesülésének visszakövethetőségét gátló gyakorlat viszont, hogy ha a védő úgy nyilatkozik, hogy megjelenik a gyanúsított kihallgatáson, akkor nem, vagy nem feltétlenül készül feljegyzés a védő értesítéséről – erről a megoldásról három rendőr interjúalany számolt be.

Az **iratkutatás rosszabb eredményeket hozott**: például az első gyanúsított kihallgatások 57,1%-a esetében az – egyébként megjelenő – védő értesítésének dokumentációja nem volt megtalálható az iratok között, 11,4%-ban pedig egyáltalán nem volt az iratokból megállapítható, hogy a védőt értesítették-e, mert az iratok között ennek nem volt nyoma, és nem is jelent meg a védő a kihallgatáson.

5. ábra – Értesítették a védőt az első gyanúsított kihallgatásról?

Azon 59 ügyből, amelynek kapcsán tudható volt, hogy az ügyvédet értesítették az első gyanúsított kihallgatásról, csak 20 ügyben tartalmaztak az iratok információt az értesítés dátumáról, és csupán öt esetben tartalmaztak információt az értesítés időpontjáról is. Emellett összesen kilenc ügyben tartalmaztak az iratok információt arról, hogy milyen módon (telefonon, stb.) értesítették a védőt az első gyanúsított kihallgatásról.

Az értesítések megtörténte sok esetben a folytatólagos gyanúsított kihallgatások esetében sem volt viszszakövethető az iratokból az iratkutatással érintett ügyekben.

5. táblázat – Értesítették a védőt a folytatólagos gyanúsított kihallgatásokról?

	Elemsszám	Százalék
Igen. A válasz alapja: az értesítés dokumentált.	12	32,4%
Igen. A válasz alapja: a védő jelen volt (de az értesítés nem dokumentált).	14	37,8%
Nem állapítható meg (nincs dokumentálva az értesítés és nem volt jelen védő).	11	29,7%

Mindezek a hiányosságok a Nyer. mellett²²⁵ ellentétesek a 8/2013. (III. 1.) AB határozatban foglalt azon követelménnyel is, hogy a terhelt érdekében kirendelt védőt a terhelt kihallgatás helyéről és időpontjáról „igazolható módon” kell értesíteni. Az iratkutatással érintett ügyekben a 8/2013. (III. 1.) AB határozat nem hozott fordulatot a védő első gyanúsított kihallgatásról való értesítés dokumentálása kapcsán: míg az értesítés a 2013. március 1. előtti kihallgatások 28,6%-a esetében volt dokumentált a kutatók számára hozzáférhető iratok között, addig ugyanez az arány a 2013. március 1. utáni gyanúsított kihallgatások esetében 21,4% volt. Megjegyzendő ugyanakkor, hogy míg a 8/2013. (III. 1.) AB határozat kelte előtti folytatólagos gyanúsított kihallgatások (29 folytatólagos gyanúsított kihallgatás) 27,6%-ában volt a védő értesítése dokumentált, addig ez az arány a 2013. március 1. utáni folytatólagos gyanúsított kihallgatások (összesen nyolc ilyenre került sor) esetében már 50% volt.

e) A konzultáció (négy szemközti kommunikáció) lehetősége

A rendőrökkel készített interjúk alapján a védőknek minden esetben lehetőségük van arra, hogy az első gyanúsított kihallgatás előtt konzultáljanak a védencükkel. Erre általában 5–20 perc időtartamban kerül sor, a konzultáció időtartamát jellemzően nem korlátozzák. (Egy interjúalany nyilatkozott csak úgy kifejezetten, hogy az időtartamot 30 percben maximálják.) A JUSTICIA-kutatás keretében megkérdezett 14 ügyvéd közül öt szerint nem fordul elő, hogy a konzultációra biztosított idő nem elegendő, hét ügyvéd szerint pedig csak az ügyek kisebbik részében merül fel ez problémaként.

A rendőrök úgy nyilatkoztak továbbá, hogy a magyar nyelvet nem értő/beszélő terheltek esetében lehetővé teszik, hogy az egyébként a gyanúsított kihallgatáson közreműködő tolmács tolmácsoljon a védő és a terhelt közötti konzultáció során is. Ezt a JUSTICIA-kutatás keretében megkérdezett ügyvédek is megerősítették, azonban többük jelezte, hogy ez nem szerencsés, mert úgy látják: „az esetek többségében a tolmács a rendőrség embere”, „lojális a nyomozó hatóság tagjához”, és se a védők, se a terheltek nem bíznak a tolmácsokban, így van, aki saját tolmácsot visz a konzultációra.

²²⁵ Vö. pl. Nyer. 12. § (1) Az írásbeli idézés, illetve értesítés átvételét igazoló iratot, illetőleg a más alkalmas módon – különösen távbeszélőn, telefaxon, elektronikus úton – történt idézésről (értesítésről) készített feljegyzést, továbbá az értesítés sajtóhirdetmény útján történő közzétételét igazoló iratot a nyomozási iratokban el kell helyezni.

Kardinális kérdés, hogy az előzetes letartóztatásban levő terheltekkel hogyan kommunikálhat a védőjük. Ezzel kapcsolatban régóta fennálló probléma,²²⁶ hogy a fogva tartás helyére történő utazással töltött időért a vonatkozó jogszabály²²⁷ értelmében nem jár díjazás a kirendelt védőknek, és a fogva tartott terhelttel való konzultációért kapott díj csupán az egyébként irányadó óradíj fele.²²⁸ Bár az óradíj összege – egy évtizednyi stagnálás után²²⁹ – 2014. január 1-jével 4 000 Ft + áfa összegre,²³⁰ 2015. január 1-jével²³¹ pedig 5 000 Ft + áfa összegre emelkedett, **a kirendelt védők óradíja továbbra is jóval alacsonyabb, mint a piaci árak.**

A kirendelt védői díjakat a fókuszcsoportos beszélgetések résztvevői is alacsonynak értékelték, és úgy nyilatkoztak: **ritkán járnak be a büntetés-végrehajtási intézetbe konzultálni védenekikkel** – épp azért, mert arra csak a fele jár az óradíjnak. Emellett problémásnak tartották, hogy nem minden, a védelemmel járó tevékenység számolható el, így fogva tartás helyén való várakozással, utazással töltött időt sem térítik meg számukra, miközben olykor fél órát kell várni arra a büntetés-végrehajtási intézetben, amíg elővezetik a terhelteket, elvégzik az adminisztrációt, és kiállítják a védő számára a fizetési utalványt. Megjegyzendő, hogy ezzel összhangban a Kúria joggyakorlat-elemző csoportja is javasolta, hogy a védők az úton töltött időért is részesüljenek díjazásban.²³² További problémát jelenthet, hogy ügyvédi jelzés szerint van olyan büntetés-végrehajtási intézet, ahol a fogvatartottak számához képest kevés beszélő áll az ügyvédek rendelkezésére, és rendszeresen előfordul, hogy tárgyalás, illetve a kényszerintézkedéssel kapcsolatos meghallgatás napján nem „kerül sorra” az ügyvéd és ügyfele időben az ügyvédi beszélőben, így nem tudnak személyesen konzultálni az eljárási cselekmény előtt.

f) Kapcsolatfelvétel a fogva tartott terheltekkel

Mindkét fókuszcsoport tagjai kitértek arra, hogy mind a meghatalmazás, mind a kirendelés alapján vitt ügyekben **nehézséget jelent a fogva tartott terhelttel való kapcsolatfelvétel.** A **védők rögzítése** a büntetés-végrehajtás rendszerében ugyanis egy bürokratikus procedúra, és lassan kerülnek rögzítésre a védő adatai (ez az egyik fókuszcsoport helyszínénél szolgáló megyeszékhely büntetés-végrehajtási intézetében a résztvevők szerint átlagosan két hét). Amíg viszont nem rögzítik őket a rendszerben, addig nem juthatnak be a terhelthez és másképp sem vehetik fel vele a kapcsolatot, miközben adott esetben zajlanak az eljárási cselekmények az ügyben.

Azt, hogy a fogva tartott terheltekkel való kapcsolatfelvétellel összefüggésben problémák merülnek fel, jelzi, hogy a Budapesti Ügyvédi Kamara 2016-ban külön felmérést szentelt a témának, *„Az ügyvédi feladatok ellátása a büntetés-végrehajtás objektumaiban (joggyakorlati és normakritikai feltárás védői beszámó-*

²²⁶ Lásd például: Bánáti János: Szabadságkorlátozások. In: *Fundamentum*, 2005/2., 51. o. Elérhető: <http://fundamentum.hu/sites/default/files/05-2-03.pdf>.

²²⁷ 2018. január 1. óta a pártfogó ügyvéd, az ügygondnok és a kirendelt védő részére megállapítható díjról szóló 32/2017. (XII. 27.) IM rendelet [a továbbiakban: 32/2017. (XII. 27.) IM rendelet], azt megelőzően a pártfogó ügyvéd és a kirendelt védő részére megállapítható díjról és költségekről szóló 7/2002. (III. 30.) IM rendelet [a továbbiakban: 7/2002. (III. 30.) IM rendelet]

²²⁸ 32/2017. (XII. 27.) IM rendelet, 7. § (5) bekezdés (hatályos: 2018. január 1. óta); 7/2002. (III. 30.) IM rendelet, 6. § (6) bekezdés (hatályos: 2017. december 31-ig)

²²⁹ A kirendelt ügyvédek óradíját a 32/2017. (XII. 27.) IM rendelet 1. § (2) bekezdése (hatályos: 2018. január 1. óta), illetve korábban a 7/2002. (III. 30.) IM rendelet 1. § (4) bekezdése (hatályos: 2017. december 31-ig) szerint az éves költségvetésről szóló törvényben állapítják meg. 2004 és 2013 között ennek összege 3 000 Ft + áfa volt. (Az áfakulcs Magyarországon jelenleg 27%.)

²³⁰ Magyarország 2014. évi központi költségvetéséről szóló 2013. évi CCXXX. törvény, 56. § (4) bekezdés

²³¹ Magyarország 2015. évi központi költségvetéséről szóló 2014. évi C. törvény, 63. § (4) bekezdés

²³² *Védői jogok a bírósági eljárásban – Összefoglaló vélemény.* Kúria, Büntető Kollégium, Joggyakorlat-elemző csoport, 2014. EL.II.E.1/10.VÉDŐ-50. szám, 94. o.

lók alapján, 2016. első félév)” címmel, amelyben szintén felmerült, hogy a büntetés-végrehajtási intézetek rendszerint a védő meghatalmazásának a nyilvántartásban való rögzítéséhez kötik a fogvatartott és védője közötti érintkezést. Ugyanakkor – ahogy arra 2017. októberi, a Magyar Helsinki Bizottság megkeresésére adott válaszában a Legfőbb Ügyészség Büntetés-végrehajtási Törvényességi Felügyeleti Osztály és Jogvédelmi Önálló Osztálya felhívta a figyelmet – abban az esetben, ha az eljáró hatóság „valamilyen oknál fogva nem, vagy nem az előírt időben” értesíti a fogva tartást végrehajtó intézetet a meghatalmazott védő személyéről és elérhetőségéről,²³³ „de a védő az eljáró bíróság vagy hatóság által érkeztetett meghatalmazást a bv. intézetbe történő érkezésekor felmutatja”, akkor a büntetés-végrehajtási szervek területére történő be- és kilépés, valamint a büntetés-végrehajtási szervek területén tartózkodás részletes szabályairól szóló 44/2007. (IX. 19.) IRM rendelet 6. § (1) bekezdésének 1. mondata alapján a védő „a bv. intézetbe beléphet és ott a Be. 47. §-ának (2) bekezdésére figyelemmel ellenőrzés nélkül konzultálhat a védencével”.²³⁴

A Budapesti Ügyvédi Kamara számos kifogást megfogalmazó anyaga kitér arra a problémára is, hogy **egyes büntetés-végrehajtási intézetekben meghatározzák, hogy mennyi idő áll az ügyvéd és a fogvatartott rendelkezésére, hogy előbbi meghatalmazást, illetve megbízást vegyen fel** a fogvatartott ügyében való eljárásra (erre az anyag „10 perces szabály”-ként hivatkozik, a szerint ugyanis meghatalmazás aláírása érdekében csak ennyi időt jogosult az ügyvéd a fogvatartottnál bent tartózkodni). Azonban ahogy azt a Magyar Helsinki Bizottság is jelezte kapcsolódó, a Legfőbb Ügyészség Büntetés-végrehajtási Törvényességi Felügyeleti Osztály és Jogvédelmi Önálló Osztályának írt, 2017. augusztusi levelében: a meghatalmazás tartalmát adó megbízási jogviszony kereteinek megfelelő kialakítása esetről esetre eltér, **az ügymegismerésre és ez alapján a megbízás részleteinek meghatározására időbeli korlát nem támasztható**. A Legfőbb Ügyészség 2017. októberi válaszában egyetértését kifejezve úgy foglalt állást: „abban az esetben, ha a védő azért keresi fel a bv. intézetben a fogvatartottat, hogy az a védelem ellátása érdekében az ahhoz szükséges meghatalmazást aláírja, a büntetőügy megismerésére és ez alapján a megbízás részleteinek meghatározására időbeli korlát nem határozható meg”.²³⁵

4. cikk – Titkosság

A terheltekkel való konzultáció titkossága szempontjából problematikus, hogy – a rendőrökkel készített interjúk alapján – **nem minden rendőri szerv épületében áll rendelkezésre olyan helyiség, ahol teljes mértékben érvényesülhetnek mind a titkossággal, mind pedig a biztonsággal, illetve a fogva tartott terheltek esetében az őrzésbiztonsággal kapcsolatos szempontok**.²³⁶ Így jobb híján jellemzően a kihallgató helyiségben, a rendőr „irodájában”, vagy akár a folyosón folyik a konzultáció, úgy, hogy a rendőrök látótávolságon belül maradnak (akár úgy, hogy a konzultáció ideje alatt az iroda ajtajában állnak). Egyetlen olyan interjúalany volt, aki úgy nyilatkozott, hogy a fogva tartott terheltek a fogda ügyvédi beszélőjében folytathatják le a konzultációt, egy másik interjúalany szolgálati helyén pedig az irodájukra nyíló kihallgató helyiségekben történik a konzultáció, zárt ajtók mögött, úgy, hogy a helyiség az irodára néző ablakán/ajtaján felhúzzák az ott elhelyezett rolót, így oda belátnak. Az egyik interjúalany jelezte azt is, hogy a helyi rendőrkapitányságokon ellenben van olyan része az előállító helyiségnek, ahol megoldható az, hogy a fogva tartott terhelte zárt ajtók mögött tudjon konzultálni a védőjével.

²³³ Vö. Be. 47. § (3) bekezdés.

²³⁴ A Legfőbb Ügyészség Büntetés-végrehajtási Törvényességi Felügyeleti Osztály és Jogvédelmi Önálló Osztályának 2017. október 18-án kelt válasza a Magyar Helsinki Bizottság megkeresésére, Bv. 819/2017/2.

²³⁵ A Legfőbb Ügyészség Büntetés-végrehajtási Törvényességi Felügyeleti Osztály és Jogvédelmi Önálló Osztályának 2017. október 18-án kelt válasza a Magyar Helsinki Bizottság megkeresésére, Bv. 819/2017/2.

²³⁶ Az interjúk megyei rendőr-főkapitányságokon készültek.

Bár a rendőr interjúalanyok szerint **a titkosság soha nem sérül** (hallótávolságon kívül maradnak, nem hallják, mit mond a terhelt és a védő), az, hogy a rendőrök a konzultáció ideje alatt a terhelt látóterében vannak, nem szerencsés.

A fent a rendőrséggel kapcsolatban vázolt problémák ellenére az egyik fókuszcsoportos beszélgetésen részt vevő ügyvédek épp a büntetés-végrehajtási intézetek kapcsán jelezték, hogy nem bíznak abban, hogy ott bizalmas konzultációt lehet folytatni. A Magyar Helsinki Bizottság a börtönmegfigyelő programja keretében büntetés-végrehajtási intézetekben tett látogatásain, amelyeket szervezetünk 2002 és 2017 között végzett a Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnokságával (BVOP) kötött együttműködési megállapodás alapján, elvétele tapasztalt csak problémát az ügyvédi beszélőn folytatott konzultációk titkosságát illetően. A Magyar Helsinki Bizottság a Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Büntetés-végrehajtási Intézetben 2016. január 27–28-án tett látogatásáról készült jelentés szerint például „aggályos, hogy az ügyvédi beszélőkben, illetve azok előtt a kialakításuk miatt (a tetejükön nyitottak, illetve az ügyvédet és az ügyfelét elválasztó plexi miatt nagyon hangosan kell beszélni bennük) teljesen tisztán lehet hallani a többi ügyvédi beszélőben zajló beszélgetést, ugyanakkor a védővel való kommunikáció nehezen hallható a fülkében ülő számára – ezt a problémát fogvatartott is jelezte, és a megfigyelők közvetlenül is tapasztalták”.²³⁷ A Magyar Helsinki Bizottság megállapításaival egyetértve a BVOP felhívta az intézet parancsnokának figyelmét, hogy fordítson kiemelt figyelmet az ügyvéddel való kapcsolattartásra kialakított beszélőhelyiségek átalakítására.²³⁸ A Budapesti Ügyvédi Kamara 2016-os felmérése a Hajdú-Bihar Megyei Büntetés-végrehajtási Intézettel kapcsolatban jelzett a titkossággal kapcsolatos problémát: „Debrecenben lényegében egy légterű az ügyvédi beszélő, mindenki hallja és hallgatja a diskurzust – ha úgy adódik, akkor éppen a bűntárs is.”²³⁹

Szintén a Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Büntetés-végrehajtási Intézetben, valamint a Váci Fegyház és Börtönben kifogásolta több fogvatartott, hogy **a mobiltelefonok bevezetése óta** nemcsak a családtagjaikkal, kapcsolattartóikkal való beszélgetéseiket, hanem **a védőjükkel való konzultációt is a zárkatársaik előtt kell bonyolítaniuk** – utóbbi különösen az előzetes letartóztatottak esetén probléma, akiknek még folyamatban van a büntetőeljárásuk. A Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Büntetés-végrehajtási Intézet tájékoztatása szerint ezt a problémát az ún. fogvatartotti fórumon is felvetették a fogvatartottak korábban, és jelenleg kérhetik, hogy a zárkán kívül (pl. könyvtárban, kultúrteremben) telefonálhassanak.²⁴⁰ A Váci Fegyház és Börtön írásos válaszában ellenben azt közölte, hogy a telefonbeszélgetés zárkaszintű korlátozására biztonsági okból van szükség, a zárkán kívül még nehezebb lenne az így sem ritka telefonlópás, illetve rongálás ellen fellépni. Az intézet álláspontja szerint mivel az előzetesen letartóztatottakat kis zárkán helyezik el, náluk a legkisebb a szabályból fakadó sérelem.²⁴¹

²³⁷ A Magyar Helsinki Bizottság jelentése a Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Büntetés-végrehajtási Intézetben 2016. január 27–28-án tett látogatásról, 15. o. Elérhető: http://www.helsinki.hu/wp-content/uploads/MHB_jelentes_Sz-Sz-B_Megyei_Bv_Intezet_2016.pdf.

²³⁸ A Magyar Helsinki Bizottság jelentése a Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Büntetés-végrehajtási Intézetben 2016. január 27–28-án tett látogatásról, 20. o.

²³⁹ Az ügyvédi feladatok ellátása a büntetés-végrehajtás objektumaiban (loggyakorlati és normakritikai feltárás védői beszámolók alapján, 2016. első félév), Budapesti Ügyvédi Kamara, 1. o.

²⁴⁰ A Magyar Helsinki Bizottság jelentése a Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Büntetés-végrehajtási Intézetben 2016. január 27–28-án tett látogatásról, 15. o.

²⁴¹ A Magyar Helsinki Bizottság jelentése a Váci Fegyház és Börtönben 2016. augusztus 29–30-án tett látogatásról, 21. o. Elérhető: http://www.helsinki.hu/wp-content/uploads/Jelentes_Vac_2016-honlapra.pdf.

5. cikk – Valamely harmadik személynek a szabadságelvönáskor történő tájékoztatásához való jog

Hat rendőr interjúalany tájékoztatása szerint a terhelt által megjelölt harmadik személyek (jellemzően hozzátartozók) értesítése az őrizetbe vételkor **minden esetben sikeres**, a fennmaradó két interjúalany szerint pedig szinte minden esetben. Az értesítés jellemzően **telefonon** történik, és jó gyakorlatként három rendőr interjúalany is jelezte, hogy ha nem veszi fel a telefont a megjelölt harmadik személy vagy nem áll rendelkezésre telefonszám, akkor kiküldenek egy rendőrt (járőrt, illetve körzeti megbízottat) az értesítendő személy lakcímére, és az értesítésre személyesen kerül sor. Egy interjúalany jelezte, hogy ha nem tudja a terhelt az értesítendő személy telefonszámát, akkor rendszerint azt rögzítik végül, hogy a terhelt nem kérte harmadik személy értesítését, illetve erről a jogáról lemond – szerinte elvileg ki lehetne küldeni ilyenkor egy körzeti megbízottat a megjelölt harmadik személy lakcímére, de ezt nem szokták „kérni” a terheltek.

A rendőri interjúk szerint az értesítés jellemzően az őrizetbe vételi határozat kihirdetésekor (akár a terhelt jelenlétében), illetve azt nem sokkal követően megtörténik, **a rendelkezésre álló 24 órás időkeretet nem használják ki**. (Az iratkutatással érintett ügyekben csak öt terhelt jelölt meg értesítendő harmadik személyt, így az általános gyakorlatra az iratkutatásból nem lehet következtetéseket levonni, de az öt esetből négyben az értesítés sikeres volt, és abban a két ügyben, amelyben az őrizetbe vétel és a harmadik személy értesítése közötti időtartam meghatározható volt, az jóval 24 óra alatt maradt: az egyik esetben az őrizetbe vétel után 8 órával, a másik esetben az őrizetbe vétel után 6 óra 8 perccel értesítették a terhelt által megjelölt harmadik személyt.)

Tekintettel arra, hogy a megjelölt harmadik személy értesítésével kapcsolatos adatok az őrizetbe vételi határozat részét képezik, és ezt a határozatot a terheltnek átadják, a terhelt főszabály szerint értesül arról, hogy sikerült-e az általa megjelölt harmadik személyt értesíteni az őrizetbe vételről.

12. cikk – Jogorvoslat

A rendőr interjúalanyok egyöntetűen úgy nyilatkoztak, hogy **nem érkeznek** hozzájuk **panaszok** sem a védő az eljárási cselekményekről való értesítésének időszerűsége, sem a harmadik személyek az őrizetbe vételről való tájékoztatása kapcsán. (Az iratkutatással érintett ügyek között szintén nem szerepelt egy olyan ügy sem, amelyben panaszt nyújtottak volna be az eljárási cselekményekről való értesítés időszerűsége vagy harmadik személynek az őrizetbe vételről való tájékoztatása kapcsán.)

Az egyik fókuszcsoportos beszélgetésen elhangzott ezzel kapcsolatban, hogy a védők a résztvevők értékelése szerint gyakran élnek panasszal az eljárási cselekményekről való értesítésüket illetően, de ezeket **a panaszokat szinte 100%-ban elutasítják** a hatóságok. A másik fókuszcsoportos beszélgetés résztvevői szintén úgy nyilatkoztak, hogy panaszaikat rendszerint elutasítják, és így nem látják értelmét annak, hogy a késői értesítések miatt panasszal éljenek. A JUSTICIA-kutatás keretében megkérdezett ügyvédek közül hat a megelőző egy évben egyáltalán nem, további hat ügyvéd pedig csak az ügyek kisebbik részében nyújtott be panaszt azért, mert nem, vagy pedig túl későn értesítették az első gyanúsított kihallgatásáról, és a vonatkozó kérdésre választ adó ügyvédek szintén egyöntetűen azon a véleményen voltak, hogy a panaszoknak nincs következményük.

Ami a bizonyítékok kizárását illeti, volt bírő interjúalanyunk szerint **alapvető annak vizsgálata a bírósági szakban, hogy a terhelt a nyomozati szakban tett vallomása felhasználható-e bizonyítékként**. E körben egyrészt vizsgálják azt, hogy volt-e a terheltnek védője az eljárásban, ha kötelező a védelem az ügyben, illetve ha kirendelt védője volt a terheltnek, akkor a védelem formális volt-e [vö. a 8/2013. (III. 1.)

AB határozatban foglaltakkal]. Az interjúalany megerősítette: a bírói gyakorlat szerint a kirendelt védő nem megfelelő teljesítménye miatt nem zárják ki a bizonyítékok köréből a terhelt vallomását.

Ami a védelemhez való jog az elsőfokú bírósági eljárásban való sérelmét illeti, a Kúria joggyakorlat-elemző csoportja vizsgálódása során a következő következtetésre jutott: „A hatályon kívül helyezések körében általában nem, vagy kis számban fordult elő, hogy annak oka a védői jogok megsértése (korlátozása) volt, sőt több bíróság gyakorlatában még relatív eljárási szabálysértés miatt sem került sor kasszációra.”²⁴² (A Be. 373. §-a alapján az elsőfokú bíróság ítéletét hatályon kívül kell helyezni és az elsőfokú bíróságot új eljárásra kell utasítani bizonyos eljárási szabálysértések esetében, így pl. ha a tárgyalást olyan személy távollétében tartották meg, akinek a részvétele a törvény értelmében kötelező. A Be. 375. §-a értelmében a relatív eljárási szabálysértések azok, amelyek csak abban az esetben járnak az ítélet hatályon kívül helyezésével, ha azok a másodfokú eljárásban nem orvosolhatóak, és lényeges hatással voltak az eljárás lefolytatására, illetőleg a bűnösség megállapítására, a bűncselekmény minősítésére, illetve a büntetés kiszabására vagy intézkedés alkalmazására.)

II. A KÖLTSÉGMENTESSÉGHEZ VALÓ JOGRÓL SZÓLÓ AJÁNLÁS ÉRVÉNYESÜLÉSE A GYAKORLATBAN

Statisztikai adatok; a kirendelés okának rögzítése

Előjáróban ki kell térnünk arra, hogy a költségmentességhez való jog érvényesülésének értékelését nehezíti többek között a kapcsolódó adatok hiányos volta. A Magyar Helsinki Bizottság egy 2014-es adatkérésére az Országos Rendőr-főkapitányság (ORFK) azt a választ adta például, hogy a kirendelés oka szerinti bontásban nem rendelkezik a kirendelések számára vonatkozó adatokkal.²⁴³ A gyanúsítottak és a nyomozati szakban való védőkirendelések összesített száma tekintetében az ORFK az alábbi adatokat bocsátotta rendelkezésünkre:²⁴⁴

6. táblázat

Év	Gyanúsítottak száma	Védőkirendelések száma	Védőkirendelések az összes gyanúsítotthoz képest, %
2011	64 619	27 244	42%
2012	92 317	35 043	38%
2013	129 944	47 906	37%
2014	123 815	44 453	36%
2015	119 020	41 220	35%
2016	115 025	41 132	36%

²⁴² Védői jogok a bírósági eljárásban – Összefoglaló vélemény. Kúria, Büntető Kollégium, Joggyakorlat-elemző csoport, 2014. EL.II.E.1/10.VÉDŐ-50. szám, 92. o.

²⁴³ Az Országos Rendőr-főkapitányság válasza a Magyar Helsinki Bizottság adatkérésére, 29000/39537-5/2014. ált., 2014. október 27.

²⁴⁴ Az Országos Rendőr-főkapitányság válasza a Magyar Helsinki Bizottság adatkérésére, 29000/14356-9/2017.ált., 2017. május 4. A százalékos meghatározás saját kiegészítés.

Ami a nyomozati szakban a kirendelt védők díjának és költségeinek megtérítésére fordított összeget illeti, az ORFK a következő tájékoztatás adta (szintén a nyomozati szak vonatkozásában):

7. táblázat – A kirendelt védők díjának és költségeinek megtérítésére fordított összeg

Év	Összeg
2011	231 379 000 Ft
2012	235 033 000 Ft
2013	170 954 000 Ft
2014	389 324 480 Ft
2015	1 532 961 500 Ft
2016	1 711 324 636 Ft

Ami a bírósági szakot illeti, az Országos Bírósági Hivatal azt a tájékoztatást adta a Magyar Helsinki Bizottság egy korábbi adatkérésére, hogy nem rendelkezik arról kimutatással, hogy hány ügyben kerül sor védő kirendelésére, illetve a kirendelt védők részére kifizetett díjakról és költségekről sem.²⁴⁵

A **kirendelésekre vonatkozóan statisztikai adatok** tehát **nagyon korlátozott mértékben érhetőek csak el**. Meglátásunk szerint annak érdekében, hogy a kirendelésekkel kapcsolatos gyakorlatot megfelelően értékelni lehessen, szükség lenne arra, hogy az érintett állami szervek adatokat gyűjtsenek pl. a kirendelések számáról és pontos okáról az eljárás különböző szakaszaiban, valamint a kirendelt védők díjára és költségeire fordított összegekről (illetve akár a védők tárgyalásról való távolmaradása miatt kiszabott rendbírságokról is).

A fenti részletezettségű statisztikai adatgyűjtésnek nyilvánvalóan akkor lenne értelme, ha az eljárás folyamán minden esetben **pontosan rögzítenének minden kirendelési okot** – a kutatási tapasztalatok azonban azt mutatják, hogy **ez jelenleg nem minden esetben történik meg**. A kutatók több olyan üggyel találkoztak például, ahol a kirendelés konkrét alapját nem tartalmazták a rendelkezésre álló iratok, és több olyan ügy is került a mintába, amelyben egyértelműen nem helytálló kirendelési okra hivatkoztak: az egyikben például a Be. 46. § a) pont helyett („a bűncselekményre a törvény ötévi vagy ennél súlyosabb szabadságvesztést rendel”) a b) pont („a terheltet fogva tartják”) szerepelt a kirendelő határozatban, miközben a terhelt nem volt fogva tartva. Volt olyan határozat is, amelyben a kirendelés egyébként egyértelmű alapja, Be. 46. § a) pontra való hivatkozás helyett a következő szerepelt:

„Tekintettel a megalapozott gyanú tárgyát képező bűncselekmény kiemelkedő tárgyi súlyára, és a várható büntetés nemére és mértékére, az eljárásban védő részvétele vált kötelezővé, ezért a rendelkező részben foglaltak szerint határoztam.”

Visszatérő jelenség volt az is, hogy a kutatók azt észlelték, hogy **a kirendelő határozatban nem mindig egyik kirendelési ok szerepel**: az egyik ügyben például a fogva tartás miatt is kötelező lett volna a védelem, a kirendelő határozat azonban csak arra hivatkozott, hogy a terhelt a magyar nyelvet nem ismeri.

A rendőr interjúalanyok gyakorlata is megoszlott a kérdésben: három interjúalany például úgy nyilatkozott, hogy a kirendelő határozatban feltünteti az összes kirendelési okot, és egyikük megjegyezte azt is, hogy a gyakorlat egyénenként változó, míg két interjúalany úgy nyilatkozott, hogy a Be. 46. § a) pontjában foglaltak fennállása „felülírja” a többi kirendelési okot, tehát ha a szóban forgó bűncselekmény ötévi vagy ennél súlyosabb szabadságvesztéssel fenyegetett, akkor csak ez kerül bele a határozatba kirendelési okként.

²⁴⁵ Az Országos Bírósági Hivatal válasza a Magyar Helsinki Bizottság adatkérésére, 2014.OBH.XXIV.E.2.3/9., 2014. október 21.

A statisztikai adatgyűjtést, illetve a kirendelési gyakorlat értékelését az is megnehezítheti, hogy a kutatási tapasztalatok szerint a kirendelő határozatok, illetve a kirendelő hatóságok nem reflektálnak a körülmények változására, vagyis **ha az eljárás folyamán megváltozik a kirendelés alapja, akkor azt nem rögzítik külön az iratokban**. Több olyan ügy is az iratkutatási mintába került például, amelyben a terhelt számára arra tekintettel rendeltek ki védőt eredetileg, hogy a terhelt a magyar nyelvet nem ismeri (ezek közül ráadásul egyben csak szöveg szintjén szerepelt ez az ok, egyébként a kirendelő határozat nem helytállóan a Be. 46. § c) pontjára utalt a kirendelés alapjaként, amely szerint a terhelt „hallássérült, siketvak, vak, beszédképtelen vagy – a beszámítási képességére tekintet nélkül – kóros elmeállapotú”), de miután az eljárások a bírósági szakban a terheltek távollétében, vagy bíróság elé állításos eljárás keretében folytak tovább (amely szintén kötelező védelmi ok), ez az újabb kirendelési ok nem jelent meg a kirendeléssel kapcsolatos iratokban kifejezetten. Kérdés persze ugyanakkor az is, hogy az új kirendelési okot milyen formában lehetne egyáltalán megjeleníteni az eljárás kirendeléssel kapcsolatos irataiban.

Végezetül azt is meg kell említenünk, hogy például két olyan ügy is a mintába került, amelyekben annak ellenére nem vonták vissza a kirendelést, hogy a kötelező védelem és a kirendelés eredeti oka, a fogva tartás időközben megszűnt.

Az iratkutatás tapasztalatai azt mutatták továbbá, hogy **a bíróság elé állításos eljárásokban való védő-kirendelés és ennek dokumentálása** tulajdonképpen hatóságról hatóságra **változó**. Bíróság elé állításra a Be. szerint két esetben kerülhet sor. Az ügyész a terheltet a gyanúsítottként történő kihallgatásától számított 30 napon belül bíróság elé állíthatja, ha a) a bűncselekményre a törvény nyolcévi szabadságvesztésnél nem súlyosabb büntetést rendel, b) az ügy megítélése egyszerű, c) a bizonyítékok rendelkezésre állnak, és a terhelt a bűncselekmény elkövetését beismerte. Emellett ha a bíróság elé állítás a)–c) pontokban meghatározott feltételei fennállnak, tettenérés esetén az ügyész a terheltet a gyanúsítottként történő kihallgatásától számított 30 napon belül bíróság elé állítja (tehát ebben az esetben nincs mérlegelési lehetősége).²⁴⁶ Ha a bíróság elé állítás feltételei fennállnak, és az ügyész a gyanúsítottat bíróság elé kívánja állítani, közli a gyanúsítottal, hogy mely bűncselekmény miatt, milyen bizonyítékok alapján állítja bíróság elé. Az ügyész haladéktalanul gondoskodik arról, hogy a gyanúsított védőt hatalmazhasson meg, ha a gyanúsítottnak nincs védője, védőt rendel ki, és ha a terhelt őrizetben van, gondoskodik arról, hogy a védő a terhelttel a tárgyalás előtt beszélhessen.²⁴⁷

A védőt tehát a Be. szerint az ügyész rendeli ki ezekben az eljárásokban, az iratkutatási eredmények azonban három bíróságon is azt mutatták, hogy a védőt már a nyomozati szakban kirendelik ezekben az eljárásokban, **a kirendelést tehát a gyakorlatban nem az ügyész, hanem a nyomozó hatóság végzi**, és arra még a bíróság elé állításról szóló ügyészégi feljegyzés kelte előtt, tehát a nyomozati szakban sor kerül. (Nem volt tipikus, de volt egy olyan ügy is, amelyben a kirendelésre a folytatólagos gyanúsított ki hallgatás előtt, annak napján sor került, és a védő részt is vett a folytatólagos gyanúsított ki hallgatáson, illetve az iratismertetésen is, mindkettőn jelöltje útján.) Egyes esetekben az a tény, hogy a jövőbeli bíróság elé állítás miatt kerül sor a kirendelésre, kifejezetten kiderül az iratokból, például az alábbi módokon.

Kirendelő határozat: „Tekintettel arra, hogy az ügyben bíróság elé állításra fog sor kerülni, ezért a Be. 46. § f) pontja²⁴⁸ alapján – figyelemmel a Be. 518. § (2) bekezdésére – védő részvétele az eljárásban kötelező, ezért a rendelkező részben foglaltak szerint határoztam.”

²⁴⁶ Be. 517. §

²⁴⁷ Be. 518. §

²⁴⁸ A Be. 46. § f) pontja szerint a büntetőeljárásban védő részvétele abban az esetben is kötelező, ha e törvény (vagyis a Be.) erről külön rendelkezik.

Rendőri jelentés a gyanúsított kihallgatást követően: „A mai napon felvettem a kapcsolatot dr. F. Gy.-vel, akit tájékoztattam arról, hogy jelen ügyben bíróság elé állításra fog sor kerülni, ezért védőként rendeltem ki, továbbá arról is tájékoztattam, hogy iratismertetést kívánok tartani. Az ügyvéd úgy nyilatkozott, hogy iratismertetésen nem kíván részt venni.”

Volt azonban több olyan ügy is, amelyekben a kirendelő határozatban rendszerszerűen a Be. 46. § e) pontja szerepelt a kirendelés okaként, vagyis az, hogy a terhelt „egyéb okból nem képes személyesen védekezni”, miközben a kutatók értékelése szerint a valószínűsíthető kirendelési ok a várható bíróság elé állítás volt. Felmerül továbbá, hogy azokban a tettenéréses esetekben, ahol az ügyésznek nincs mérlegelési lehetősége, és mindenképp bíróság elé kell állítania a terheltet, a gyakorlatban valóban egyszerűbb megoldásnak tűnhet, hogy a védőt már a rendőrség kirendelje (más kérdés, hogy ha a rendelkezésre álló 30 napból kifut az ügyész, akkor a kirendelést vissza kell vonni, amire szintén volt példa legalább két iratkutatással érintett ügyben). Ezzel együtt a fenti eljárás ellentétes a Be. szövegével, és a gyakorlat egységesítése, illetve a jogszabályi rendelkezések és a gyakorlat összhangba hozása látszik szükségesnek.

2. szakasz – A költségmentesség igénybevétele

A kutatás keretében megkérdezett rendőrök helyzete olyan szempontból speciális, hogy mindannyian megyei rendőr-főkapitányságokon teljesítenek szolgálatot, és azoknak az ügyeknek a túlnyomó részében, amelyek megyei hatáskörbe esnek, és amelyekben így ők eljárnak, kötelező a védelem. Ez azt jelenti, hogy azokban az ügyekben, amelyekben eljárnak, a terhelt számára védőt rendelnek ki, ha maga nem hatalmaz meg ügyvédet. Mivel az állam megelőlegezi a kirendelt védő díját és költségeit, a legtöbb gyanúsított a nyomozati szakban nem, hanem csak az eljárás végén realizálja, hogy elítélése esetén viselnie kell a megelőlegezett költségeket, ami elkerülhetetlenül ahhoz vezet, hogy az eljárás folyamatában a terheltek nem fordítanak túl nagy figyelmet a személyes költségmentesség lehetőségére.

Ezzel együtt is elgondolkodtató, hogy a rendőr interjúalanyok szerint **nagyon kevés esetben**, egyesek szerint az ügyek 10%-ában, többük praxisában pedig soha nem **kerül sor személyes költségmentesség miatti védőkirendelésre**. Két interjúalany is utalt arra, hogy a személyes költségmentesség kérdése a bírósági szakban, a vádemelés után szokott felmerülni – egyikük szerint azért is, mert itt derül ki a terhelt számára először, hogy mekkora a bünyügyi költség, és hogy az őt is terhelheti. Szintén sokatmondó, hogy a JUSTICIA-kutatásban részt vevő ügyvédek közül nyolcat a megelőző egy évben nem rendeltek ki azért védőként, mert a terhelt részére személyes költségmentességet engedélyeztek, és azon öt ügyvéd közül, akit kirendeltek így, négyen olyan tartalmú választ adtak, hogy az ilyen kirendelések ritkán, elvétve fordulnak elő.

A 2015 és 2016 fordulóján készült interjúk **jelentős hiányosságokat** mutattak **a terheltek a személyes költségmentességről való tájékoztatása kapcsán** (megjegyzendő ugyanakkor, hogy a RobotZsaru NEO jelenleg már tartalmazza a személyes költségmentesség lehetőségéről való tájékoztatást, a válaszok tehát ennek fényében értékelendők):

- csak két rendőr interjúalany nyilatkozott úgy, hogy minden esetben tájékoztatja a terheltet a személyes költségmentesség lehetőségéről,
- három rendőr interjúalany abban az esetben tájékoztatja erről a lehetőségről a terhelteket, ha az „indokolt”, vagy „szóba kerül”,
- három további rendőr interjúalany pedig kifejezetten úgy nyilatkozott, hogy a személyes költségmentesség lehetőségéről a terhelteket nem tájékoztatják.

A személyes költségmentesség lehetőségéről való tájékoztatás ráadásul nem jelenti feltétlenül azt, hogy az engedélyezés feltételeiről vagy a kapcsolódó kérelem benyújtásáról is kap a terhelt információt: az egyik interjúalany a védőjéhez irányítja ezzel kapcsolatban a terhelteket, egy másik interjúalany pedig elmondta, hogy a jogszabályi feltételekről ugyan tudja tájékoztatni a terheltet, de ő maga sincs igazán „képben” a jogintézménnyel kapcsolatban.

Az egyik fókuszcsoportos beszélgetés résztvevői szintén azt jelezték, hogy a személyes költségmentesség lehetőségéről a rendőrség jellemzően nem tájékoztatja a terhelteket, és arról a terheltek rendszerint a védőktől kapnak tájékoztatást. (Ez a gyakorlat kifejezetten problematikus, mert ha a védelem nem kötelező egy adott ügyben, akkor elsődlegesen személyes költségmentesség engedélyezése esetén rendelhetnek ki védőt a gyanúsított számára. Vagyis ha a gyanúsított nem kér személyes költségmentességet, akkor jellemzően nem fognak számára védőt kirendelni, így nem kaphat tájékoztatást a védőjétől arról, hogy mit jelent a személyes költségmentesség és hogyan lehet kérelmezni.) A 2017-es tapasztalataikról nyilatkozó, a JUSTICIA-kutatás keretében megkérdezett ügyvédek többsége szintén arról számolt be, hogy tapasztalataik szerint a személyes költségmentesség lehetőségéről nem tájékoztatják a terhelteket, illetve ez nem jellemző, nem általános. Összességében elmondható, hogy – amint az egyik rendőr interjúalany fogalmazott – a személyes költségmentesség lehetősége nincs „agyonreklámozva” a nyomozati szakban. Ezt a benyomást erősíti az, hogy az iratkutatással érintett ügyekben **egyetlen esetben rendelték ki személyes költségmentesség miatt a védőt**, és összesen **négy ügyben kérelmezte** a terhelt vagy a védője a személyes költségmentesség engedélyezését, de mind a négy esetben **a bírósági szakban**.

A bírósági szak kapcsán a fenti fókuszcsoportos beszélgetés résztvevői szintén azt jelezték, hogy a személyes költségmentesség lehetőségéről a bíróság jellemzően nem tájékoztatja külön a terheltet, bár az idézésben a vonatkozó információ szerepel. Tapasztalataik szerint a bírósági szakban ritkán, de előfordul, hogy személyes költségmentesség engedélyezése miatt rendelnek ki védőt. Volt bírósági interjúalanyunk ezzel kapcsolatban úgy vélte: kétséges, hogy a vádirat kézbesítésekor, illetve az idézéskor kapott nyomtatványon szereplő információ a személyes költségmentességről mennyire „megy át” a terhelteknek, nem veszik-e el a kapott további információk között. Meglátása szerint nem általános tudás a védők részéről sem a személyes költségmentesség lehetősége.

A fent említett négy iratkutatásos esetből kettőben egyébiránt az eljárási szabályok be nem tartása miatt nem engedélyezték a személyes költségmentességet, a harmadik kérelem sorsa pedig jól mutatja, hogy a kérelmezéshez kapcsolódó eljárási, formai szabályok is akadályát jelenthetik annak, hogy a rászoruló terheltek személyes költségmentességben részesüljenek.

Ebben az ügyben a terhelt egy kézzel írt levélben kérte személyes költségmentesség engedélyezését a bíróságtól: „Szeretném kérni [az] ügyvédi védelmet (már kértem [...] -án). A költségmentességet is szeretném kérni, mivel nyugdíjas vagyok, több millió hitelem van, amit papírral igazolok.” Az ügy irataiból nem tűnik ki, hogy a bíróság tájékoztatta volna a terheltet arról, hogy ezt hogyan kellene megtennie szabályszerűen, és nincs arra utaló adat, hogy a terhelt számára személyes költségmentességet engedélyeztek volna (nem született az iratok tanúsága szerint ilyen tartalmú határozat). Ugyanakkor a terhelt számára a bírósági szakban végül kirendeltek egy védőt, de az nem derül ki a kirendelő határozatból, hogy milyen alapon.

A kutatók emellett számos olyan ügygel találkoztak, amelyben értékelésük szerint felmerülhetett volna, hogy a terhelt jogosult lehet személyes költségmentességre, erről a lehetőségről azonban a nyomozó hatóság egyetlen esetben sem tájékoztatta őket az iratok tanúsága szerint. (A nyomozati szak ezekben az ügyekben még azelőtt lezárult, hogy a RobotZsaru NEO jegyzőkönyvmintájába bekerült volna a személyes költségmentesség lehetőségéről szóló tájékoztatás.) Ilyen ügyek voltak többek között az alábbiak:

- A terhelt munkanélküli, vagyontalan, 22 800 Ft-os munkanélküli segélyben részesül.
- A terhelt munkanélküli, vagyontalan, nem részesül munkanélküli segélyben / álláskeresői járadékban.
- A terhelt hajléktalan a gyanúsított kihallgatásról szóló jegyzőkönyv tanúsága szerint is, jövedelme nincs.
- A terhelt rehabilitációs intézetben él, munkanélküli.
- A terhelt hat kiskorú gyereket tart el, miközben gyese is van, összesen 84 000 Ft a jövedelme, vagyontalan (férje jövedelméről nincs adat).
- A terheltet más ügyben fogva tartják, nem dolgozik, tehát keresete, jövedelme nincs, egyébként pedig vagyontalan.
- A terhelt 40–60 000 Ft-ból tartja el egyedül egy kiskorú gyermekét és egy nagykorú, de munkanélküli gyermekét.
- A terhelt havi 90–95 000 Ft-ból tart el négy (a gyanúsított kihallgatása idején három) kiskorú gyereket.

Volt olyan ügy is, ahol a bírósági szakra vált rászorulttá a terhelt.

Az ügyben a terheltnek a nyomozati szakban még van munkája, de a bírósági szakban már nincs, hajléktalan, nincs jövedelme (munkanélküli segélyt / álláskeresői járadékot se kap), vagyontalan. Kérelemre viszont engedélyezik számára a részletfizetést a bűnügyi költségre.

A fentiek megerősíteni látszanak a Magyar Helsinki Bizottság azon tapasztalatait, hogy **ha fennáll valamilyen kötelező védelmi ok, akkor valószínűbb, hogy annak fennállására tekintettel rendelnek ki a terhelt számára védőt, akkor is, ha egyébként rászoruló**, és vizsgálható lenne, hogy megfelel-e a személyes költségmentesség egyébként szigorúnak tekinthető feltételeinek. Ez a rászoruló terhelteket igen hátrányosan érintheti, hiszen ahogy arra a C. fejezetben utaltunk, a személyes költségmentesség alapján való védőkirendelés esetén elítélés esetében sem kell viselniük a bűnügyi költséget, míg a kötelező védelem miatti kirendelésnél nem ez a helyzet.

2. szakasz – A megalapozottság vizsgálata

A megalapozottság, vagyis a magyar rendszerben praktikusán a kötelező védelmi okok fennállása és az egyéb, kirendelésre okot adó körülmények fennállása kapcsán először is érdemes áttekinteni a kirendelési okok megoszlását az iratkutatók során vizsgált ügyekben, észben tartva a kirendelési okok dokumentációjával kapcsolatban fent jelzett hiányosságokat. (Hangsúlyozzuk továbbá, hogy a vizsgált ügyek első fokon járásbírói hatáskörbe tartozó, kevésbé súlyos ügyek voltak.)

8. táblázat – A kirendelési okok megoszlása az első kirendelés alkalmával

	Gyakoriság	Válasz-százalékok ²⁴⁹	Eset-százalékok ²⁵⁰
Személyes költségmentesség	1	0,8%	0,9%
A bűncselekményre a törvény ötévi vagy ennél súlyosabb szabadságvesztést rendel	26	20,8%	23,4%
A terheltet fogva tartják	25	20,0%	22,5%
A terhelt hallássérült, siketvak, vak, beszédképtelen vagy kóros elmeállapotú	3	2,4%	2,7%
A terhelt a magyar nyelvet, illetőleg az eljárás nyelvét nem ismeri	26	20,8%	23,4%
A terhelt egyéb okból nem képes személyesen védekezni	9	7,2%	8,1%
Bíróság elé állítás	26	20,8%	23,4%
Eljárás távollevő terhelttel szemben	1	0,8%	0,9%
A terhelt kérelmére rendelik ki a védőt, mert azt a terhelt érdekében szükségesnek tartják	1	0,8%	0,9%
Hivatalból rendelik ki a védőt, mert azt a terhelt érdekében szükségesnek tartják	6	4,8%	5,4%
Az ügyész a tárgyaláson részt vesz, és a vádlott védő kirendelését kéri	1	0,8%	0,9%
Összesen	125	100,0%	112,6%

Ahogy a táblázat mutatja, a négy messze leggyakoribb kirendelési ok a következő volt: a bűncselekményre a törvény ötévi vagy ennél súlyosabb szabadságvesztést rendel, a terheltet fogva tartják, bíróság elé állítás történik, illetve a terhelt a magyar nyelvet, illetőleg az eljárás nyelvét nem ismeri. Ami jelen tanulmány szempontjából fontos, hogy hét esetben is előfordult, hogy a hatóságok diszkrecionális jogkörben, azért rendelték ki védőt a terhelt számára a Be. 48. § (3) bekezdése alapján, mert azt a terhelt érdekében szükségesnek tartották.

Megjegyzendő ugyanakkor, hogy az egyik bíróságon négy olyan ügyet is találtak a kutatók, amelyekben **annak ellenére nem rendelték ki védőt az első gyanúsítotti kihallgatás előtt, hogy a védelem a Be. alapján kötelező lett volna**, egy ötödik ügyben (amelyben a terhelt két büntetőügyét egyesítették) ugyanezen a bíróságon pedig ellentmondásosak voltak az iratok.

A terheltet az egyik ügyében 2012. június 6-án 17:05-kor állították elő, az előállítás határidejét június 7. 05:05-ig meghosszabbították, a terheltet pedig június 7. 01:10-től kihallgatták. Védőt arra tekintettel rendelték ki, hogy a terhelt fogva van (örizetbe vették). A kirendelés kelte 2017. június 7., de nem tűnik ki az iratokból, hogy hány órákor történt a kirendelés, illetve hogy értesítették-e a védőt a gyanúsítotti kihallgatásról. A gyanúsítotti kihallgatási jegyzőkönyvben a figyelmeztetések között szerepel, hogy kötelező a védelem az ügyben, de ennek ellenére a jegyzőkönyvből nem tűnik ki, hogy a kihallgatás megkezdése előtt kirendelték volna a védőt, helyette a gyanúsított következő nyilatkozata szerepel benne: „Védőt nem kívánok megbízni.”

A terhelt másik ügyében 2012. június 26-án 23:29-kor kezdődött meg az első gyanúsítotti kihallgatás, a kihallgatási jegyzőkönyvben ez szerepel: „Közlöm, hogy Önnek hivatalból dr. X. Y. ügyvédet rendeltem ki védőként, aki a kirendelést tudomásul vette, de a kihallgatáson egyéb elfoglaltsága miatt nem tudott megjelenni.” A kirendelő határozatot a faxbizonylat tanúsága szerint 23:48-kor faxolták

²⁴⁹ A válaszszázalék azt mutatja meg, hogy az egyes válaszlehetőségek az összes megadott válasz hány százalékát teszik ki. Így a válaszszázalékok összege 100%-ot tesz ki.

²⁵⁰ Az esetszázalék azt mutatja meg, hogy az egyes kategóriák az esetek (tehát akták) hány százalékában fordultak elő – éppen ezért a százalékok összege több lehet, mint 100%.

el a kirendelt védőnek, és abban a kihallgatás időpontja nem szerepelt, az pedig nem tűnik ki az iratokból, hogy telefonon megkeresték volna a védőt.

A kirendeléseket mindkét ügyben visszavonták 2012. július 17-én, arra tekintettel, hogy már nincs fogva a terhelt (az ügyben végül nem indítványoztak előzetes letartóztatást), a vádiratot ennek ellenére megküldték a később indult ügyben kirendelt védőnek.

Egy másik bíróságon szintén a mintába került két olyan ügy, amelyek esetében az iratok tanúsága szerint a kirendelésre nem került időben sor.

Az egyik ügyben a gyanúsítottal az első gyanúsított kihallgatása alkalmával azt közölték, hogy kirendeltek számára védőt, de nem tud megjelenni, viszont a kirendelés két nappal későbbi, mint a kihallgatás időpontja.

A másik ügyben a terheltet az első gyanúsított kihallgatás alkalmával tájékoztatták az ügyvédhez való jogról, de ekkor még nem volt kötelező a védelem az ügyben. A harmadik folytatólagos gyanúsított kihallgatásakor gyanúsították be további cselekményekkel, és az új büntetési tétel alapján ekkor kötelezővé vált a védelem az eljárásban, viszont ezen alkalommal semmilyen kioktatást nem kapott a terhelt és nem is rendeltek ki számára védőt, csak három nappal a folytatólagos gyanúsított kihallgatás után.

Több olyan ügy is a mintába került továbbá, amelyek azt mutatják, hogy **egyes kirendelési okok kapcsán igen változó a hatóságok gyakorlata**: ilyen tipikusan, hogy a terhelt „– a beszámítási képességére tekintet nélkül – kóros elmeállapotú” (Be. 46. § c) pont), illetve hogy a „terhelt egyéb okból nem képes személyesen védekezni” (Be. 46. § e) pont). Egyes hatóságok ragaszkodnak ahhoz, hogy valamilyen írásos dokumentummal rendelkezzenek arról, hogy a terhelt esetében ezek a körülmények fennállnak, míg más hatóságok – álláspontunk szerint helyesen – ennél rugalmasabban kezelik a fenti két kirendelési okot.

Az egyik ügy terheltje az eljárást megelőzően szociális otthonban élt, a tettenérést követően kórházba szállították, ahol pszichiátriai osztályon helyezték el. A nyomozás során elmeorvos szakértőt rendeltek ki, és az általa adott szakvéleményt követte csak a védő kirendelése. Az ügyet feldolgozó kutató álláspontja szerint azonban ezt megelőzően is indokolt lett volna védő kirendelése, ha nem is a kóros elmeállapot miatt, a terhelt érdekeinek védelme érdekében bizonyosan. Megjegyzendő továbbá, hogy a terhelt a szociális otthonban takarítással jutott hozzá 20-25 000 forint jövedelemhez, de az alacsony összeg, illetve a jövedelem bizonytalansága ellenére sem kapott tájékoztatást a személyes költségmentesség lehetőségéről a hatóságoktól az eljárás folyamán az iratok tanúsága szerint.

Egy másik ügyben kirendeltek egy védőt a terhelt számára a Be. 46. § c) bekezdése alapján az első gyanúsított kihallgatás előtt, aki viszont nem jelent meg a gyanúsított kihallgatáson (annak nincs nyoma, hogy értesítették a kihallgatásról a védőt). A kirendelő határozat a következő indokolást tartalmazza: „Tekintettel arra, hogy az eljárás során felmerült adatok alapján [a terhelt] az elkövetés időszakában több héten át pszichiátriai kezelés alatt állt, így a Be. 46. § c) alapján az eljárásban a védő részvétele kötelező.” A kirendelést azonban a nyomozati szak során a későbbiekben visszavonták: „Az eljárás során [a terheltet] igazságügyi elmeorvosszakértő megvizsgálta, és megállapította, hogy nevezett nem szenved elmebetegségben, gyengeelméjűségben, szellemi leépülésben, tudatzavarban vagy személyiségzavarban, így az eljárás során védő részvétele nem kötelező [...]” A vádemelés után azonban újfent kirendeltek egy – másik – védőt a terhelt számára, szintén a Be. 46. § c) pontjára hivatkozással, további indokolás nélkül.

Egy harmadik ügy arra a problémára mutat rá, hogy a terhelt gondokság alatt állása, amely kötelező védelem és kirendelés alapja lehet, nem minden esetben derül ki a hatóságok számára, illetve annak nem feltétlenül járnak utána (noha a gondnokoltak nyilvántartásához a rendőrség közvetlenül hozzáfér²⁵¹).

Az ügy terheltje 2009 áprilisa óta cselekvőképességet korlátozó gondnokság alatt áll. Először 2010. május 30-án hallgatták ki X rendőrkapitányságon, amelynek során beismerő vallomást tett – ezen sem gondnoka, sem védő nem vett részt (kirendelt védője ezen a ponton nem volt a terheltnek). Az kiderül a kihallgatási jegyzőkönyvből, hogy a terhelt rehabilitációs intézetben él, emellett ez szerepel benne: „Elmondani kívánom, hogy nincs semmilyen pszichikai betegségem és fogyatékos sem vagyok, csak beszédhibás.”

A terheltet 2010. október 11-én kihallgatták Sz. településen egy másik, Y rendőrkapitányság előtt folyó ügyben. A kihallgatás foganatosítására irányuló, 2010. szeptember 13-i megkeresésben Y rendőrkapitányság jelzi Sz. település rendőrkapitányságának, hogy korlátozó gondokság alatt áll a terhelt, és még aznap ki is rendelnek neki egy védőt, akit szeptember 30-án tájékoztatnak a gyanúsított kihallgatás időpontjáról, de azon a védő nem jelenik meg. A terhelt ennek a cselekménynek az elkövetését is beismeri. Utóbbi ügyben a 2010. június 6-i elfogásról szóló rendőri jelentés szerint a terhelt elfogásakor az Y-i rendőröknek jelzi, hogy gondokság alatt áll, míg az első ügyben való elfogásakor négy nappal korábban, 2010. május 30-án az X-i rendőröknek nem.

3. szakasz – A költségmentességi rendszerek keretében nyújtott jogi segítség minősége

Ahogy azt a védők megjelenési hajlandósága kapcsán jeleztük, számos empirikus vizsgálat mutatott ki hiányosságokat a kirendelési rendszer hatékonysága és a kirendelt védők munkája tekintetében Magyarországon,²⁵² aminek okai a Magyar Helsinki Bizottság régóta képviselt álláspontja szerint a következők: **a kirendelési rendszer visszasságai, az egyéni és az általános minőségbiztosítás hiánya, valamint a kirendelt védők díjazásával kapcsolatos problémák.**²⁵³

Mindkét fókuszcsoport tagjai elismerték: bármennyire is szeretne tisztességesen eljárni egy ügyvéd, és hiába igyekeznek azonosan kezelni a kirendeléses és a meghatalmazásos ügyeket, a megélhetés is szempont, és **az alacsony kirendelt védői díjak kihatnak a védői aktivitásra**, vagyis jellemző (bár nyilván e tekintetben is vannak kivételek), hogy van különbség az ügyekbe fektetett erőforrásokban attól függően, hogy kirendelés vagy meghatalmazás alapján látják el a képviselőt. Rangsorolnak tehát, és máshol húzzák meg például a kommunikáció határait azokkal a terheltekkel, akiket kirendelés alapján képviselnek, vagy például nem lépnek fel a nem szigorúan a védelem ellátása körébe tartozó ügyekben (pl. ha egy nem fogva tartott terheltet bilincsben állít elő a rendőr a tárgyalásra). Az ugyanakkor meglátásuk szerint már az ügyvéd személyétől függ, hogy mekkora a különbség a kirendelés és a meghatalmazás alapján vitt ügyekben végzett munkában: vannak olyan védők, akik esetében ez a különbség igen nagy, egészen máshogy állnak hozzá a kirendeléses ügyekhez, és például újságot olvasnak az ilyen ügyekben a tárgyaláson.

²⁵¹ A gondnokoltak és az előzetes jognyilatkozatok nyilvántartásáról szóló 2013. évi CLXXV. törvény 6. § (2) bekezdés a) pontja alapján a gondnokoltak nyilvántartásában a büntetőeljárás lefolytatása céljából a nyomozó hatóság a „cselekvőképesség fennállásának vizsgálata céljából konkrét ügyben közvetlen hozzáféréssel jogosult megismerni és kezelni” az érintett személy személyazonosító adatait, illetve a gondnokság alá helyezéssel kapcsolatos különböző adatokat.

²⁵² Összefoglalóan lásd pl.: Kádár András Kristóf – Novoszádek Nóra – Selei Adrienn: *Ki rendelt itt védőt? Egy alternatív védő-kirendelési modell tesztelésének tapasztalatai*. Magyar Helsinki Bizottság, Budapest, 2012, 7–9. o.

²⁵³ Részletesen lásd: Kádár András Kristóf – Tóth Balázs – Vavró István: *Védtelenül – Javaslat a magyar kirendelt védői rendszer reformjára*. Magyar Helsinki Bizottság, Budapest, 2007, 18–28. o.

Mindkét fókuszcsoporthoz tartozó tagjai kitértek arra, hogy nem önmagában az alacsony védői óradíj a probléma, hanem az, hogy **bizonyos, a védelem ellátásával járó tevékenységekért**, mint pl. a tárgyalásra való felkészülés és a tárgyalásra utazás, vagy a perbeszéd, fellebbezés, stb. megírása, **nem részesülnek semmilyen díjazásban**. Ahogy az alapvető jogok biztosa fogalmazott az AJB-3107/2012 számú ügyben kiadott jelentésében: „Szintén a védelemhez való alapjog érvényesülését, a kirendelt védő jogintézményének hatékonyságát csökkenti az a jogszabályi környezet, amely összességében méltatlan körülményeket teremt a kirendelt védők számára ahhoz, hogy megfelelő szinten láthassák el a terheltek alkotmányos alapjogának érvényesülését szolgáló tevékenységüket.” Mindkét fókuszcsoporthoz tartozó beszélgetés résztvevői felvetették azt, hogy pl. a bonyolultságuk szerint differenciálni kellene az ügyek és díjazásuk között, vagy a védői feladatokat sokkal specifikusabban kellene definiálni és díjazni. Emellett meglátásuk szerint indokolt lenne a kirendelt védői díjakkal, költségekkel kapcsolatos igazolások kiállításának racionalizálása, egyszerűbbé tétele.

A megjelenési hajlandósággal ellentétben a rendőr interjúalanyok tapasztalata egyébiránt megoszlott azzal kapcsolatban, hogy van-e a kirendelt és a meghatalmazott védők között különbség a tekintetben, hogy tesznek-e fel kérdéseket, illetve tesznek-e észrevételeket és indítványokat a nyomozati szakban: csak három interjúalany nyilatkozott kifejezetten úgy, hogy e tekintetben kevésbé aktívak a kirendelt védők, és – az egyik interjúalany megfogalmazása szerint – „nem olyan vehemenciával” védik a gyanúsítottakat. (Megjegyzendő azonban, hogy ennek a fajta aktivitásnak a mérése önmagában persze csak igen korlátozottan alkalmas a védői tevékenység színvonalának megítélésére.²⁵⁴) Volt bírő interjúalanyunk is úgy vélte: **a kirendelt és a meghatalmazott védők aktivitása** továbbra is **eltérő**.

Ezt támasztják alá az irat kutatás tapasztalatai is a bírósági szak tekintetében: az eredmények szerint a meghatalmazott védők arányaiban többször nyújtottak be írásbeli kérelmet, fellebbezést, indítványt, észrevételt vagy panaszt. (A nyomozati szak tekintetében általában alacsony volt ez az arány: ahol erre adatot rögzítettek a kutatók, azoknak az ügyeknek a mindössze az 5,1%-ában, 6 ügyben nyújtottak be ilyet a védők, míg 111 esetben nem került ilyenre sor.)

9. táblázat – Nyújtott be a védő írásbeli kérelmet, fellebbezést, indítványt, észrevételt vagy panaszt a bírósági szakban (a kényszerintézkedésekkel kapcsolatos beadványokat nem számítva)?

	Igen		Nem	
	Elemzés	Százalék	Elemzés	Százalék
Minden ügy	20	15%	113	85%
Azon ügyek, amelyekben csak kirendelt védő(k) képviselték a terhelte	2	2,2%	90	97,8%
Azon ügyek, amelyekben csak meghatalmazott védő(k) képviselték a terhelte	14	42,4%	19	57,6%

Az irat kutatás eredményei emellett azt mutatták, hogy ha minimális mértékben is, de a különbség a kirendelt és a meghatalmazott védők aktivitásában már az első gyanúsított kihallgatáson megmutatkozik.

²⁵⁴ Részletesen lásd: Iván Júlia – Kádár András Kristóf – Moldova Zsófia – Novoszádek Nóra – Tóth Balázs: *A gyanú árnyékában. Kritikai elemzés a hatékony védelemhez való jog érvényesüléséről*. Magyar Helsinki Bizottság, Budapest, 2009, 26–27. o.

10. táblázat – Ha jelen volt a védő az első gyanúsított kihallgatáson, tett fel a védő kérdést / tett észrevételt / tett szóbeli indítványt?

	Igen		Nem	
Tett fel a védő kérdést?	Elemzés	Százalék	Elemzés	Százalék
Kirendelt védő	2	6,7%	28	93,3%
Meghatalmazott védő	2	12,5%	14	87,5%
Tett a védő észrevételt?	Elemzés	Százalék	Elemzés	Százalék
Kirendelt védő	0	0%	30	100%
Meghatalmazott védő	3	18,8%	13	81,3%
Tett a védő szóbeli indítványt?	Elemzés	Százalék	Elemzés	Százalék
Kirendelt védő	1	3,3%	29	96,7%
Meghatalmazott védő	1	6,3%	15	93,8%

A fentiek mellett az iratkutatás eredményei azt mutatták, hogy a meghatalmazott védők valamivel nagyobb eséllyel vesznek részt a nyomozás lezárulását követő iratismertetésen is (57,1%-ban, a kirendelt védők 51,3%-ához képest).

Mindezekből az következik, hogy **a rászoruló, kirendelt védő által képviselt terheltek sok esetben még mindig kevésbé hatékony védelemben részesülhetnek, mint azok, akik megengedhetik maguknak, hogy védőt hatalmazzanak meg**, és ezt a helyzetet a lent bemutatott kirendelési gyakorlat is súlyosbíthatja.

Erősíti ezt az aggodalmat az is, hogy az iratkutatás adatai szerint az, hogy a terhelte kirendelt védő vagy meghatalmazott védő képviseli, korlátozott mértékben ugyan, de kihatással van az ügy kimenetelére. A jogerős bírósági döntéseket figyelembe véve ugyanis azokban az ügyekben, amelyekben a terhelte a nyomozati szakban csak kirendelt védő(k) képviselték (ez összesen 89 ügyet jelent), az ügyek 96,6%-ában elítélték a terhelte, míg azokban az ügyekben, **ahol a terhelte csak meghatalmazott védő(k) képviselték** a nyomozati szakban (22 ügy), valamivel **alacsonyabb**, 90,9% volt **az elítélések aránya**. Ha a teljes eljárást nézzük, azokban az esetekben, amikor a terhelte az egész eljárás során csak kirendelt védő(k) képviselték (78 ügy), 96,2%-os volt a jogerős elítélések aránya, míg amelyekben a terhelte csak meghatalmazott védő(i) voltak (21 ügy), 90,5%-ban ítélték el a jogerős ítéletben a terhelte.

3. szakasz – A hivatalból kirendelt ügyvédek kijelölése

a) A jogi képviselőt azonos ügyvéd általi folyamatossága

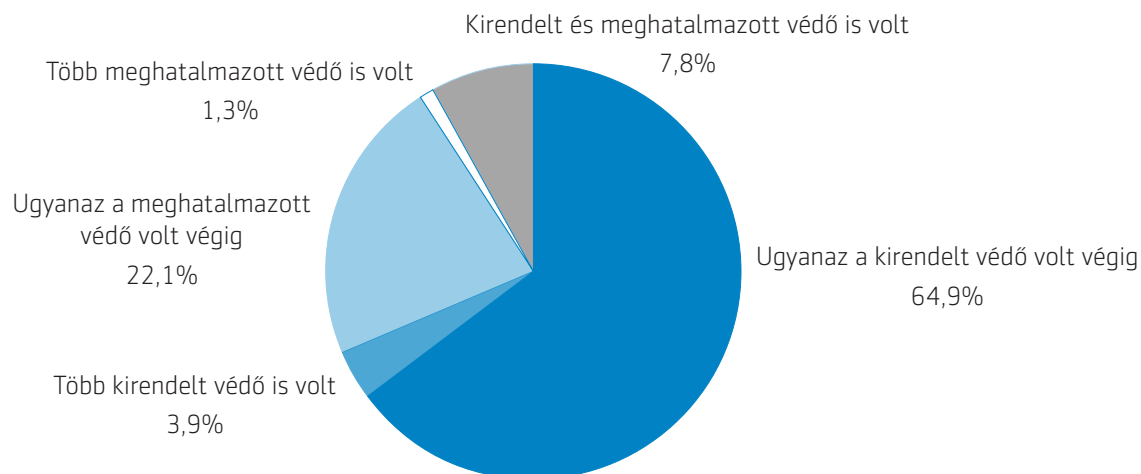
A rendőr interjúalanyok egységesen úgy nyilatkoztak, hogy **a nyomozati szakban ritkán** (az esetek kevesebb, mint felében, illetve jóval kevesebb, mint felében) **kerül sor másik védő kirendelésére** az eredetileg kirendelt védő helyett. Az új kirendelések változatos okai közül kiemelendő az az egyik interjúalany által említett forgatókönyv, hogy ha az eredetileg a helyi rendőrkapitányság előtt indult ügyben a bűncselekmény minősítése megváltozik, és emiatt a megyei rendőr-főkapitányság hatáskörébe kerül az ügy, akkor a védők azért kérik a felmentésüket, mert a megyeszékhely messze van a székhelyüktől.

Egy hasonló problémáról számoltak be az egyik fókuszcsoportos beszélgetés ügyvéd résztvevői a másodfokú eljárások kapcsán: ha a **másodfokú eljárásban** az ítéletábrára, és ezzel együtt a védő székhelyétől eltérő megyébe kerül az ügy, akkor a távolság miatt sok ügyvéd kérelmezi a felmentését. A jelenlévők szerint a védelemhez való jogot is sértheti ezekben az ügyekben az új védő kirendelése: a másodfokon eljáró kirendelt védő rendszerint nem nézi át az addig keletkezett iratanyagot, nem készül fel alaposan a tárgyalásra, néhány perces perbeszédet mond egy sztenderd szöveggel. A budapesti ügyvédek ezzel

szemben azt jelezték, hogy problémát jelent, ha vidékre kerül egy korábban a fővárosban tárgyalta ügy, mert ilyenkor rendszerint visszavonják a budapesti ügyvédek kirendelését, amit az ügyvédek egyértelműen a védelemhez való jog megsértésének tekintenek.

Ami az iratkutatással érintett ügyeket illeti, azokban a nyomozati szakban 87%-ban ugyanaz a kirendelt vagy meghatalmazott védő képviselte a terhelteket (a bíróság elé állításos eljárásokat nem számolva), míg az elsőfokú bírósági eljárás során ez az arány még magasabb, 93,4% volt (ugyanaz a kirendelt védő végig: 68,4% – 93 ügy, ugyanaz a meghatalmazott védő végig: 25% – 34 ügy).

6. ábra: A védők száma és jellege a nyomozati szakban

Másképpen: az iratkutatással érintett ügyek közül csak háromban rendeltek ki új védőt a nyomozati szakban. Ebből két esetben a védő kérte másik védő kirendelését: az egyikük azért, mert nyugdíjba ment, a másik védő pedig a kirendelést követően jelezte, hogy nem végez ügyvédi tevékenységet, és ezért kérte másik védő kirendelését (kérdés, hogy a hatóságok rendelkezésére álló listában e körülmény ellenére miért szerepelt). A harmadik ügyben viszont ezeknél szokatlanabb körülmények között került sor a védőváltásra.

Az ügyben a terhelt számára kirendeltek egy védőt, arra tekintettel, hogy a szóban forgó bűncselekményre a törvény ötévi vagy ennél súlyosabb szabadságvesztést rendelt, aki annak ellenére megjelent a kihallgatáson, hogy a kirendelés és az értesítés valószínűleg éjszaka történt (a gyanúsított ki hallgatás 2011. december 18-án 01:22-kor kezdődött, a kirendelő végzés kelte 2011. december 18., az értesítés és annak módja nem dokumentált). Az első gyanúsított ki hallgatás alkalmával azonban a terhelt nem a saját adatait adta meg (később úgy nyilatkozott, hogy alkoholos és gyógyszeres befolyásoltság alatt állt a – be nem ismert – cselekmény idején, és arra sem emlékszik, hogy került a rendőrségre). Erre csak a folytatólagos gyanúsított ki hallgatáson derült fény, oly módon, hogy a folytatólagos gyanúsított ki hallgatásra idézték azt a személyt, akinek az adatait megadta a sajátja helyett a terhelt, aki viszont a kihallgatáson jelezte, hogy őt korábban nem hallgatták ki gyanúsítottként. Miután a terheltet mindezek után nem tudták kihallgatni, mert ismeretlen helyen tartózkodott, elfogatóparancsot bocsátottak ki ellene, és arra tekintettel kirendeltek számára – egy másik – védőt, hogy az eljárás immár távollevő terhelttel szemben folyt.

Egy negyedik ügyben szintén történt új kirendelés a nyomozati szakban, de védőváltásra itt nem került sor: miután a kirendelés eredeti indoka (eljárás távollevő terhelttel szemben) megszűnt, kirendelték a terhelt számára újfent ugyanazt a védőt, de az új kirendelés alapja a kirendelő határozat szövegéből nem derült ki.

A bírósági szakban is csak hét ügyben rendeltek ki új védőt a terhelt számára (az egyik ügyben két alkalommal is). A nyolc alkalomból kétszer azért került sor új védő kirendelésére, mert a kirendelt védő nem jelent meg a tárgyaláson. A harmadik ügyben a védő jelezte, hogy szünetelteti az ügyvédi tevékenységét, és erre tekintettel kérte másik védő kirendelését.

A negyedik ügyben a kirendelt védő először a 2008. július 14-i iratismertetésen jelent meg a nyomozati szakban (sem a gyanúsított kihallgatáson, sem a szembesítésen nem volt jelen, bár a gyanúsított kihallgatás esetében az iratokból nem tűnik ki, hogy önhibájából-e), tanulmányozta is az iratokat 20 percig, de egyúttal közölte: „Az eljárás további szakaszában kérem védői tisztségem alóli felmentésemet!” A védőt azonban nem mentették fel egyből, még a 2008. szeptember 22-i újabb iratismertetésen is ő vett részt, ahol szintén tanulmányozta az iratokat 10 percig. A 2008. október 27-én kelt vádiratot is neki küldték meg. Végül 2008. november 7-én kérte írásban újból a felmentését, arra kérve a bíróságot, hogy „a védelem ellátása céljából helyi székhelyű ügyvédet kirendelni szíveskedjék”. (Az ügyvéd a járásbíróság székhelyétől 34 km-re levő másik településen praktizált.)

Egyetlen esetben kérte a terhelt maga az új védő kirendelését, az alábbi indokolással:

„Képném másik ügyvéd kirendelését, mert úgy érzem, az ügyvéd nem megfelelően látja el a védelmemet, most is találkoztunk kint a folyosón, megkérdezte, hogy én vagyok-e a vádlott, de ezen kívül semmit nem kommunikált velem az ügyvéd úr, így azt gondolom, nem tudja ellátni a védelmemet az ügyben.”

Megjegyzendő azonban, hogy előfordulhat olyan eset is, amikor a védelem hatékonysága ellen hathat, hogy nem rendelnek ki másik védőt a terhelt számára, a körülmények jelentős megváltozása ellenére.

Az iratkutatással érintett egyik ügyben a büntetőeljárás Gy. városban indult, az ügyben a Gy.-i rendőrkapitányság rendelt ki egy helyi székhelyű védőt. Később azonban az ügyet egyesítették más büntetőügyekkel, amelyek miatt az eljárási cselekmények a Gy.-tól kb. 120 km-re levő B1 és B2 városokban folytak. A terhelt számára ennek ellenére nem rendeltek ki új védőt, noha feltehető volt, hogy a földrajzi távolság megnehezítheti az ügyvédi segítség igénybevételét. Az első gyanúsított kihallgatás alkalmával például, amely a terhelt elfogása után B1 városban történt, reggel 6:19-től, a jegyzőkönyvben azt rögzítette a rendőrség, hogy értesítették a terhelt öt nappal korábban kirendelt védőjét, aki egyéb elfoglaltságai miatt nem tud jelen lenni, miközben nem is volt reális esélye, hogy a védő részt vegyen a kihallgatáson.

A JUSTICIA-kutatás keretében megkérdezett ügyvédek közül a nyomozati szakban kilenc szerint csak az esetek kisebbik részében rendelnek ki a másik védőt a terhelt számára, öt válaszadó szerint pedig ilyenre nem szokott sor kerülni. A bírósági szakban egyikük szerint nem, 13 válaszadó szerint pedig az csak esetek kisebbik részében fordul elő másik védő kirendelése. Válaszaik szerint az új kirendelésre változatos okokból kerül sor: pl. a terhelt kéri, mert nincs megelégedve a védő munkájával; a védő kéri a távolság okán, ha az eljárás átkerül a székhelyével nem azonos településre; a bírő határoz így, mert érdekellentétet lát a védő által védett terhelt között, vagy azért, mert „alkalmatlannak tartja” a védőt; stb.

b) A kirendelés rendszere

A kirendelés rendszere, a kirendelendő védő személyének kiválasztása az egyik legneuralgikusabb pont a hatékony védelemhez való jog érvényesülése kapcsán Magyarországon – azt az UN WGAD 2014-es jelentésében a védői rendszer egyik legnagyobb problémájának nevezte, kitérve arra az a költségmentességhez való jogról szóló ajánlás 3. szakasz 24. bekezdése szempontjából releváns tényre, hogy a védő kiválasz-

tására a terheltnek ráhatása nincs.²⁵⁵ Ahogy a jogszabályi környezet bemutatásakor utaltunk rá, **az eljáró hatóság az ügyvédi kamara által összeállított kirendelhető ügyvédi jegyzékből diszkrecionálisan választhat ügyvédet**, ami azt eredményezi, hogy **számos kapitányságon a kirendelések nagy részét ugyanazon egy-két ügyvéd, illetve ügyvédi iroda kapja** – gyakran olyan számban, ami önmagában jelentősen megnehezítheti a megfelelő minőségű védői munkát (még akkor is, ha feltételezzük, hogy a védelem ellátásába a védő ügyvédjelöltje is bekapcsolódik). Az alábbi táblázatban erre látunk a Magyar Helsinki Bizottság egy 2012-ben lezárult kutatásából származó példákat, a 2008. év vonatkozásában.²⁵⁶

11. táblázat – Kirendelések száma és aránya (2008)

Ügyek száma	Rendőrkapitányság	Az ügyek száma az összes kirendelés %-ában
453	Nyíregyházi Rendőrkapitányság	23%
372	Kecskeméti Rendőrkapitányság	54%
295	Kiskőrösi Rendőrkapitányság	82%
289	Győri Rendőrkapitányság	37%
276	Siófoki Rendőrkapitányság	70%
265	Miskolci Rendőrkapitányság	29%
232	Tatabányai Rendőrkapitányság	58%
207	Székesfehérvári Rendőrkapitányság	31%
205	Gödöllői Rendőrkapitányság	45%
200	Miskolci Rendőrkapitányság	22%

A fenti struktúra azt eredményezi, hogy „a védelmet ellátó ügyvédek egy része a kirendelésekből kénytelen megélni, így felvetődik annak *lehetősége*, hogy a védő még szükség esetén sem fog szakmailag konfrontálódni a megélhetését kirendelésekkel segítő hatóságokkal”.²⁵⁷ A CPT a 2013-as magyarországi látogatásáról szóló jelentésében ezzel kapcsolatban a következő megállapítást tette: „Számos olyan állítás hangzott el, amely szerint a kirendelt védők a rendőrök érdekei szerint járnak el, és nem azon személyek érdekei szerint, akik számára kirendelték őket. Figyelemre méltó ezzel összefüggésben, hogy a [CPT delegációja által] meginterjúvolt rendőrök úgy nyilatkoztak, hogy olyan védőt választanak a védői listából, aki ismert a rendőrség számára.” A CPT ezért a kirendelés rendszerének megváltoztatását javasolta a magyar hatóságoknak (oly módon, hogy a védőket ne a rendőrök vagy az ügyészek válasszák ki), és úgy vélte: „a kirendelt védőket a megfelelő csatornákon keresztül emlékeztetni kell arra a kötelezettségükre, hogy a legjobb tudásuk szerint képviseljék azoknak a személyeknek az érdekeit, akik számára őket védőként kirendelték”.²⁵⁸

A fentieket mindkét fókuszcsoportos beszélgetés résztvevői megerősítették: meglátásuk szerint a hatóságok nem egyenlő eséllyel rendelik ki a védőket, egy meghatározott, szűk védői körrel dolgoznak, és egyes ügyvédek erre építik a praxisukat. Az egyik fókuszcsoport résztvevői külön kitértek arra, hogy a kirendelések alapján függő viszony alakul ki a védő és a hatóság között, amelyet a beszélgetésben részt vevők aggályosnak tartottak a terhelti jogok érvényesülése szempontjából. Az ügyvédek megítélése szerint a

²⁵⁵ Report of the Working Group on Arbitrary Detention. Addendum. Mission to Hungary, 3 July 2014, A/HRC/27/48/Add.4, <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/G14/072/58/PDF/G1407258.pdf?OpenElement>, 77. pont

²⁵⁶ Részletesen lásd: Kádár András Kristóf – Novoszádek Nóra – Selei Adrienn: *Ki rendelt itt védőt? Egy alternatív védőkirendelési modell tesztelésének tapasztalatai*. Magyar Helsinki Bizottság, Budapest, 2012, 10–32. o.

²⁵⁷ Az alapvető jogok biztosának jelentése az AJB-3107/2012 számú ügyben, kiemelés az eredetiben

²⁵⁸ Report to the Hungarian Government on the visit to Hungary carried out by the European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (CPT) from 3 to 12 April 2013, Strasbourg, 30 April 2014, CPT/Inf (2014) 13, <https://rm.coe.int/1680696b7f>, 24. pont

személyes ismeretség és a rendőrségen való folyamatos jelenlét, a hatóságok számára való „láthatóság” mellett számítanak olyan szempontok is, mint hogy közel van-e az ügyvéd irodája a rendőrséghez, valamint az, hogy hogyan látja el a védelmet: véleményük szerint a rendőrség szempontjából „problémás”, aktív ügyvédek kevesebb kirendelést kapnak, mint a passzív, „együttműködő” védők. Volt olyan résztvevő, akit egy nyomozó ismerőse figyelmeztetett, hogy „ne akadékoskodjon”, mert nem fogják kirendelni többet. Egyes ügyvédek úgy vélték: különösen akkor rendelnek ki „ismerős” védőt, ha vannak hiányosságok a nyomozás kapcsán.

A fenti, a személyes ismeretséget, a korábbi közös munkát előtérbe helyező kirendelési gyakorlatot a rendőrökkel folytatott interjúk is alátámasztották: **a nyolcból hat rendőr interjúalany nyilatkozott úgy, hogy egy meghatározott védői körrel dolgoznak** (azzal, hogy ha a kamara ügyeleti rendszert alkalmaz, akkor először az ügyeletes védőt vagy védőket próbálják elérni). A védő kiválasztásánál a személyes ismeretség és a korábbi tapasztalatok számítanak, de ellenkező előjellel, mint ahogy az a fókuszcsoportos beszélgetéseken felmerült: az interjúalanyok elmondásuk szerint olyan védőket rendelnek ki, akikről tudják, hogy általában elérhetőek, akár éjszaka is megjelennek a nyomozati cselekményeken, megbízhatóak és nem fogják a bírósági szak előtt a felmentésüket kérni, tapasztaltak, ismerik az eljárást, és nem hátráltatják a rendőrt „butaságokkal” (ami nem jelenti azt, hogy rábeszéljük a terhelt bármire). Felmerül még szempontként az elkövetett bűncselekmény és a védő specializációja, a gyanúsított személyisége, illetve a védő székhelye (pl. fogva tartott terhelt számára megyeszékhelyi védőt rendelnek ki, mert a terheltet a megyeszékhelyen tartják fogva). A helyi kapitányságokon ráadásul eleve csak két-három kirendelhető védő van helyben, és nem biztos, hogy jobban jár a terhelt, ha egy távolabbi székhellyel rendelkező, nem helyi védőt rendelnek ki számára. Megjegyzendő továbbá, hogy az egyik fókuszcsoportos beszélgetésen is felmerült, hogy épp azért rendelnek ki egyes ügyvédek a rendőrök, mert megjelennek az eljárási cselekményeken.

Volt bíró interjúalanyunk szintén arról számolt be, hogy amennyiben neki kellett védőt kirendelnie egy ügyben (vagy helyettes védőt kijelölnie), akkor általa ismert védőt választott. Az elsődleges szempont a védő kiválasztásánál az volt, hogy a védő szakmailag megfelelő legyen (ismerje az adott jogterületet) és hogy legyen szakmai tisztessége (érezze a terhelt a tárgyaláson és a tárgyalási napok között is, hogy van védője), a másik pedig az, hogy a védő megbízható legyen, olyan értelemben, hogy ha kap egy idézést, akkor eljön a tárgyalásra vagy gondoskodik a helyettesítésről. Emellett figyelembe vette adott esetben a terhelt személyét is.

A védő személyének kiválasztásában tehát számos szempont játszhat szerepet. Egyik rendőr interjúalanyunk érzékletesen vázolta, milyen szempontok és érdekek feszülhetnek egymásnak: „Volt itt egy ügyvéd, aki egyszer reklamált, hogy mi mindig ugyanazokkal a védőkkel dolgozunk, akik nem tesznek meg mindent a védenekért, és akkor kérdeztük tőle, hogy jó, akkor hétvégén éjjel kettőkor bejönne? Ja, hogy ő neki be sincs akkor kapcsolva a telefonja. [A]kkor miről beszélünk?”

A fenti kérdésben nehéz igazságot tenni, az azonban bizonyos, hogy a kirendelés jelenlegi rendszere nem átlátható szempontok alapján működik, visszaélésekre ad lehetőséget, és nem biztosítja megfelelően a hatékony védelemhez való jog érvényesülését. A megoldást álláspontunk szerint is az jelentené, ha a kirendelt védő személyét nem az eljáró hatóságok választanák ki, ahogy az az új Be.-ben is szerepel. Az új Be. hatálybalépéséig azonban az egyes területi ügyvédi kamarák által felállított ügyeleti rendszer általános alkalmazása is javíthat a helyzeten – jelenleg erre a kamarák csak pihenő- és munkaszüneti napokon kötelesek.²⁵⁹

Ahogy a 12. táblázat is mutatja, a területi ügyvédi kamarák többféle módszert alkalmaznak a védőként kirendelhető ügyvédek jegyzékének összeállításánál: van, ahol valamennyi bejegyzett kamarai tag kirendelhető védőként, míg számos területi ügyvédi kamara önkéntes jelentkezés alapján állítja össze a jegyzéket. (E jegyzék sajnálatos módon nem minden kamara weboldalán érhető el.) Változatos a kép a tekintetben is, hogy alkalmaznak-e ügyeleti rendszert a kamarák, és ha igen, milyen formában – minden nap vagy csak

²⁵⁹ Új Ütv. 36. § (3) bekezdés

a hétvégék és a munkaszüneti napok vonatkozásában, minden városban-e vagy csak a megyeszékhelyen, naponta hány ügyvédet beosztva, stb.

Az egyik fókuszcsoportos beszélgetés helyszínén, ahol egy ideje ügyeleti rendszert alkalmaznak, az ügyvédek úgy vélték: a rendszer bevezetése valamelyest pozitív elmozdulás volt egy kevésbé protekcionista rendszer felé (de eközben többen sérelmezték, hogy a kirendelések száma visszaesett).

A kutatási tapasztalatok alapján azonban az ügyeleti rendszer több megyében finomhangolásra szorul. Az egyik területi ügyvédi kamara elnöke például arról számolt be, hogy több nyomozó hatóságnál is tapasztalható, hogy „a nyomozást végző személy nem az ügyeleti listáról hívja be a védőt az adott időpontban, hanem általában azokat rendelik ki, akikkel »szeretnek« gyakorta együttműködni. Ez ellen a kamara nem tud fellépni.” Emellett a rendőr interjúalanyok problémaként hozták fel például az alábbiakat:

- Van olyan ügyvéd, aki annak ellenére, hogy rajta van a kirendelhető védők listáján, és be van osztva az ügyeleti rendszerbe, úgy nyilatkozik, hogy ő nem visz büntetőügyeket, vagy nem vállalja a kirendelést.
- Több terhelt van az ügyben, mint ahány ügyvéd az ügyeleti rendben szerepel.
- Nem minden esetben veszi fel az ügyeletes ügyvéd a telefont vagy van egyáltalán bekapcsolva például éjszaka a telefonja, és ennek semmilyen szankciója nincs. Előfordul, hogy az ügyeletes ügyvéd elutazott, vagy az értesítéskor már fogyasztott alkoholt.

A fenti helyzetek oda vezethetnek, hogy a rendőr a „bevett” védőkhöz fordul: „Esetleg az is probléma lehet, hogy nyilvánvalóan ilyen esetben vannak azok a védők, akik elérhetőek bármikor, és kirendelhetők. Ővelük a rendőrségnek könnyebb a munkakapcsolata. De ez nem feltétlenül jelenti azt, hogy a terheltnek is jó az, hogy a rendőrségnek jó vele a kapcsolata. Na most ezt csak így, hogyha belegondolok a terhelti oldalba. Hát nyilvánvalóan a könnyebb utat fogom én is választani, és azt fogom felkeresni, akivel nekem nem lesz problémám” – mondta egyik rendőr interjúalanyunk. A problémát jól példázza az alábbi ügy is.

Az ügyben a következő rendőri jelentés született az első gyanúsított kihallgatást megelőzően: „Jelentem, hogy a fenti napon az X Ügyvédi Kamara által kiadott ügyvédi ügyeleti rendben a mai napon szereplő dr. K. I. ügyvédet az ott megadott telefonszámokon megkíséréltem felhívni, de nem vette fel egyik telefont sem, ezért nem tudtam vele beszélni az üggyel kapcsolatos kirendelés miatt, [a terhelt] vonatkozásában. A fentiek miatt telefonon felhívtam dr. K. P. ügyvédet, aki kérdésemre elmondta, hogy vállalja a kirendelést, ezért ő lesz az ügyben kirendelve védőként.” Az ügyben végül kirendelt védő azonban a védőbeszéden kívül nem szólalt meg a büntetőeljárás során, az iratokat a nyomozás lezárulása után összesen 10 percig tanulmányozta.

Jó gyakorlatként említhető a Békés Megyei Ügyvédi Kamara elnöke által ismertetett azon megoldás, hogy a megyében a bírósági szakban sorsolás alapján rendelik ki a védőket, illetve hogy a Debreceni Ügyvédi Kamara elnökének tájékoztatása szerint a hatóság ún. „ügyvédsorsoló program” segítségével jelöli ki a kirendelendő ügyvédet.

Az új Be.-ben (illetve a fókuszcsoportos beszélgetések idején még a büntetőeljárásról szóló T/13972. számú törvényjavaslatban) szereplő azon megoldást, amely szerint a területi ügyvédi kamara jelöli majd ki a kirendelés alapján eljáró ügyvéd személyét, alapvetően mindkét fókuszcsoportos beszélgetés résztvevői előnyös, tisztább, átláthatóbb rendszert hozó változásnak tartották, ugyanakkor az egyik beszélgetés résztvevői a teljesen véletlenszerű kiválasztást nem támogatták (a védők eltérő kapacitására is tekintettel), míg a másik beszélgetés résztvevői egy ügyeleti rendszer és egy elektronikus rendszer kombinációját tartanák célszerűnek. (Utóbbi elképzelés szerint kamaránként meghatározott számú ügyeletes ügyvéd váltakozhatna minden nap, az ügyhöz ezen belül elektronikus rendszer rendelné a konkrét védőt. Ez kiszámítható, mégis véletlenszerű kiválasztást eredményezne.)

12. táblázat – A kirendelhető ügyvédek jegyzékének összeállítása és az ügyeleti rendszer az egyes kamarák gyakorlatában²⁶⁰

Ügyvédi kamara	Milyen módon kerülnek be a jegyzékbe az ügyvédek?	Szerepel a kamara honlapján a jegyzék?	Kamarai tagok száma / kirendelhető ügyvédek száma	Működtet-e a kamara ügyeleti rendszert?	Hogyan történik az ügyeleti rendszerben részt vevő ügyvédek beosztása?	További információk, megjegyzések
Budapesti Ügyvédi Kamara		igen				
Bács-Kiskun Megyei Ügyvédi Kamara*	az ügyvédek nyilatkozata alapján	igen	426 / 180	igen	Városonkénti bontásban az év minden napjára történő beosztással, naponként kettő ügyvéddel	A jegyzékeket megküldik a hatóságoknak és az ügyvédeknek is.
Pécsi Ügyvédi Kamara*	önkéntes alapon, kérelemre	igen	336 / 114	nem		
Békés Megyei Ügyvédi Kamara*	önkéntességi alapon	igen	174 / 92	nem		A megyében ez idáig nem merült fel ügyeleti rendszer felállításának szükségessége. A kirendelések teljesítése nélkül is zökkenőmentes volt, figyelemmel arra, hogy a kamara a kisebb létszámú és illetékességi területű köztestületek közé tartozik. Azok az ügyvédek, akik a névjegyzéken szerepelnek, a hétvégi kirendelések ellátását is vállalják.
Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Ügyvédi Kamara		az ügyeleti rend igen		igen	Öt ügyvéd ügyeletes egy napon.	
Szegedi Ügyvédi Kamara	jelentkezés alapján	nem	376 / 135	nem		A kirendelhető védők nyilvántartását havonta frissítik és megküldik az illetékes hatóságoknak. Ezen a listán jelzik, hogy ki, milyen jellegű ügyeket vállal (polgári, büntető, stb.), és hogy vállal-e hétvégi és éjszakai kirendelést. A hatóság ún. „ügyvédsorsoló program” segítségével rendeli ki az ügyvédeket.

²⁶⁰ Az információ forrása:

* a területi ügyvédi kamara által adott tájékoztatás és a kamara honlapja (2017. májusi állapot szerint)

** a területi ügyvédi kamara honlapja (2017. májusi állapot szerint)

Az adatkérdések és az azokra adott válaszok az új Ütv. hatálybalépése előttiek.

Ügyvédi kamara	Milyen módon kerülnek be a jegyzékbe az ügyvédek?	Szerepel a kamara honlapján a jegyzék?	Kamarai tagok száma / kirendelhető ügyvédek száma	Működtet-e a kamara ügyeleti rendszert?	Hogyan történik az ügyeleti rendszerben részt vevő ügyvédek beosztása?	További információk, megjegyzések
Fejér Megyei Ügyvédi Kamara		az ügyeleti rend igen		igen	Naponta két ügyvéd van beosztva, egy székesfehérvári és egy dunaújvárosi székhelyű.	
Győr-Moson-Sopron Megyei Ügyvédi Kamara*	az ügyvéd nyilatkozata alapján	igen	369 / 157	igen	A megyeszékhelyen a győri székhellyel rendelkező ügyvédek ábécésorrendben kerülnek beosztásra a hétvégi és munkaszüneti napokra. (A megye más városaiban ügyeleti rendszert a kamara nem működtet.) Az ügyeleti beosztást három hónapra előre készítik el.	A beosztásról az ügyeletben részt vevő ügyvédek, valamint a győri hatóságok (bírószék, ügyészség, rendőrség, NAV) e-mail formájában tájékoztatást kapnak.
Debreceni Ügyvédi Kamara*	jelentkezés alapján	az ügyeleti rend igen	401 / 163	igen	Az ügyvédek ügyeleti rendszerben vannak beosztva, Hajdú-Bihar megye azon városaiban, ahol bíróság működik, az év minden napjára.	Az ügyeleti listában fel van tüntetve minden ügyvéd neve, székhelye, telefonszáma mellett az, hogy az év melyik napján látja el az ügyeleti feladatokat. Ez a lista a kamara honlapján megtalálható, és a megye minden igazságügyi és rendészeti hatósága részére hozzáférhető.
Heves Megyei Ügyvédi Kamara		nem				
Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Ügyvédi Kamara*	valamennyi bejegyzett kamarai tag kirendelhető védőügyvédként ²⁶¹	az ügyeleti rend igen	215–225 között	igen	Egy-egy hétre bontott időszakra Szolnokon kettő, megyeszékhelyen kívüli ügyelet ellátására egy ügyvéd kerül beosztásra. Az ügyeleti rendszer működtetéséhez a megyeszékhelyen megfelelő számú ügyvéd jelentkezett, míg a megyeszékhelyen kívül az ügyeletet vállalni kívánók száma jelentéktelen volt. Így az ott működő valamennyi ügyvéd ügyelet ellátására beosztásra kerül.	A beosztást évente egyszer, év elején, illetve az előző év végén a kamara elvégzi és ezt az összeállítást az érintett szervezeteknek, nyomozó hatóságoknak, bíróságoknak megküldik.

²⁶¹ A kamara elnökének a Magyar Helsinki Bizottság adatkérésére adott tájékoztatása szerint a kamarai tagok 215–225 közötti létszáma mellett olyan számban nem jelentkeztek kirendelt védői feladatok ellátására ügyvédek, amely mellett a megyében a nyomozó hatóság, az ügyészség, de főleg a bírósági büntetőügyekben a védelem megfelelő, zavartalan ellátásához elegendőek lennének, ezért rendelhető ki valamennyi kamarai tag védőügyvédként.

Ügyvédi kamara	Milyen módon kerülnek be a jegyzékbe az ügyvédek?	Szerepel a kamara honlapján a jegyzék?	Kamarai tagok száma / kirendelhető ügyvédek száma	Működtet-e a kamara ügyeleti rendszert?	Hogyan történik az ügyeleti rendszerben részt vevő ügyvédek beosztása?	További információk, megjegyzések
Komárom-Esztergom Megyei Ügyvédi Kamara		igen				
Nógrád Megyei Ügyvédi Kamara		nincs honlapja				
Pest Megyei Ügyvédi Kamara		nem				
Somogy Megyei Ügyvédi Kamara		nem				
Nyíregyházi Ügyvédi Kamara		igen		igen ²⁶²	Az ünnepnapokra igyekszik ügyeletet biztosítani a kamara.	
Tolna Megyei Ügyvédi Kamara	jelentkezés, illetve felkérés alapján	igen	106 / 56	igen	Fél évre előre állítják össze az ügyeleti rendszert, abban 18 fő vesz részt.	
Vas Megyei Ügyvédi Kamara		nem				
Veszprém Megyei Ügyvédi Kamara	önkéntes alapon	igen	209 / 78	igen	Ügyeletet vállalók száma: 24 fő.	
Zala Megyei Ügyvédi Kamara		igen				

²⁶² Az információ forrása az egyik rendőri interjú.

F.

Ajánlások

I. AJÁNLÁSOK A 2013/48/EU IRÁNYELV IMPLEMENTÁCIÓJA KAPCSÁN

3. cikk – Ügyvédi segítség igénybevételéhez való jog

- ▶ A védelemhez való jogot indokolt lenne biztosítani azok számára is, akiket az Rtv. 33. § (2) bekezdés b) pontja alapján azért állítanak elő, mert „bűncselekmény elkövetésével gyanúsíthatóak”.
- ▶ Annak érdekében, hogy teljeskörűen érvényesüljenek a 2013/48/EU irányelv 3. cikk (1) és (4) bekezdésében foglaltak, a következő változtatásokat javasoljuk:
 - Az új Be. szövegével összhangban szüntessék meg azt a hatályos Be. szerinti lehetőséget, hogy ha a terhelt védőt kíván meghatalmazni, akkor arra kötelező védelem esetén három nap haladéktól kap.
 - Kötelező védelem esetében indokolt lenne a védő jelenlétének kötelezővé tétele a nyomozati szakban a gyanúsított kihallgatásain (adott esetben nagyon szűken meghatározott kivételekkel).
 - Szükséges lenne meghatározni egy olyan konkrét határidőt a védő a gyanúsított kihallgatásáról való értesítésére, amely reálisan lehetővé teszi a védő számára a kihallgatáson való megjelenést, illetve az arra való felkészülést (az új Be.-hez hasonlóan, de annál hosszabb időt biztosítva a védőnek a megjelenésre).
 - Szükséges lenne annak minél pontosabb meghatározása, hogy milyen esetekben minősül egy eljárási cselekmény „késedelmet nem tűrőnek”, és e cselekmények esetében egy az általánosnál rövidebb, de a védő részvételét még lehetővé tevő határidő meghatározása a védő értesítésére.
 - Indokolt lenne annak pontos szabályozása, hogy milyen módon értesíthetőek a védők a nyomozati cselekményekről, illetve mikor tekinthető úgy, hogy a védő értesítése megtörtént. Ezzel összefüggésben indokolt lenne annak előírása – különösen a fogva tartott terheltek vonatkozásában –, hogy az első gyanúsított kihallgatásról minden esetben telefonon értesítsék a védőt.
 - Indokolt annak előírása, hogy a védő a kihallgatásokról való értesítése pontos időpontjának a büntetőeljárás irataiból ki kell tűnnie.
 - Azt javasoljuk továbbá, hogy rögzítsék a végrehajtási szabályokban – elsődlegesen a fogva tartott terheltek vonatkozásában –, hogy ha a védő jelzi, hogy az első gyanúsított kihallgatáson annak tervezett kezdeténél csak később tudna megjelenni, akkor a nyomozó hatóságnak ezt – ésszerű időkeretek között – figyelembe kelljen vennie.
 - Azokra az esetekre, amikor a védő részvétele kötelező az eljárási cselekményen a bírósági szakban, indokolt lenne a Be.-ben meghatározni azt a minimális időtartamot, amennyivel a tárgyalás előtt a védőnek jeleznie kell, hogy akadályoztatása miatt a tárgyaláson nem tud megjelenni és helyettesítéséről gondoskodni nem tudott, a határidő elmulasztásához szankciókat kapcsolva.
 - Ha a védelem kötelező, és a védő nem jelenik meg a tárgyaláson, ne legyen mód arra, hogy helyben és azonnal helyettes védőt jelölnek ki vagy új védőt rendelnek ki a terhelt számára.
 - Legyen biztosított a tolmács szélesebb körben, az eljárási cselekményekhez közvetlenül nem kapcsolódóan is a védő és a terhelt közötti kommunikációhoz.
- ▶ A Be. szabályait a 2013/48/EU irányelv 3. cikk (3) bekezdés a) pontjával, valamint a preambulum (23) bekezdésével való összhang érdekében szükséges lenne úgy módosítani (illetve az új Be.-ben azt egyértelműen biztosítani), hogy a fogva tartott terhelt az első gyanúsított kihallgatása előtt telefonon konzultálhasson a védőjével, ha a védő nem tud a kihallgatáson megjelenni.

- ▶ A 2013/48/EU irányelv 8. cikk (2) bekezdésének való teljes megfelelés érdekében a Be. szabályait indokolt lenne úgy módosítani, hogy a védő a szakértő meghallgatásáról, a szemléről, a bizonyítási kísérletről és a felismerésre bemutatásról való értesítésének mellőzését ne csak utólag, a gyanúsított és a védő külön kérelmére kelljen határozatba foglalni.
- ▶ A fókuszcsoporthoz beszélgetések alapján szükségesnek mutatkozik a védők a büntetés-végrehajtás rendszerében való rögzítésének hatékonyabbá és idősebbé tétele, és annak előírása, hogy a védőt kötelező jelleggel értesítsék a terhelt átszállításáról egy másik fogva tartást foglaltató intézetbe.

4. cikk – Titkosság

- ▶ A kutatási tapasztalatok alapján szükségesnek mutatkozik minden rendőri szerv épületében olyan helyiség létesítése, ahol teljes mértékben érvényesülhetnek mind a védő és védelem közötti kommunikáció titkosságával, mind pedig a biztonsággal, illetve a fogva tartott terheltek esetében az őrzés-biztonsággal kapcsolatos szempontok.
- ▶ A Magyar Helsinki Bizottság börtönmegfigyelő programjának tapasztalatai alapján szükséges lenne annak országos, akár jogszabályi szintű rendezése, hogy a büntetés-végrehajtási intézetekben fogva tartottak többes elhelyezés esetén legalább a védőjükkel a zárkán kívül, zárkájuk jelenléte nélkül telefonálhassanak.

5. cikk – Harmadik személynek a szabadságelvonáskor történő tájékoztatáshoz való jog

- ▶ A 2013/48/EU irányelv 5. cikk (1) bekezdésének teljes körű érvényesülése érdekében indokolt lenne az őrizetbe vett terhelt által megjelölt hozzátartozó, illetve harmadik személy értesítésére nyitva álló 24 órás időkeret jelentős csökkentése (például az új Be. szerinti 8 órára).
- ▶ A kutatási tapasztalatok fényében javasoljuk annak részletesebb szabályozását (alacsonyabb jogforrási szinten), hogy a terhelt által megjelölt harmadik személyek értesítése az őrizetbe vételkor milyen módon történhet, és a nyomozó hatóság milyen lépéseket köteles megtenni a harmadik személy értesítése érdekében (pl.: a telefonos értesítés elsődlegessége; a harmadik személy felkeresése a lakcímén abban az esetben, ha telefonon nem elérhető a megjelölt személy).

6. cikk – A harmadik személyekkel való kommunikációhoz való jog szabadságelvonáskor

- ▶ Indokolt lenne az előzetes letartóztatásban levő terhelt más személyekkel való kapcsolattartására vonatkozó szabályok olyan irányú módosítása, hogy érvényesüljön a 2013/48/EU irányelv preambulum (36) bekezdésében foglalt következő kitétel: „Amennyiben az illetékes hatóságok egy konkrét harmadik személy tekintetében a kommunikációhoz való jog gyakorlásának korlátozását vagy elhárítását irányozzák elő, előtte meg kell vizsgálniuk, hogy lehetséges lenne-e egy, a gyanúsított vagy a vádlott által megnevezett másik harmadik személlyel való kommunikáció.”
- ▶ Azt javasoljuk, hogy hozzanak garanciális szabályokat arra vonatkozóan, hogy a harmadik személyekkel való kapcsolattartás a 2013/48/EU irányelv 6. cikk (1) bekezdésének megfelelően „indokolatlan késedelem” nélkül biztosított legyen.

9. cikk – Jogról való lemondás

- ▶ A 2013/48/EU irányelv 9. cikk (1) bekezdés a) pontjának és (3) bekezdésének való megfelelés érdekében szükséges lenne annak biztosítása, hogy a gyanúsítottak tájékoztatást kapjanak az ügyvédi segítség igénybevételéhez való jog tartalmáról és az arról való lemondás lehetséges következményeiről, illetve arról a lehetőségről, hogy a lemondást a későbbiekben a büntetőeljárás során bármikor visszavonhatják.

12. cikk – Jogorvoslat

- ▶ A Be. 196. § (1) bekezdése szerinti panaszjog a 2013/48/EU irányelv 12. cikk (1) bekezdésében megkövetelt hatékonyságának növelése érdekében azt javasoljuk, hogy a Be. rögzítse legalább példálózó jelleggel, hogy a védőhöz való jog sérelme és a harmadik személyek az őrizetbe vételről való tájékoztatása körében mi lehet a következménye annak, ha a panasznak helyt adnak.

II. AJÁNLÁSOK A KÖLTSÉGMENLESSÉGHEZ VALÓ JOGRÓL SZÓLÓ AJÁNLÁS IMPLEMENTÁCIÓJA KAPCSÁN

2. szakasz – A költségmentességhez való jog

- ▶ A kutatási tapasztalatok fényében lépéseket kell tenni annak érdekében, hogy minden rászoruló terhelt személyes költségmentességben részesüljön, tekintet nélkül arra, hogy ügyében kötelező-e a védelem, akár a „részleges személyes költségmentesség” intézményének bevezetésével. E körben az alábbiakat javasoljuk a jogalkotó, illetve a hatóságok és a bíróságok számára:
 - Az ajánlás 2. szakasz 10. bekezdésének való megfelelés érdekében enyhítsék a személyes költségmentesség szigorú formai szabályait, úgy, hogy a terhelteknek ne kelljen „minden kétséget kizáróan” bizonyítaniuk rászorultságukat.
 - Tegyenek lépéseket annak érdekében, hogy mind az eljáró hatóságok tagjai, mind a terheltek és védőik több, könnyebben hozzáférhető és közérthető információval rendelkezzenek a személyes költségmentesség engedélyezésének feltételeiről és kérelmezésének módjáról.
 - Biztosítsák, hogy a személyes költségmentesség lehetőségéről és igénybevételének feltételeiről való tájékoztatás minden eljárási szak kezdetén automatikus és teljes körű legyen, és hogy amennyiben szükséges, a hatóságok segítséget nyújtsanak a kérelem benyújtásában.
 - Vizsgálják felül
 - (i) a RobotZsarú NEO központi iratmintatárában szereplő, a gyanúsított kihallgatásról szóló jegyzőkönyvmintát,
 - (ii) azokat az írásbeli tájékoztatókat, amelyeket a rendőrség és a büntetés-végrehajtási intézetek bocsátanak a fogvatartottak rendelkezésére,
 - (iii) valamint a terhelteknek a vádemelés után a bíróság által megküldött nyomtatványokatannak érdekében, hogy a terhelteket az eljárás minden pontján megfelelően és közérthetően tájékoztassák a személyes költségmentességhez való jogról és igénybevételének feltételeiről, összhangban a 2012/13/EU irányelv 3. cikk (1) bekezdés b) pontjával, illetve (2) bekezdésével,

és az ajánlás 2. szakasz 5. bekezdésével. Biztosítsák, hogy a gyanúsítottak tájékoztatást kapjanak arról is, hogy melyek a „panaszlehetőségek azon esetekre, amikor a költségmentesség biztosítását megtagadják vagy a hivatalból kirendelt ügyvéd végez nem megfelelő munkát”.

- ▶ Annak érdekében, hogy a kirendelésekkel kapcsolatos gyakorlatot megfelelően értékelni lehessen, az érintett állami szervek gyűjtsenek adatokat pl. a kirendelések számáról és pontos okáról az eljárás különböző szakaszaiban, a kirendelt védők díjára és költségeire fordított összegekről, a védők tárgyalásról való távolmaradása miatt kiszabott rendbírságokról, stb.

3. szakasz – A költségmentességi rendszerek keretében nyújtott jogi segítség minősége

- ▶ A kutatási tapasztalatok fényében azt javasoljuk, hogy a jogalkotó és az ügyvédi kamarák tegyenek lépéseket annak biztosítása érdekében, hogy a kirendelt védők megfelelő minőségű jogi segítséget nyújtsanak/nyújthassanak védeenceiknek. E körben a következőket javasoljuk:
 - Az ajánlás 3. szakasz 19. bekezdésében foglaltakkal összhangban hozzanak létre egy akkreditációs rendszert a kirendelhető védők tekintetében.
 - Az ajánlás 3. szakasz 17. bekezdésével összhangban vezessenek be egy általános minőségbiztosítási rendszert a kirendelt védők tekintetében, a kirendelési rendszer működésének rendszeres monitorozása és értékelése érdekében.²⁶³
 - A lehetőségekhez képest növeljék tovább a kirendelt védők óradíját, hogy az jobban közelítsen a piaci árakhoz.
 - Vizsgálják felül a kirendelt védők díjazásának rendszerét oly módon, hogy a kirendelt védők a lehetőségekhez képest minél több, a védelem ellátásával szükségszerűen együtt járó tevékenységért részesülhessenek díjazásban (pl. tárgyalásra való felkészülés, beadványkészítés, utazással töltött idő akár egy településen belül is, nem fogva tartott terhelttel való konzultáció); írja elő kifejezetten a jogszabály, hogy a díjazás a védőt a tárgyalási szünet idejére is megilleti; és a fogva tartott terheltekkel való konzultációért is teljes óradíj járjon. A fókuszcsoportos beszélgetések résztvevői szerint megfontolandó lehet az ügyek kategorizálása a díjazás szempontjából bonyolultságuk és a védői időráfordítás szerint, vagy a védői feladatok sokkal specifikusabb definiálása és díjazása.
 - A fókuszcsoportos beszélgetések résztvevői szerint indokolt lenne a kirendelt védői díjakkal, költségekkel kapcsolatos igazolások kiállításának racionalizálása, egyszerűbbé tétele.

3. szakasz – A hivatalból kirendelt ügyvédek kijelölése

- ▶ A hatékony védelemhez való jog érvényesülése érdekében szükséges a védőkirendelés rendszerének jelentős átalakítása.
 - Támogatjuk a védőkirendelés rendszerének az új Be. szerinti módosulását, amelynek eredményeképp a védőt személyét nem az eljáró hatóság, hanem a területi ügyvédi kamara jelöli majd ki.
 - Fontosnak tartjuk, hogy a védőkirendelés az új Ütv. által bevezetendő elektronikus rendszere legyen átlátható, és biztosítsa a kirendelhető védők arányos munkaterhelését és a kirendelés véletlenszerűségét is.

²⁶³ Részletes javaslatért lásd: Kádár András Kristóf –Tóth Balázs – Vavró István: *Védtelenül – Javaslat a magyar kirendelt védői rendszer reformjára*. Magyar Helsinki Bizottság, Budapest, 2007, 133–135. o.

- A védőkirendelés rendszerére vonatkozó jogszabályi rendelkezések megváltozásáig az ügyvédi kamarák és a kirendelő hatóságok törekedjenek más eszközökkel annak előmozdítására, hogy a védők kirendelése arányosan, véletlenszerűen és a hatékony védelemhez való jog szem előtt tartásával történjen. Ilyen eszköz lehet például az ügyeleti rendszer széles körű, nem csak a pihenő- és munkaszüneti napokra kiterjedő alkalmazása és hatékonyabbá tétele (pl. az ügyeleti rendszerben részt vevők listájának az ügyvédek specializációjára tekintettel való összeállítása; annak szankcionálása, ha az ügyeletes ügyvéd nem elérhető; és annak biztosítása, hogy a hatóság tiszteletben tartsa az ügyeleti rendet).
- A kutatási tapasztalatok alapján szükségesnek látszik annak vizsgálata, hogy hogyan biztosítható hatékonyabban a védelem „azonos ügyvéd által történő folyamatossága” az ajánlás 3. szakasz 25. bekezdése szerint, különös tekintettel a másodfokú eljárásokra.

Melléklet

A projekt keretében
szervezett képzéseken
elhangzott észrevételek

A Magyar Helsinki Bizottság három képzést szervezett „A büntetőeljárási jogok erősítése: az ügyvédhez és a költségmentességhez való jog hatékony implementációja a Stockholmi Program szerint” című, JUST/2015/JACC/AG/PROC/8630 számú projekt keretében, elsősorban ügyvédek számára.

A képzésekre a következő helyszíneken és időpontokban került sor: (1) Budapest, 2018. január 26., (2) Miskolc, 2018. február 2., (3) Szeged, 2018. február 27. A képzéseken összesen 47 fő vett részt, köztük 40 ügyvéd.

A képzések két célt szolgáltak: (1) információk átadását a védőhöz és költségmentességhez való jogra vonatkozó nemzetközi kötelezettségekről és (2) a szakmai eszmecsere előmozdítását a hazai szabályozásban és gyakorlatban azonosított, releváns problémákról. Az első cél érdekében előadásokat tartottak a Magyar Helsinki Bizottság munkatársai, különös hangsúlyt helyezve az Európai Unió joganyagára és az Emberi Jogok Európai Bírósága joggyakorlatára. A második célt a projekt keretében elkészült országjelentés megvitatására is szolgáló, moderált, kötetlen beszélgetések szolgálták. A jelen melléklet az ezeken a szakmai eszmecseréken elhangzott, a képzések résztvevői által tett észrevételek rövid összefoglalója. Az összefoglalót Dr. Kirs Eszter PhD és Szalai Alida készítették.

1. A gyanúsított tájékoztatása a védőhöz való jogról

A gyanúsított kihallgatást megelőző tájékoztatás kapcsán általában több résztvevő szóvá tette, hogy nem életszerű, hogy a Robotzsaru NEO-ban szereplő tájékoztató teljes szövegét felolvassák a rendőrök. Volt, aki annak a véleményének adott hangot, hogy a korábbiakban, amikor úgy készült a jegyzőkönyv, hogy a kihallgatáson valóban elhangzott figyelmeztetéseket rögzítették, jobban tükrözte a jegyzőkönyv a valóságot, most „a gyanúsított csak csodálkozik, hogy ennyi minden elhangzott”. Az eljáró rendőr által a kihallgatás után kinyomtatott jegyzőkönyvben szereplő, a jogokról szóló tájékoztatás szövege a legtöbb esetben nem egyezik a kihallgatás kezdete előtt valójában elhangzó szóbeli tájékoztatással. Sok esetben a jegyzőkönyv felvételének rögzített időtartama egyértelműen igazolja a feltételezést, miszerint az adott időtartamban nem hangozhatott el kimerítően a Robotzsaru NEO-ban szereplő tájékoztatás.

Egybehangzóan állították a résztvevők, hogy az esetek többségében, ha fel is olvassák a tájékoztatás szövegét, a terhelt nem érti meg annak tartalmát. A nyomozón múlik, hogy érthetően elmagyarázza-e a terhelt jogokat, vagy sem. Továbbá a rendőrség gyakran átesttálja a tájékoztatás feladatát a védőre, holott nem neki kellene a terheltnek ezt a tájékoztatást megadnia, legfeljebb segítenie kellene az ügyfélnek azt megérteni.

A képzések résztvevői között voltak, akik azt a tapasztalatukat osztották meg, hogy ha az értesítés rendben meg is történik a védőhöz való jogról, és ezt követően várnak a védőre a kihallgatás előtt, az érkezése előtt a rendőrök nagyon gyakran beszélgetnek már a terhelttel, hogy meggyőzzék arról, jobban jár a beismerő vallomással. Ez rámutat arra a problémára, hogy a védőhöz való jog formális biztosítása mellett is sérülhet a terhelt érdemi védelemhez fűződő joga.

A bíróság nem ellenőrzi érdemben, hogy mi hangzott el a gyanúsított kihallgatáson tájékoztatásként. A tárgyaláson, miután a bíró elé tárják a nyomozati jegyzőkönyvet, amelyen szerepel a gyanúsított aláírása, általában megkérdezi a bíró, hogy az a terhelt aláírása-e vagy sem. Ha pozitív a válasz, megtörténtnek veszi a bíróság a tájékoztatást – a résztvevők tapasztalatai szerint nem vizsgálja érdemben, hogy a tájékoztatás valóban megtörtént-e.

2. Tájékoztatás a személyes költségmentességről és annak engedélyezése

Több résztvevő jelezte, hogy sem rendőrtől, sem bírótól nem hallotta, hogy magától említette volna a személyes költségmentesség lehetőségét, általában a védőtől várják el, hogy tájékoztassa erről az ügyfelét.

Elhangzott az az észrevétel, hogy nem egyszerű kitölteni a személyes költségmentesség kérelmezésére szolgáló nyomtatványt, illetve beszerezni a csatolandó mellékleteket, igazolásokat. Ehhez kapcsolódó javaslatként fogalmazódott meg, hogy az igazolások összegyűjtése, kiállítása történhetne automatizált módon, állami szinten, ami nem az igénylőnek jelentene többletterheket.

A személyes költségmentességre irányuló kérelemmel kapcsolatos ügyintézés nemcsak a terhelt és védője számára jelenthet nehézséget. Előfordult, hogy a rendőrség megkérte a személyes költségmentességre vonatkozó kérelmet benyújtó védőt, hogy menjen vele inkább az ügyészségre, mert „fogalmuk nincs, mit kellene kezdeniük a kérelemmel”.

Az egyik résztvevő beszámolt egy folyamatban lévő büntetőeljárásról, mely esetében az elkövetéstől számítva tíz év telt el. A büntetőeljárás kezdeti szakaszában a terhelt jó anyagi helyzetben volt, azonban mára a hajléktalanság szélére sodródott. Ezzel arra hívta fel a figyelmet, hogy a személyes költségmentességre való igény változhat az eljárás folyamán a terhelt anyagi viszonyai függvényében, és ezért fontos lenne, hogy az eljárás több pontján tájékoztassák a terheltet a személyes költségmentesség lehetőségéről.

Végül problémaként említették, hogy a személyes költségmentesség csak a védői díjra, illetve költségekre terjed ki. Adott esetben azonban több millió forintnyi szakértői költség is felmerülhet, ami az érintett terhelt életét a szabadulás után évtizedekre meghatározza.

3. Védő meghatalmazása, kapcsolatfelvétel a terhelttel

A képzéseken zajló beszélgetésekből is kiderült, hogy nem egységes a büntetés-végrehajtási intézetek gyakorlata a meghatalmazások kezelése és az azzal kapcsolatos elvárások terén. A résztvevők között volt, aki arról számolt be, hogy nem engedték be a fogva tartott ügyfeléhez, mert a meghatalmazás az ügyvédi iroda nevére volt kiállítva, nem pedig személy szerint az ő nevére. Mások esetében a büntetés-végrehajtási intézet azt hiányolja, hogy a meghatalmazást még nem vitték fel az intézet belső nyilvántartásába. Vannak büntetés-végrehajtási intézetek, ahol a résztvevők beszámolója szerint nem gördítenek akadályokat a védők útjába az intézet visszaigazoló pecsétjének hiányára hivatkozva, a hatósági iktató pecsétet elegendőnek találják, ugyanakkor előfordul, hogy más körülmények lehetetlenítik el a kapcsolattartást. Az ügyvédjelöltek rendszeresen ütköznek akadályokba, hiába dolgoznak igazoltan a meghatalmazott ügyvédi irodának.

A meghatalmazás felvételét szolgáló konzultáció kapcsán számos kedvezőtlen tapasztalatot osztottak meg a résztvevők. Előfordul, hogy a büntetés-végrehajtási intézet állományának tagja látó- és hallótávolságban van, hallja a beszélgetést, és néhány percre korlátozza az egyeztetésre rendelkezésre álló időt, mondván, hogy „menjen át az ügyvéd mihamarabb a rendőrségre, hozza vissza az iktatott meghatalmazást, és azt követően majd beszélgethetnek eleget”.

4. A kirendelés menete

A képzéseken részt vevő ügyvédek is beszámoltak arról, hogy előfordul: kötelező védelem esetén a gyanúsítottat tájékoztatják, hogy ha három napon belül nem hatalmaz meg védőt, akkor a hatóság rendel ki védőt számára, és ha a terhelt nem hatalmaz meg védőt, akkor azon nyomban, a három napot be nem várva, még a kirendelést megelőzően kihallgatják a terheltet védő jelenléte nélkül, ami súlyosan veszélyezteti az eljárás tisztességességét. (Megjegyzendő, hogy ez csak a szabadlábon védekező terheltek esetében fordulhat elő.)

Szintén aggályos az a gyakorlat, hogy ha a kirendelés megtörtént, de nem ér rá a védő, nem jelenik meg az első gyanúsított kihallgatáson, akkor általában megkérdezik a terheltet, hogy tudomásul veszi-e, hogy bár van védője, nincs jelen a kihallgatáson, amire a terhelt ezt tudomásul veszi, és elkezdődik a kihallgatás. A résztvevők szerint nem oktatják ki megfelelően a terhelteket arról, hogy ekkor is van választási lehetőségük, tudniillik nem kell vallomást tenniük.

A képzések egyes résztvevői szerint az új Be. szerinti kirendelési rendszerben is fennmarad majd a kisebb ügyvédi kamarák problémája, nevezetesen, hogy a gyakorlatban nehézséget jelent aktív és gondos, valamint földrajzilag a közelben lévő ügyvédek fellelése a kirendeléses ügyek vitelére.

A kirendelésről szóló értesítés módjával kapcsolatban is hangzottak el észrevételek. A faxon és a telefonon történő értesítés az ügyvédek meglátása szerint nem elegendő – például előfordulhat, hogy az ismeretlen számról érkező hívást nem veszi fel az ügyvéd. Elhangzott olyan javaslat, hogy a Céghappon keresztül fel lehetne oldani ezt a problémát. Ha fel lenne tüntetve a Céghappon befutó értesítő levél tárgyában, hogy kirendelésről van szó, akkor bemenne az érintett ügyvéd az irodájába, hogy megnyissa a dokumentumot a Céghappon keresztül.

A résztvevők szinte egybehangzóan adtak hangot annak a kérdésüknek, hogy miként fogja megoldani a kamarájuk az ügyeleti rendszer biztosítását. Voltak, akik azt feltételezték, hogy a kamara rotációs rendszerben fogja kiválasztani az „ügyeletest”, amely potenciális lehetőség nem tűnt ideálisnak a résztvevők számára.

A kirendelt védőkkel szemben az ügyvédek véleménye szerint általános elvárás, hogy minden esetben legyenek jelen az eljárási cselekményeken a tárgyalási szakban, ellenkező esetben új védőt rendelnek ki. Az egyik résztvevő arról a szélsőséges esetről számolt be, amikor egy összetett, három éve tartó ügyben a tárgyalás előtti napon halt meg a kirendelt védő, azonban a bíróság nem halasztotta el a tárgyalást, és új védőt rendelt ki a másnapi tárgyalásra. Az ügy összetettsége kapcsán felmerült további eset, melyet egy másik résztvevő osztott meg, saját, tizenegy vádlottas ügye volt, melyben az elsőrendű vádlott felmondta a korábbi védője meghatalmazását anyagi okok miatt, és kérte, hogy az addigi védőt rendelje ki a bíróság számára az ügy összetettsége miatt. Az érintett védő jelezte a bíróság felé, hogy nem tud jelen lenni egy, az ügy szempontjából fontos tárgyaláson, azonban a tárgyalás elhalasztása helyett új védőt rendeltek ki a terhelt számára, nemcsak az ütközéses tárgyalásra, hanem az eljárás egészére nézve.

További konkrét, egyedi történetekként hangzottak el az alábbiak:

- Egy családi összejövetelen volt az ügyvéd, enyhén ittas állapotban. Felhívták a rendőrkapitányságról kirendelés ügyében, holott nem volt ügyeletes. Jelezte, hogy vezetésre alkalmatlan állapotban van. Kiküldtek érte egy rendőrautót, bevitték a rendőrkapitányságra, és több mint tíz terhelt mellé rendelték ki. Mire odaért, a jegyzőkönyvek már elkészültek a kihallgatásokról, neki csak alá kellett írnia azokat.

- Egy értelmi fogyatékossgal élő terheltet tartóztattak le szexuális erőszak kísérletének gyanúja alapján. A hozzátartozó vette fel a kapcsolatot az ügyvéddel, de mire utóbbi beért a rendőrségre a meghatalmazással, a terheltet már kihallgatták, és beismerő vallomást tett. Ennek háttérében az állt, hogy időközben kirendeltek egy ügyvédet a terhelt számára, akit felhívtak, és aki elfogadta a kirendelést, de egyéb elfoglaltság miatt nem jelent meg a kihallgatáson. A jegyzőkönyv minden tájékoztatást szabályszerűen tartalmazott, azonban az érintett, sérülékeny terhelt, akinek órákra volt szüksége, hogy elolvasson egy egyoldalas dokumentumot, nyilvánvalóan nem értette meg a beismerés következményeit, és így tett vallomást. Később visszavonta a beismerő vallomást, de ezt nem vették figyelembe, hiszen megtörtént a „tájékoztatás”.

5. Védő értesítése az eljárási cselekményekről

A képzéseken részt vevő ügyvédek tapasztalatai szerint akkor dokumentálják az eljárási cselekményekről szóló értesítést, amikor valóban próbálták értesíteni az ügyvédet, ha ez elmarad, nincs dokumentáció.

A következő történet a védő szemszögéből illusztrálja az eljárási cselekményekről való értesítés gyakorlatában felmerülő problémákat. Egy csütörtök esti időpontban hívta a nyomozó a védőt, hogy másnap, péntek reggel 9:30-kor lesz a terhelt szembesítése a sértettel. Az érintett ügyvéd elmondása szerint a telefonban érzékelhető volt, ahogyan meghökkent a nyomozó a védői válaszon, miszerint részt kíván venni a másnapi szembesítésen.

6. Konzultáció, titkosság, kapcsolattartás

Az ügyvédi beszélőre szolgáló helyiségben adott fizikai körülményekről, a titkosság biztosításának a hiányáról számos észrevétel hangzott el a képzéseken, például az, hogy egyes büntetés-végrehajtási intézetekben a plexin keresztül, mikrofon segítségével zajló, visszhangzó konzultációt „csak az nem hallja, aki nem akarja hallani”. A fogvatartottak magas számához képest kevés ügyvédi beszélőt fenntartó büntetés-végrehajtási intézetekben időpont-egyeztetés ellenére is meghiúsulhat a konzultáció a beszélők „foglaltsága” miatt. Van olyan büntetés-végrehajtási intézet, mely akkor is korlátozza a konzultációra rendelkezésre álló időt, ha más városból érkezik a védő, és például a rossz útviszonyok miatt nem ért pontosan az előre egyeztetett időpontban az intézetbe.

Előfordul, hogy a beléptetéssel eltelt idő rövidíti a konzultáció időtartamát. A regisztráció után ellenőrzik, hogy a meghatalmazás szerepel-e a belső adatbázisban, és ha a reintegrációs tiszttől még nem vitte fel a belső adatbázisba az eljáró hatóság által érkeztetett meghatalmazást, a bejáratnál szolgálatban lévő őr felmegy az osztályvezetőhöz azzal, hogy ellenőriztesse, rendben van-e a védő által átadott papír alapján történő beléptetés. Ha rendben van, a védőnek akkor is körülbelül egy órát kellett várnia, hogy egyáltalán beléphessen. Ahol csekély számú az intézet állománya, előfordul, hogy nincs, aki felkísérje az ügyvédet a beszélőre, ezért nem tud konzultálni az ügyfelével.

A telefonon történő kapcsolattartás témájában osztotta meg az egyik résztvevő, hogy élve az ezt megengedő, új szabályokkal, betelefonált az intézetbe. Jelezték, hogy szólnak az illetékes reintegrációs tisztnak, aki majd tájékoztatja az ügyfelet, hogy hívja vissza. Fél nappal később hívta vissza az ügyfele, arról tájékoztatva őt, hogy csak akkor, félnapos késéssel értesítette a reintegrációs tiszttől az ügyvéd hívásáról. Fogva tartott, külföldi terhelttel kapcsolatos tapasztalatot osztott meg egy másik résztvevő: több mint egy hónapja tartották fogva görög ügyfelét, mire átváltották a pénzét forintra, addig nem tudott telefonálni a védőjének sem.

Rendszeresen előforduló problémaként fogalmazódott meg, hogy a védőt nem értesítik az ügyfele másik büntetés-végrehajtási intézetbe való átszállításáról. Adott esetben napokat kell „nyomozni”, mire a védő számára kiderül, hogy hová vitték a terheltet. Tárgyalásra való célszállítás esetén pedig gyakran fordul elő, hogy csak pár percig tud konzultálni a védő az ügyfelével a tárgyalás előtt a bíróság folyosóján.

